

КРИМСЬКА «РАДОНИЦЯ» НА ЖНИВАХ

*До кінця, женчики, до кінця,
Підемо додому за сонця.
До межі, женчики, до межі,
Вже ж ваші пироженьки у діжі.
До краю, женчики, до краю,
Бохон хліба да я вам покраю.
Дожали житечка в Божий час,
Тепер же, наш паноньку,*

*частуй нас.
Дожали житечка, Бог допоміг:
Де було житечко, то тепер обліг.*

*Записав А. Брикчинський
на Волинському Поліссі, 1884 р.*

Гарячий кримський усмів! Мене звать Ірина Осадченко, мені 12 років — вік, самі розумієте, дуже непосидючий, тож цього літа я знову не всиділа на місці і вирушила разом з друзями і колегами у захоплюючу етнографічну подорож.

Ми — це дитячий фольклорний ансамбль «Радониця». Живемо та творимо у Криму, в місті Сімферополь. У своїх концертних виступах намагаємось відтворити фольклорний, навіть автентичний матеріал через пісню, традиційні рухи, відновлення обрядів. Дякуючи Богові, наполегливості, відданості справі нашого керівника Олени Миколаївни Полетневої та підтримці з боку людей, широко закоханих у справжню українську пісню, культуру та історію, нас вже дуже добре знають у Сімферополі, в Криму та далеко за його межами. Хоча ні для кого не є секретом, що в Криму не зовсім те середовище, де ми могли б не тільки показати себе, а й поглибити наші етнографічні знання. Тому постійно шукаємо споріднені колективи для творчих зустрічей і взаємобогачення. «Займатися в Криму українським фольклором досить непросто, — каже засновник та керівник нашої «Радониці» Олена Миколаївна Полетнева. — У нас немає можливості почути і записати первинні фольклорні колективи в своєму регіоні, поринути в джерело обрядовості, та й українська мова не так вже й часто лунає в нашому місті. Тому я завжди мріяла, щоб мої учні потрапили на фольклорно-етнографічний фестиваль, щоб відчули подих давнини і закохалися всім серцем в те, чому я намагаюся їх навчити».

Цього року пощастило Анастасії Полетневій — солістці ансамблю, бо саме її пошуки дали змогу нам познайомитися з молодіжною талановитою командою, яку веде за собою родина Ірини та Данила Данилейків.

Літо — пора відпусток і канікул, тому вирушили ми на знайомство із однодумцями в місто Київ невеличким складом: Анастасія Полетнева, я і моя сестра Світланка, Влад Молчанов, Леся Ковалик, Тетяна Біланюк. А зустріч ця відбулася на IV Міжнародному етнографічному фестивалі «Жнива 2013 — Домоткань», який проходив у Національному музеї народної архітектури та побуту України в с. Пирогів з 2 до 4 серпня. Чому домоткань? Бо шороку фестиваль має свою окрему тематику, а цього разу він був присвячений ткацтву. Сільські люди завжди відомо виготовляли нитки, ткали полотна. Домоткань — домашня тканина несла в собі магічну енергетику «оберега» та супроводжувала людину все її життя: в поволно загортали дитинку під час хрещення, на полотні вишивали весільні рушники, на полотні труну опускали в могилу...

Якихось півгодини подорожі по Києву — і ми вже в селі Пирогів. Вражає те, що тут майже не відчувається існування поруч великого міста. Дві величезні писанки, встановлені на возах, два великих млини — так зустрічає нас музей. Місцевість із пагорбами розбита навпіл широкою ґрунтовою дорогою, праворуч тягнеться поле із соняхами, а ліворуч у балці — зелений килим верхівок дерев. Але довго встояти на місці неможливо, бо так і кличе до себе селище попереду, в якому вже можна розглядіти солом'яні стріхи. Дуже незручно почуваш себе тут у сучасному одязі. Ми відразу переодягнулись у старовинні українські костюми, і волонтер Анастасія Кирилейза ознайо-

мила нас із основними майданчиками, де проходилимуть фестивалі події. І головна з них — це жнива. Дуже багато існує прикмет та особливостей, коли зажинати першу ниву, в який саме день, які проводити обрядові дійства на початку та при завершенні робіт. Колись люди збирали хліб вручну: жінки працювали серпами, а чоловіки — косами. На жнива вийшли дорослі фольклорні колективи, які відразу залучили нас до справи. Кожен з нас отримав серп XVIII століття! Нам дуже детально розповіли й показали, як саме треба жати, бо ж серп дуже гострий. Але навіть моя 7-річна сестричка Світланка з цим впоралася, бо тітонька, яка її консультувала, пригадала, що її мама жала з п'яти років.

А яка ж робота без пісні? Вона допомагає людині і працювати, і відпочивати. Тож жнуть і співають усі, співаємо й ми, бо в репертуарі нашої «Радониці» є також і жниварські пісні. Тетяна Біланюк потім згадувала: «Я поринула в атмосферу українського села, чого ніколи не відчуєш у місті. А коли заспівали, то я стала частиною цього дійства. Усе налилось барвами, заграло, засміялось. Це можна відчути лише тут, у цьому автентичному світі!».

Ось вже й готовий перший сніп, дівчата старанно зав'язали його перевеслом. Перший сніп завжди ставили під образами, там він мав стояти аж до кінця збору врожаю та завершення молотби. Цей сніп обмолочують окремо, зерно святять. Наш перший сніп поїде з нами до Сімферополя, а решту треба обмолотити ціпом. Влад випробував цей інструмент, щоб добре ним оволодіти, потрібні і сила, і спритність. Та зрештою через кілька хвилин усі побачили, що зерно таки відділяється від соломи!

Тепер робота легша, дівочіша — віяння. Це таке дивне відчуття, і дія якась магічна, коли ти тримаєш у руках золоті зерна, починаєш сипати їх, а вітер усе зайве — солому з половиною забирає геть. Мене неможливо було відтягти від того віяння, настільки цей процес мене захопив!

(Продовження на 13-й стор.)

Перший сніп

Крутимо жорна!

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАСНОВНИКИ:
Міністерство культури і туризму України,
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка,
трудова колектив підприємства «Об'єднана редакція газети «Кримська світлиця»

За вагомий внесок у справу українського національного відродження, розбудову та зміцнення Української держави редакція газети "Кримська світлиця" нагороджена медаллю Всеукраїнського товариства "Просвіта"
"БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНИ"

Головний редактор
Віктор КАЧУЛА

Газета зареєстрована Міністерством юстиції України
Регістраційне свідоцтво КВ № 12042-913ПР від 30.11.2006 р.
Індекс: 90269

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються. Літвування з читачами - на сторінках газети.
Матеріали для друку приймаються в електронному вигляді. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і редагувати мову.

ТЕЛЕФОНИ:
головного редактора - (067) 650-14-22 (050) 957-84-40

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
95006, м. Сімферополь, вул. Гагаріна, 5, 2-й пов., к. 13 - 14
e-mail: kr_svit@meta.ua
http://svitytsia.crimea.ua
Друкарня: ТОВ «ВПК «Експрес-Поліграф» вул. Фрунзе, 47-б м. Київ, 04080
Тираж — 2000

ВИДАВЕЦЬ -
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»
Генеральний директор Олександр БІЛАШ
03040, м. Київ, вул. Васильківська, 1, тел./факс (044) 498-23-65
Р/р 37128003000584 в УДКСУ у м. Києві МФО 820019 код ЄДРПОУ 16482679
E-mail: vidavnicтво@gmail.com

ЗНОВУ ЗАСЯЮТЬ «КРИМСЬКІ ЗОРІ»

Пісенний фестиваль «Кримські зорі — 2013» стане ефективним майданчиком для реалізації юних талантів. Про це на засіданні оргкомітету з підготовки і проведення фестивалю заявив голова кримського уряду Анатолій Могильов, повідомляє прес-служба Ради міністрів АРК.

«Символічно, що саме Крим дає нове життя з новими традиціями цьому фестивалю в рік, оголошений Президентом України «Роком дитячої творчості». Відродження фестивалю — це знакова подія для Криму. Бажаю всім учасникам конкурсу допомогти таких же висот, яких досягли учасники у 70-90-х роках. Упевнений, на нашому фестивалі з'являться зірки не тільки пострадянського, але і світового масштабу», — цитує слова Анатолія Могильова прес-служба.

Вже зараз обдаровані юні кримчани від 12 до 16 років зможуть подати заявки на участь у конкурсі. Документи приймають управління і відділи культури виконкомів міських рад і райдержадміністрацій до 5 вересня.

Пісенний конкурс проходить в три етапи. Планується, що 10-11 вересня в містах і районах Криму пройде перший відбірковий тур із запрошенням глядачів. Другий регіональний відбірковий тур відбудеться в Євпаторії, Красноперекопську,

Джанкої, Судакі і Сімферополі 16-20 вересня. Третій фінальний тур планується провести 1 жовтня в Ялтинському театрі ім. А. П. Чехова. Увечері цього ж дня кіноконцертний зал «Ювілейний» прийме фінальний гала-концерт і церемонію нагородження переможців.

Уперше Всесоюзний пісенний конкурс «Кримські зорі» провели в 1973 році. Він відкрив нові імена і приніс всесоюзну популярність таким артистам, як Валерій Леонтьєв, Філіп Кіркоров, Микола Мозговий, Юрій Богатіков, Софія Ротару, Олександр Серов, Ані Вескі та іншим. Фестиваль перестали проводити у зв'язку з розпадом СРСР.

З ДИТЯЧОГО САДОЧКА

ВИРІШИЛИ ПРИЩЕПЛОВАТИ У КРИМУ КУЛЬТУРУ ДОБРОСУСІДСТВА
Кримська влада вирішила підвищити у дітей і молоді толерантність і культуру добросусідства. Йдеться про релігійну і міжнародну терпимість, про що свідчить проект схваленого у вівторок на засіданні Ради міністрів АРК розпорядження.

«У дитячих дошкільних і загальноосвітніх установах автономії введуть кримознавчий курс «Культура добросусідства». Заплановані також Міжнародний день рідної мови, Міжнародний день толерантності, міжнародна фотовиставка «Кримська веселка», — говориться в документі.

У плані заходів до 2015 року передбачені

акції «Спорт проти етнічної нетерпимості», арт-флешмоби, присвячені датам народження видатних кримчан різних національностей, семінари з блогінгу для активістів громадських організацій, створення карти навігації з культурних пам'яток республіки.

Крім того, правоохоронним органам рекомендовано звернути особливу увагу на громадські і молодіжні організації, партії і рухи, схильні до пропаганди расової та етнічної дискримінації, розпалювання міжнародної і релігійної ворожнечі.

Рескомітет АРК з інформації зобов'язали проводити моніторинг Інтернет-ресурсів на предмет поширення інформації з ознаками розпалювання національної і релігійної нетерпимості з притягненням власників ЗМІ до відповідальності.

ТИМ ЧАСОМ... Напевне, тому, що таких «толерантних» садочків журналістам одного з кримських Інтернет-видань відвідувати свого часу не довелося, вони ось так «дружельно» подають інформацію про виниклих на вулиці кримських своїх земляків...

Професійна свідомість из Симферополя требуют бесплатного помещения в центре города (ФОТО)
Оскорбления и ненависть в «Доме дружбы» 06.08.13 18:25

Представители трёх общественных организаций, выселенных из здания «Дома Дружбы» в Симферополе, угрожают перевести хозяйственный спор в плоскость межнациональных отношений...

ВІД «ДОМУ ДРУЖБИ» — ДО «ДОМУ ВОРОЖНЕЧІ»?!

14 серпня в Сімферополі відбулася прес-конференція Комітету захисту прав громадських організацій Криму, які постраждали від рейдерського захоплення приміщень, відомих як Кримський дім миру і дружби з народами зарубіжних країн за адресою: вул. Пушкіна, 20 в Сімферополі.

В заході взяли участь: Владислав Хмеловський, координатор Комітету; Василь Стефанюк, заступник голови Кримського відділення Товариства зв'язків з українцями за межами України «Україна — Світ»; Наталія Таранова, член Правління Кримського відділення Української Ради миру та «Фонду

миру»; Юрій Подкопаєв, голова Кримського республіканського товариства міжнародних зв'язків (КРОМЗ); Світлана Волкова, член Правління (КРОМЗ), юрист.

Учасники прес-конференції прокоментували дії чиновників кримського уряду та розміщення в цьому приміщенні Товариства німців за рахунок виселення у брутальний спосіб перелічених вище організацій, без завершення процесу відносин у правовому полі. Жодної інформації про проведення конкурсу на отримання оренди та експертної оцінки приміщень організаціям від владних структур не надходило.

Кримська влада, викидаючи з приміщення Товариство «Україна — Світ» та інші організації на вулицю і надаючи перевагу Товариству німців, штучно провокує міжнародний конфлікт, що загрожує стабільності і злагоди в Криму.

Комітет звертається до громадськості Криму і всієї України з проханням допомогти зупинити ганебні дії кримських чиновників, які за декілька квадратних метрів приміщень готові кинути кримське суспільство у міжнародну ворожнечу.

Тільки разом, об'єднавши зусилля, зможемо захистити свої законні права!

Прес-служба Комітету захисту прав громадських організацій Криму
Контакт. тел.: 050-498-38-49
ugk-kongres@ukr.net

УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА КРИМУ ЗАПРОШУЄ ОДНОДУМЦІВ НА УРОЧИСТІ, ПРИСВЯЧЕНІ ДНЮ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ: 24 серпня о 10.00 — покладання квітів та мітинг біля пам'ятника Т. Г. Шевченку у Сімферополі; об 11.00 — святковий концерт у 8-му Гарнізонному будинку офіцерів.

МТС ЗАПРОШУЄ НА СВЯТО

Яскравим світловим видовищем 18 серпня на площі Леніна в Сімферополі завершиться унікальний всеукраїнський шоу-проект «Супер МТС Тур. 20 років разом», присвячений 20-річчю мобільного зв'язку в Україні.

На прес-конференції в Сімферополі директор Кримського територіального управління «МТС Україна» Борис Борунов розповів, що перша базова українська станція споруджена на Київській телевежі. А в Криму представництво підрайонної фірми з Данії, побачивши наші ліси і гори, сказала: «Тут зв'язку не буде». Однак усі сумніви розвіялися після встановлення в березні 1994 року по вулиці Вишневі у Сімферополі першого обладнання МТС. У наступному місяці — 14 квітня був здійснений перший дзвінок, і з того часу ця дата вважається днем народження мобільного зв'язку в Криму.

Нині мобільний зв'язок для абонентів МТС в Україні, кількість яких збільшилася в 10 тисяч разів, забезпечують більше 3,5 тисячі співробітників. У квітні 2008 року він вийшов у відкрите море. Його обладнання було встановлено на газодобувній платформі «Архангельська» в 54-х кілометрах від західного

узбережжя Криму. Із Кримом пов'язаний ще один рекорд МТС: його найвища в Україні базова станція встановлена на висоті 1500 метрів над рівнем моря на горі Роман-Кош.

У неділю на площі Леніна буде споруджено сцену у вигляді піраміди загальною площею 300 квадратних метрів. Її конструкції будуть підсвічуватися зсередини і ззовні променями завдовжки 10-15 кілометрів та лазерною анімацією і графікою таким чином, що створюватиметься враження, ніби вони рухаються як живі. Великий концерт зірок української естради — кийських груп «Тартак» і «Мед Хедс» завдяки унікальним ксеноновим прожекторам буде видно навіть із космосу.

Крім унікальних світлових ефектів світового рівня, організатори передбачили для глядачів ще один сюрприз. Поталанить тому, хто народився двадцять років тому, як і компанія, а перші букви прізвища, ім'я та по батькові збігаються з аббревіатурою МТС. Розглядатимуться за паспортними даними її різні комбінації в будь-якій послідовності. Ті, відповідатиме цим критерієм, отримає приз — мобільний телефон. Тож нехай вам пощастить!

Валентина НАСТІНА

ЯЛТІ — 175 РОКІВ!

10 серпня Постійний Представник Президента України в АРК Віктор Плакіда взяв участь в урочистих заходах, присвячених 175-й річниці з дня заснування Ялти.

У ході урочистої частини, повідомляє прес-служба Представництва, Віктор Плакіда вручив ряду провідних діячів економічної та соціально-культурної сфер міста відзнаки Представництва. «З кожним роком Ялта стає все затишнішою й комфортнішою: будуються нові будівлі, змінюються на краще вулиці, створюється сучасна інфраструктура. Однак при цьому вам вдається зберегти найдорожче — дивовижну самобутність і яскравість міста», — підкреслив у своєму виступі Постійний Представник Президента України в АРК.

КРИМ ПРИЙНЯВ 4 МІЛЬЙОНИ ТУРИСТІВ

Станом на 13 серпня Крим прийняв 4 млн. туристів — показник на рівні минулого року. Як повідомляє Урядовий портал з посиланням на Раду міністрів АРК Крим, про це заявив міністр курортів і туризму АРК Олександр Лів.

За словами керівника курортного відомства, міністерство не ставить своєю метою збільшення турпотоку у високий сезон. «Майже всі пляжі Криму рукотворні. За часів Радянського Союзу на півострові було насаджено близько 550 пляжів. Зараз їх — 573. Проте площа пляжів трохи скоротилася за рахунок того, що частина з них не підсипається орендарями, хоча вони зобов'язані це робити», — сказав О. Лів. — У ті часи за липень і серпень у нас відпочивали 1,8-2 мільйони туристів».

В даний час за аналогічний період Крим приймає 3,2 млн. туристів. При цьому кількість ліжко-місць збільшилася майже до 700 тис. За даними міністра, в основному збільшення відбулося за рахунок так званих міні-готелів (приватного домоволодіння).

Міністр курортів і туризму рекомендує туристам обирати Крим, насамперед, як оздоровчий курорт: «Кращий час для оздоровлення на півострові — це квітень, травень, червень, а також вересень, жовтень, листопад. До того ж навесні та восени клімат у Криму м'якший, а ціни на проживання та харчування значно нижчі, ніж у високий сезон». У Міністерстві курортів і туризму нагадали, що цього року зростання туристичного потоку до Криму відзначалося саме взимку і навесні.

ЗІБРАНО МАЙЖЕ 5 МІЛЬЯРДІВ ГРИВЕНЬ

У Криму в січні-липні цього року зібрано 4 983,9 млн. грн. платежів до бюджетів усіх рівнів. Про це повідомили в Головному управлінні Міністерства доходів і зборів України в АРК.

При цьому до Державного бюджету мобілізовано 2 480,7 млн. грн. Зокрема, кримською митницею Міндоходів перераховано більше 1 млрд. грн. Збільшення досягнуто за рахунок податку на прибуток і ПДВ, надходження до бюджету з яких складають 316,7 млн. грн. і 927,3 млн. грн. відповідно.

Крім того, за вказаний період до місцевих бюджетів сплачено 2 533,2 млн. грн., що на 8,2%, або на 192,7 млн. грн. більше надходжень відповідного періоду минулого року.

МІЖ НЕБОМ І ЗЕМЛЕЮ...

76 осіб — громадян України, Росії та Вірменії, серед яких 13 дітей, зависли в повітрі у двох вагончиках канатної дороги «Місхор — Ай-Петрі» в Криму вдень 11 серпня на висоті 130 і 50 метрів, повідомила інформагенція УНІАН.

Операція з порятунку людей тривала до пізньої ночі. Інструктори з використанням стаціонарних засобів допомогли спуститися на землю з вагончиків усім людям.

Експерти встановили, що в механізмі канатної дороги заклинив підшипник шківів на верхній станції. 12 серпня у зв'язку з пригодою Прем'єр-міністра України Микола Азаров доручив перевірити стан усіх підйомників країни.

Причиною аварійної зупинки вагончиків, в яких було понад 70 пасажирів, на канатній дорозі «Місхор — Ай-Петрі» в Криму 11 серпня стала поломка підшипника шківів на верхній станції. Про це повідомив журналістам начальник відділу охорони праці канатної дороги Олексій Рудьов. Цю ж версію підтвердили УНІАН у територіальному управлінні Держгірпромнагляду в Криму.

Дослідження поломки і ремонт, за попередніми даними, займуть близько тижня. Версія щодо перевантаження не розглядається, оскільки у вагончиках була допустима кількість пасажирів.

«З технічних причин найближчими днями канатна дорога не працюватиме. Про дату відновлення перевезення пасажирів повідомимо додатково», — зазначається на сайті канатної дороги.

Усі туристи, які застрягли напередодні на канатній дорозі «Місхор — Ай-Петрі» в Криму, одержали по 500 грн. компенсації за завдані незручності. Як передає кореспондент УНІАН, про це повідомили журналістам у Ялті Надія Сванідзе — директор фірми «Старт-Інвест», що контролює канатку. «Ще раз вибачаюся перед цими людьми», — сказала вона. Н. Сванідзе також додала, що на канатній дорозі регулярно проходять перевірки й профілактичні роботи.

«Тепер ми проведемо позапланову й дуже ґрунтовну профілактику», — пообіцяла директор «Старт-Інвест».

ПРАВДА ТА ПОЛІТКОРЕКТНІСТЬ НЕПОДІЛЬНІ...

У СІМФЕРОПОЛІ ОБГОВОРИЛИ СУПЕРЕЧЛИВУ «КНИГУ ПАМ'ЯТИ О ВОЙНАХ ВОСТОЧНОГО КРЫМА «ПРОСИМ ПОМНИТЬ» ТА КОНФЛІКТ НАВКОЛО НЕЇ

Минулого тижня в Сімферополі науковці, журналісти, представники органів влади та самоврядування, політики обговорили видання краєзнавців Володимира та Марії Ширшових «Книга пам'яті о війнах Восточного Крыма, павших в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Том 1. «Просим помнить», вихід якої спровокував різку негативну реакцію значної частини кримськотатарської громадськості.

Книга накладом 1200 примірників була видана цього року видавництвом «Бізнес-Інформ» за кошти авторів, жертводавців, бюджету Кіровського району тощо. В ній міститься понад 8 тисяч прізвищ жителів Кіровського та Старо-Кримського районів, міст Феодосія та Старий Крим, які загинули під час Великої Вітчизняної війни, а також спогади свідків бойових дій та окупації, добірка досліджень істориків та краєзнавців про хід війни в Україні та Криму, зокрема, й робота В. Ширшова «Кримськотатарський вопрос». В ній на 11 сторінках автор наводить документи про колаборацію кримських татар з нацистами, пише про її «не спровокованість», про депортацію, пропонує Меджлісу кримськотатарського народу за прикладом німців та румунів «повинитися за злочини та воєнні преступления против народов Крыма и Красной Армии», висуває версію про роботу на СД радянської радистки Аліме Абденнанової, а також нагадує (цитата) «главному оратору национал-радикалов Мустафе Джемилеву, называющему нас, потомков павших за Родину в ВОВ, большевистскими ублюдками и оккупантами: «МЫ ПОМНИМ ВСЕ!».

Автори-краєзнавці не мають спеціальної історичної освіти, але багато десятиліть займаються збором матеріалів про земляків, загиблих у 1941-1945 рр. Володимир Ширшов був військовим, розвідником, викладачем, Марія Ширшова за освітою — інженер-електрик. Планувалося, що значна частина

накладу «Книги пам'яті...» буде направлена у школи та бібліотеки Кіровського району. Поява книги викликала певну суспільну напругу, зокрема, у Кіровському заплановані акції протесту кримських татар. Представники кримськотатарської громадськості вважають, що це видання виправдовує депортацію, спотворює реалії історичного процесу та загострює міжнародні суперечності. Органи влади та самоврядування Кіровського району ухвалили рішення не розповсюджувати свою частину тиражу.

Серед учасників «круглого столу» — автори-укладачі книги Володимир та Марія Ширшови, голова Кіровської районної ради Михайло Іванов, заступник голови Кіровської райдержадміністрації Амет Халітов, голова Громадської організації «Таврійська гуманітарна платформа» Андрій Іванець, представник Кримського експертного клубу Олександр Форманчук, доценти кафедри історії Кримського індустріального педагогічного університету Володимир Поляков та Рефік Куртсеїтов, працівник Інституту країн СНД Анатолій Філатов, голова Правління ГО «Асоціація «Російський культурний центр» Михайло Голубев, керівник відділу зовнішніх зв'язків Меджлісу кримськотатарського народу Алі Хамзін, член Меджлісу кримськотатарського народу Заїр Смедляев, експерт Верховної Ради АР Крим Олег Радівілов. Один з організаторів «круглого столу» директор Центрального музею Тавриди А. Мальгін зазначив, що на захід не за-

прошували політиків, але оскільки він відкритий, то деякі з них прийшли.

Краєзнавець Володимир Ширшов розповів про свій внесок у відновлення пам'яті про кримських татар, які воювали в роки Великої Вітчизняної війни, зокрема, встановлення гранітного пам'ятника в с. Привітне, про співробітництво з репатріантами у попередні роки. Разом з тим він зазначив, що «все, що я написав, відповідає історичній дійсності».

Значна частина присутніх підтримала позицію автора. Деякі з них навіть припустили, що критика авторів книги є «цукруванням», оскільки критики не хочуть чути правди про колабораціонізм та боротьбу з нацизмом. «Ця книга повинна широко розповсюджуватися разом з 11 сторінками. В них немає ніякої антикримськотатарської спрямованості», — вважає історик В. Харабуга.

Представник Меджлісу кримськотатарського народу З. Смедляев зазначив, що обговорювана книга видана на бюджетні кошти селищної, сільської та міської рад і пожежери приватних осіб. У зв'язку з цим він підкреслив, що органи самоврядування не проконтролювали зміст книги, а тому просить виключити з неї 11 сторінок, які «являють собою явну брехню». «На бюджетні кошти та пожертви кримських татар випускається пасквіль на кримських татар», — сказав він. З. Смедляев вважає, що в книзі односторонньо висвітлені питання колабораціонізму, оскільки йдеться лише про кримських татар. «А де про звітства козаків, росіян?» — спитав він. З. Смедляев вважає, що влада довірила розробкувати про міжнародні відносини людям, які не розбираються в міжнародній політиці. Він також спростував те, що народний депутат України М. Джем-

лев використовував слова, приспані йому в книзі.

Представник Кіровської райдержадміністрації повідомив, що книга пам'яті за задумом і первинними доповідями з авторами мала містити конкретні дані про загиблих людей без додання якихось глав із загальними. Після виходу в світ видання в іншому вигляді було проведено службове розслідування. За його підсумками, два службовці отримали догани та інші стягнення за те, що не проконтролювали дотримання авторами формату книги пам'яті, про який було домовлено.

Історик Р. Куртсеїтов розповів, що опрацював понад 50 тис. радянських нагородних листів, які відносяться до 1941-1945 рр., і виявив 3,5 тис. документів, якими представлялися до нагород кримські татари. За даними дослідника, 20 кримських татар було представлено до відзначення званням Героя Радянського Союзу, чотири з яких — двічі, проте 14-ти з них були вручені інші нагороди. Р. Куртсеїтов поставив під сумнів наведену в книзі кількість колабораціоністів із числа кримських татар, як сильно завищену (20 тис. осіб), вважає неправильним,

такими, що не сприяють міжнародній згоді. Голова ГО «Таврійська гуманітарна платформа» вважає, що в ситуації, яка склалася навколо «Книги пам'яті Восточного Крыма», потрібно знайти компроміс. Він повідомив, що розмовляв з директором одного з кримських видавництв, який поінформував, що є технічна можливість провести операцію із заміни аркушів. У зв'язку з цим він запропонував авторам книги подумати над можливістю змінити редакцію спірної глави, а в разі їхньої згоди пропросив керівництво Кіровського району профінансувати таку операцію.

Історик В. Харабуга запропонував звернутися до кримського уряду з пропозицією профінансувати створення наукового кримського збірника про колабораціонізм для того, щоб встановити прізвища всіх кримчан, які співпрацювали з окупантами, та «відвести це питання від мітинговості». Представник Кримського експертного клубу О. Форманчук вважає, що науковцям варто провести в Сімферополі серію «круглих столів», присвячених колабораціонізму. Експерт також висловив переконання, що проблем навколо виходу книги В. і М. Ширшових не було б, якби влада Кіровського району передбачила її наукове рецензування.

Прес-служба Кримської громадянської платформи

ВЧЕНИЙ ІЗ САНКТ-ПЕТЕРБУРГА НАПИСАВ «ІСТОРІЮ КРИМСЬКИХ ТАТАР»

«Історія кримських татар» — так називається чотиритомна робота відомого ученого з Санкт-Петербурга Валерія Возгріна, уродженця Сімферополя, презентація якої відбулася у столиці Криму, повідомляє кореспондент УкрІнформ.

«У чотиритомнику представлена етнічна історія корінного населення Криму з прадавніх часів до 1940-х років, коли в результаті депортації кримських татар півострів уперше було позбавлено носіїв унікальної культури, що склалася тут», — йдеться в анотації до видання «Історії кримських татар».

Перший том монографії Валерія Возгріна присвячений історії Кримського ханства, другий — періоду перебування Криму у складі Російської імперії. Третя книга розповідає про радянську епоху розвитку Криму і,

нарешті, четверта — про воєнний і післявоєнний період в історії кримських татар.

За визнанням автора, робота над чотиритомником велася більш як 20 років, і фактично його праця стала «першою записаною історією кримськотатарського народу з прадавніх часів до ХХ століття».

Валерій Возгрін — доктор історичних наук, професор кафедри історії нового і новітнього часу Санкт-Петербурзького держуніверситету. Автор понад 150 наукових робіт, виданих у Росії, Україні, Данії, Норвегії, Німеччині, Естонії, Фінляндії, Туреччині та Італії. Перша велика робота В. Возгріна, присвячена історії кримських татар, з'явилася в самвидаві у 1987 році. Вона лягла в основу книги «Історичні долі кримських татар», що видана на початку 1990-х років.

ЗНОВУ БЕЗ УКРАЇНСЬКОЇ?

До курортного сезону наступного року в кримських містах установлять півтори тисячі туристсько-інформаційних вказівників російською та англійською мовами. Про це повідомив офіційний сайт уряду АРК із посиланням на Міністерство курортів і туризму Криму. Роботи планують здійснити у рамках проекту Євросоюзу «Диверсифікація і підтримка туристичного сектора Криму». Низка громадських організацій півострова вже висловила свій протест через відсутність у цьому проекті державної української мови. Кримські чиновники і представники європейського проекту кажуть, що їх неправильно зрозуміли.

В офіційному урядовому повідомленні мовиться, що вказівники будуть розміщені біля туристичних об'єктів у Бахчисарай, Керчі, Алушті, Судаку, Євпаторії, Сімферополі та Севастополі. Зараз для кожного міста підготовлені паспорти, які містять перелік пам'яток, карту-схему міста з нанесеними на ній точками встановлення візуальної навігації, кількість необхідних стовпів і туристсько-інформаційних вказівників. Останні матимуть спільний стиль, погоджений з міністерством і містами-учасниками. Робота проводиться за підтримки проекту ЄС «Диверсифікація і підтримка туристичного сектора Криму».

Схожий проект з маркування туристичних маршрутів у горах, правда, у значно менших обсягах фінансування, в Криму вже кілька років реалізує Посольство Чеської Республіки в Україні. Втім, чеська ініціатива була неоднозначно розцінена громадськістю через те, що маркування теж проводилося лише іноземними мовами — російською та англійською. Відомий український філософ Микола Рябчук навіть

виступив з відкритим листом до чеського посла Івана Почуха. Реагуючи тоді на критику, перший заступник міністра курортів і туризму Криму Микола Маринов повідомив, що у подальшому «буде передбачено маркування українською мовою».

Голова кримської громадської організації «Український дім» Андрій Щекун каже, що знову пересвідчився — чиновникам вірити не можна. Тож кримська громадська кість починає петиційну кампанію з метою примусити посадовців та іноземних партнерів виконувати чинне законодавство щодо державної мови.

«У принципі, конституція кримської автономії дозволяє поряд із державною українською мовою використовувати, наприклад, кримськотатарську чи російську. Але — «поряд», а не «замість». І це також не є дозволом не виконувати Конституцію України і чинне законодавство щодо державної мови», — заявив Андрій Щекун.

За його словами, українська громадськість Криму із вдячністю приймає допомогу європейських партнерів, але не ціною мови, яка зараз

перебуває під загрозою, особливо в автономії.

Експерт проекту «Диверсифікація і підтримка туристичного сектора Криму» Рустем Тагаров трохі здивований урядовою інформацією про двомовні вказівники. Каже: питання мови поки не обговорювали.

«Принципове рішення ще не ухвалене ані в міністерстві, ані в проекті. Крапку ставити ще рано. Проект зараз оголошуватиме тендер щодо виготовлення цих вказівників. І не проблема, щоб там було багато мов. Але це має поміститися на самому форматі цих табличок. Я ж вважаю, що українська мова як державна на них має бути

присутня», — зазначив експерт Рустем Тагаров. Міністр курортів і туризму Криму Олександр Лієв підтверджує: зараз лише визначені місця встановлення цих знаків. «Зміст допрацюватиметься додатково. Коли вже будуть виділені кошти, коли буде зрозумілий дизайн і так далі. А взагалі — на

п'яти чи шести мовах хотілося б, як мінімум», — сказав міністр Олександр Лієв.

Андрій Щекун зазначає, що урядовці у цьому питанні мали б зважати не лише на вимоги законодавства, що вкрай важливо, але й на прості економічні показники. За словами активіста, у червні нинішнього року кількість курортників у Криму знизилася на піввідсотка порівняно з минулим роком, а в липні — уже на три відсотки. Такий спад, за офіційними даними, відбувся через зменшення гостей з інших регіонів України. На думку Андрія Щекун, кримські урядовці мусять глибше проаналізувати причини того, що українські туристи відчувають себе в Криму менш комфортно.

Володимир ПРИТУЛА

«МОВНИЙ ЗАКОН БУВ ВИБОРЧОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ, ЗАРАЗ ПРО НЬОГО ЗАБУЛИ...»

Закон «Про засади державної мовної політики», який набрав чинності рік тому, був технологічним засобом у парламентській передвиборній кампанії, а на сьогодні він діє лише частково. Таку думку висловив голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» Володимир Фесенко в коментарі УкрІнформ.

«Навколо цього законопроекту було багато політичної колотливі, резонансних конфліктів, але, на мою думку, фактично закон виконував функцію політичної технології перед виборами до Верховної Ради... Відтоді ми практично нічого не чуємо про

цей закон, про нього забули. Так, були такі демонстративні альтернативні проекти опозиції (проект Фаріон — авт.), але вони не мають жодних шансів на проходження у Верховній Раді», — сказав він.

Політолог додав, що на сьогодні мовний закон діє лише у тих масштабах і формах, які не суперечать державній політиці та ситуації в регіонах. «Наприклад, у Криму, — продовжив В. Фесенко, — існує думка про те, що цей закон не дуже доречний, оскільки статус російської або кримськотатарської мови і без того був законодавчо закріплений».

Він також допускає, що цей закон діє залежно від фінансування: «Схоже на

те, що значна частина норм закону не працює або працює обмежено, оскільки під це немає бюджетних коштів, те ж саме трапляється і з багатьма іншими законами, які працюють в тих масштабах, які можуть бути реальними, які відповідають інтересам влади, місцевих еліт. Водночас, вважає політолог, затишшя навколо мовного закону тимчасове і триватиме до наступних виборів...»

З наближенням 22-ї річниці Незалежності України дедалі частіше задумуємося, що для Незалежності потрібні не лише конкурентоспроможна економіка, ефективні зарубіжні ліки, вітчизняна медична реформа, європейські стандарти життя, відпочинку та соціального захисту, а й світове, загальнолюдське розуміння духовного і національного відродження, адекватний ренесансу вітчизняний інформаційний простір і належна в ньому роль духовно-інтелектуальних еліт. Будь-який серйозний комплексний аналіз стану суб'єктів господарювання, темпів розбудови держави та її інтеграції не може обійтися без розгляду неекономічних перепон підвищення їхньої ефективності. Ба більше, на думку Олександра Пасхавера, коли держава не надто ефективна, то економіка передовсім залежить саме від неекономічних факторів.

Проте неекономічні чинники — це не тільки соціальні, соціально-психологічні чи політичні; вони — ті й другі, і якісь треті, врешті, усі і діють разом. Вони — громадські, громадянські і спільнотні; національні та загальнолюдські; духовні (інформаційні, ідеальні) і матеріальні; транскордонні і геополітичні; історичні та новітні, світоглядні та ментальні, де кожен може стати мультиплікатором розвитку. У цьому плані актуалізується проблема комплексності їхнього розгляду через призму аксіології як ціннісних і архіважливих для вибору вектора інтеграції України та її екзистенції.

Надання Україні статусу спостерігача в Митному союзі, відсутність попереднього широкого інформування про що подію, роздвоєність та амбівалентність підсилюють суперечливість поглядів на міжкультурну акцію та її оцінку. З одного боку, цей крок трактується, особливо Росією, як перехідний до остаточного отримання Україною повноправного членства в євразійському союзі з обіцяними економічними вигодами. З іншого, передовсім Україною, як технічний засіб внутрішнього спостереження за діяльністю союзу трьох та своєчасним інформуванням український уряд, аби той оперативніше, для блага народу міг, мовляв, успішно реагувати і на відміну від «попередників» активно впливати на політику вступу до ЄС.

Нині, очевидно, сенс домовленостей за формулою «3+1» в тому, наскільки статус спостерігача не заважатиме Україні дихати двома легенеми, виконувати задекларовані нею євроінтеграційні наміри, зберегти національну ідентичність, геополітику, розвиток питомої культури, мови, традицій тощо. Наскільки цей крок віддзеркалює усвідомлення урядом не тільки хиткості шпагатної стійки на натягнутому канаті між двома системами різних держав, філософських світів, які творять та сповідають відмінні світоглядні цінності, а, найголовніше, його волю не проміняти тимчасові економічні вигоди для окремих регіонів на непримиральну цінність нематеріальних чинників збереження українськості цілого народу.

Отже, інтеграційний вибір України — це не лише економіка, обсяги ринків та їхні наслідки. У вектора вибору не регіонально-ринкова ціна, а загальнонаціональна цінність у вимірі загальнолюдських вартостей. Алогічно і нерозумно прив'язувати такий вибір виключно і до господарських потреб окремих регіонів (Карпатського, Подільського, Слобожанського чи Донецького) саме зараз, коли в черговий раз пропонується поділити на вісім частин Україну, аби її федералізувати. А відтак «декомпозирувати» в а правах «старшого» брата, якого Русь родила пізніше, знову найвщих малоросів по-імперському «воссоєдинити в єдиному руском мире». Проте, так вчиняючи, не тільки ризикуємо комплексністю розгляду всеукраїнських державотворчих чинників, а і залишити виборчий вибір України — чи не найголовнішу аксіологічну складову її національної ідеї, — поза геополітичним контекстом, поза історич-

ності та природною соціально-психологічною її межовістю.

Соборність України — найбільша цінність у виборі вектора інтеграції

У нашому розумінні сутність соборності, як і межовості України не вичерпуються територіально-географічною наповненістю. В українському дискурсі соборність не означає імперське «собирання земель», проведення собору одержавленої церкви чи «откритого партійного зібрання». Вона акумулює принаймні чотири важливі інтегративні аспекти життя української людини і нації, тобто їхнього життя «на межі»; однак не на маргінесі, а в площині ідентифікації, культурно-інтелектуального медіаторства і цивілізаційного поступу. Такі якості не повинні залишитися поза вибором вектора зовнішньої інтеграції, яка, своєю чергою, корелюється з

Степан ВОВКАНИЧ,
доктор економічних наук,
професор, провідний науковий співробітник
Інституту регіональних досліджень НАН України

С. Вовканич

внутрішньою, тобто із соборнізацією України, якій завжди перешкоджали імперська денационалізація і поділ українців на денационалізованих та тих, котрих ще треба деукраїнізувати. Це завжди призводило до розколу країни, нації, їх ослабленню, а відтак — загарбання.

Отже, соборність — це, передовсім, антиде імперському розпорошенню сил і ресурсів корінного народу, розмиванню його національної свідомості, ідентичності та об'єднаного потенціалу. Тому соборність — це стратегічна складова української ідеї, що відображає, поперше, здатність нації працювати і творити разом, синергією задля розвитку і підвищення добробуту. Тобто це соціально-психологічні якості, які віддавна стали притаманні українству як ментальні характеристики, що сформувалися тисячолітньою історією життя на пограниччі. По-друге, це індикатор внутрішньої і зовнішньої інтеграції соціуму як ствердний вияв його національності. Тобто рівень усвідомлення, який детермінується знанням, що власна оселя зводиться найширше, коли спільнота (громада) об'єднана і діє заодно, дружньою толокою. По-третє, це всенародна солідарність і довіра до відроджуваної державності як до своєї, віками вимірної. По-четверте, це прояв консолідації народу в прискоренні довгоочікуваних ренесансних процесів творення власної національної держави, на реалізацію ідеї та природного права якої на самостійність поневолювачі завжди позбавляли Україну, стверджуючи: вона можлива лише у єдиній родині великого загарбника. Цей цинізм мав різні причини.

Не випадково Юрій Шевельов, розглядаючи проблеми творення української державності, назвав трьох найбільших її ворогів: Москва, український провінціалізм і кочубейство. Чи не є це деталізацією триптиха іншого відомого харків'янина Хвильового: «Даеш інтелігенцію!», «Геть від Москви!», «Даеш Європу!»? Як би не було шкода, але святкування 22-ї річниці Незалеж-

ності України не позбавляє наведені рефлексії актуальності, небезпек як зовнішніх, так і загроз від внутрішніх криз ідентичностей, ціннісних орієнтацій та непатріотичних дій сучасних кочубей. Особливо це загострюється при виборі вектора інтеграції, в наближенні до Вільнюського саміту, на якому Україна має укласти договір з Асоціацією європейських держав.

Таким чином, зміцнення соборності України — це не лише усунення ініційованого партіями регіонального, буцімто непереборного протиставлення, а насправді піарного протиставлення як прояву постсовкового синдрому прислужливої хохляцької запопадливості. Ця прислужливість, головне, переводить нині акценти на потребу виховання в українцях і без того традиційної толерантності щодо ставлення до різних культур, у т. ч. малих народів; на уникнення ксенофобії, яка українцям ні зараз, ні в мину-

лому не була притаманною. І ніхто не порушує проблему збереження на пограниччі відрубності власної культури посеред розмаїття інших світів. Йдеться про життя-буття між релігійним православ'ям і католицизмом, між європейською та азійською культурою, нинішньою консенсусно-громадською і керуваною демократією, інноваційним високотехнологічним та мобілізаційно-сировинним розвитком економіки, зрештою між СНД, Митним союзом і ЄС, НАТО, між бажаною зоною вільної торгівлі та Асоціацією європейських держав тощо.

В Україні не досліджується соборність у комплексі із життям нації «на межі», що зумовлює транзитність у контексті її сучасних інтеграцій, медіаторства (посередництва) не лише світського, а й церковного життя, особливо ролі греко-католицької церкви як посередника між римським і візантійським напрямками культур. Зростання цих феноменів в умовах глобалізації та настання насущної потреби зупинити подальшу девальвацію національних цінностей, втрату національних ідентичностей. Беззаперечно, це присутні упущення, адже за таких кризових ситуацій на передній план виступає транзитність не тільки і не стільки як транспортно-просторова, прикордонна чи транснаціональна геополітична реальність, скільки соціально-психологічна, духовно-інтелектуальна, ментальна, ідеологічно-світоглядна характеристики життєдіяльності народу на «стику» різних навколишніх культур, релігій, тобто актуалізуються виживання і толерантність на межі розмаїття звукових, інформаційних просторів, менталітетів і т. ін.

ПРО СОБОРНІСТЬ НА РОЗДОРІЖЖІ

Україна не означає зловмисно підкинутого гасла: Україна лише для українців. Ми єсть єдиний український народ: сім'я для кожного, хто працює на нашу національну ідею. Інтеграція вимагає бути соборними українцями: не галицькими і не буковинськими, за Франком, додамо — не донецькими чи харківськими. Потрібна важка праця спільноти, регіонів і кожного особіно, аби забезпечити добробут, гідну зарплатню, соціальний захист, чисту воду, повітря, належну охорону здоров'я і т. ін. Концепт побудови країни, гідної людини і нації, широко адаптований розвинутими державами, але якість нинішньої нашої праці та інтегративної соборності не дозволяють «дотягнути» до їхніх життєвих стандартів.

Це особливо недопустимо в системі неекономічних факторів розбудови ефективної економіки, держави, її ідеологічного та іншого забезпечення. Адже не одне покоління патріотів України платилося життям саме за національну ідею, за вибір вектора руху до державничого усамостійнення, досягнення національного ідеалу в структурі загальнолюдських цінностей і благ. Нині за національну ідею вже не треба вмирати, а удосконалювати її візію і місію, важко щоденно працювати над їхньою реалізацією. На жаль, ми досі широко не соціалізували українську ідею, не зробили її наріжним каменем державотворення, на його ідеологічному фундаменті, в програмних текстах проурядових і опозиційних партій — порожньо. Це унеможливило визначити не лише стратегію, дерево цілей розвитку нації, наявні ресурси державотворення, пріоритети їхнього використання, а й оптимізувати вибір самого вектора інтеграції України, досягнути в його пошуку ідеалу мудрості (софійності) нації, вийти на позаекономічні смисли руху до вершин цивілізації, розширити комплекс національно-ідеологічних, філософсько-світоглядних, духовно-релігійних, соціально-правових, геополітичних, міграційних та інших чинників прискорення розбудови держави.

Нині особливо потрібне соборне розуміння того, що зараз, як ніколи, на інтеграційному кону вибір різних світів, способів і філософій життя, нехтування якими може призвести до найстрашнішого — змарнування майже 46 мільйонів українців. Від нашого вибору залежить те, що, будучи географічним центром Європи, можна залишитися поза сучасним рівнем європейської осві-

ти, науки, культури. Розглядаючи все лише в регіональному вимірі, можна приректи себе на маргіналізацію та довічну світову ізоляцію. Якщо далі глибоко, по-європейському, націоцентрично не розуміти ментальний світ українців, особливо те, що в їхній мові поняття «світ» і «мир» мають різне значення, а в російській — одне, імперське, то знову церковний «руський мир» насаджуватиме в Україні державний російський світ.

Свята святих завдань УНІ як платформи ідеологічного забезпечення процесів державотворення — це сформувати єдиний національний економічний, мовно-інформаційний, культурний, релігійний та інші простори, в яких усі українці різних регіонів за допомогою освіти та просвіти могли усвідомити себе соборною державоцентричною нацією. Є соборна нація як повноцінне, самодостатнє соціально-економічне, етнокультурне середовище, є інформаційний простір, який не гнітить, не розмиває тотожність народу, повнокровно функціонує передача знань від покоління до покоління — значить, виховується національно свідомі, цілісна людина і квітальна спільнота, здатна відроджуватися. Очевидно, що за такої ситуації конче потрібно задуматися не тільки над ринком Європейського союзу, що в 12 разів більший від Митного, а й над державотворчою філософією двох світів — європейського та азійського; над кліматом, що там домінує, над цінностями, що там панують, над добробутом життя-буття, якого досягли в цих союзах. Що в них із захистом людини і нації, з якістю освіти, науки і високотехнологічного виробництва, з викориненням корупції, який рівень незалежності і демократичності судової системи, що з правами соціального захисту, збереженням національної ідентичності, відновленням правдивої історичної пам'яті, генофонду нації, демографічними і міграційними процесами.

Коли йдеться про вибір інтеграційного вектора в рамках європейської спільноти, розробки пан'європейських проєктів, міжнародних угруповань транскордонного співробітництва, то Україна виходить на далеко вищий — колективний рівень взаємодії міжнародних суб'єктів, а не лише окремих прикордонних областей, скажімо, тих, що дотичні до Карпатського регіону. Тут важливим є не тільки промисловий потенціал цього регіону, а те, що Україна в ЄС разом з іншими країнами в майбутньому могли б сформувати і визначати окремий, самостійний і потужний східноєвропейський сегмент його регіональної політики, в т. ч. щодо розвитку України, її прикордонних областей, інтеграції, структурізації, диверсифікації їхніх ринків, модернізації промисловості, сільського господарства і т. ін.

Аналіз позитивів і негативів потрібен, аби нарешті визначитися з майбутнім вільним розвитком українського народу в справді вільному світовому співтоваристві та усвідомити, що логічне повернення України в Європу є процесом природним, адекватним історичній справедливості. Не можна знехтувати мотивацією 28-ми країн, що об'єдналися навколо саме загальнолюдських і національних цінностей в Європейський союз. Нам не втрапити б українськість, аби нас не спіткала точка неповернення. Шкода, але далі багатьох високопосадовців Батьківщина — це ще не патріотичне їй служіння, збереження споконвічних неперехідних вартостей її народу, його традицій, знань, свобод тощо, а влада, піар, корупція та нетрудовий бізнес. Насамкінець, подумаймо: чи змогла б зберегти свою самостійність, соборність така невелика за територією європейська держава, як Андорра, «на межі» між Росією і Китаєм? Через скільки років там почали б числитися відсотки росіян і китайців для прийняття закону про «захист» їхніх мов від «притеснення» корінними туземцями?

«МОВНА АНАЛІТИКА» КОЛИСЬ І ТЕПЕР

Наш сьогоднішній співрозмовник — Олексій Курінний, експерт Центру політико-правових реформ, старший викладач кафедри міжнародного права і спеціальних правових наук факультету юридичних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», керівник програми «Права націй, національних меншин та корінних народів за національним та міжнародним правом» Центру міжнародного захисту прав людини НАУКМА.

...Якось дізнався від друзів, що Олексій Курінний дуже цікавиться Кубанню. А ще Придністров'ям, Берестейщиною та іншими регіонами компактного проживання українців. Пригадав себе в юності — у мене були ті ж уподобання. А вже, виявляється, вирросло, прийшло нам на зміну нове українське покоління. І це не може не тішити. Мені допомогли зв'язатися з Олексієм Курінним, і ми з ним довго, із задоволенням розмовляли під київськими каштанами. Тож пропоную читачам записану на диктофон розмову небайдужих однодумців, які так чи інакше представляють два покоління «мовних аналітиків». Стосовно мене, то цей термін можна вжити і в лапках, а ось Олексій їх зовсім не потребує, оскільки є експертом Центру політико-правових реформ, старшим викладачем кафедри міжнародного права і спеціальних правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія». Перше питання, яке я ставлю киянину, стосується відсотка україномовного населення в столиці.

— У Києві, за моїми експертними оцінками, 20–25% мешканців щоденно вживають українську мову.

— Добре, якщо так. Я вважав, що на вулицях Києва мови трішки менше. На око десь 15–20%. Та й академік Іван Дзюба в одній із статей зазначив, що 20% стійко україномовних киян — це є та критична маса, після якої не забаряться заговорити державною усї 80%. Поки що так багато не говорить, значить, ще не досягли ми цієї критичної маси...

— Мої дані практично збігаються із спостереженнями інших експертів, таких, як Василь Бабич (він пише статті на цю тему), та з останніми дослідженнями Галини Залізняка. Звичайно, рахувати можна по-різному. Можна заїхати в спальний мікрорайон і послухати, якою мовою говорять пересічні хлопці і дівчата, яким нема чого робити вечорами. У нас «на лавочках» російською розмовляє 90–95% населення мікрорайонів. Але це не означає, що весь Київ настільки ж російськомовний. Україномовні громадяни, як правило, об'єднані за інтересами. І попри те, що розселені дисперсно, вони можуть збиратися на тематичну зустріч у якомусь клубі, на квартирі чи в парку. Тому й мову українську можна частіше почути в громадському транспорті або десь у центрі міста. Але ця обставина свідчить, що мовна асиміляція українців, безперечно,

триває. Навіть у столиці.

— Дані «на око» декому можуть здатися несерйозними. Але раз я хотів би говорити навіть не стільки про точність підрахунків, як про такий цікавий феномен, як «народна аналітика». Наведу такий приклад: у 1972 році мій брат, якому на той момент виповнилося лише 16 років, разом із іншими школярами (у супроводі вчителів, звичайно) вирушили на Західну Україну. Це було під час зимових канікул. Привіз він, наскільки пам'ятаю, не надто втішну статистику. Мовляв, у Львові тільки 50% городян спілкуються українською, а в Чернівцях... лише 30%. Трішки кращі враження у нього були від Ужгорода — щось близько 80%. Чому мій брат, уродженець Київщини, на той момент ще російськомовний (наші батьки викладали російську мову, нею ж ми всі розмовляли вдома), так вболівав за долю української? Очевидно, це була нормальна реакція російськомовного мешканця Наддніпрянщини, який звик до певних мовних пропорцій. Російської мови досить багато — і це нормально, але ж і українська є — це також нормально. А на Заході вона взагалі повинна беззастережно домінувати! Ми тоді були заручниками міфу про те, що у Львові всі розмовляють лише українською. І це нам здавалося нормальним явищем. Бо навіть ситуативним «відступникам» від рідного підсвідомо хочеться, щоб рідна мова таки жила...

— Я розумію вас, історія мого дитинства і юності в чомусь схожа. Я теж народився в російськомовній родині; мама — росіянка, тато — українець з черкаських корінням. Виховувався перші сім років повністю (а потім, до чотирнадцяти, частково) на Донбасі. Бабуся і дідусь по материнській лінії — росіяни, дідусь до того ж колишній військовий. Імперського російського духу в нас у родині не було, але не плекалося й українство: тато мене, мало, просто вимуштовував говорити один день на тиждень англійською, про українську навіть не йшлося. Коли мені виповнилося сім років, постала проблема: до якої школи мене віддавати? До російської в Артемівську (сто метрів від дому) чи до української в Києві (кілометр від дому, 20 хвилин пішки). І уявіть собі: дідусь-росіянин наполіг, щоб я вчився українською! Тому зрозуміло, що на відміну від мого донецького швіністичного оточення, я ніколи не злився на світ через своє незнання української. Не було в

О. Курінний

моєї душі спротиву й несприйняття українства — навпаки, зросло бажання вивчати мову і захищати українство. В київській школі перші три роки я дуже мучився, бо потрапив до україномовної школи без жодної попередньої домашньої підготовки. З двох років декламував напам'ять Тютчева і Лермонтова, але це мені в україномовній школі допомагало слабо...

— Скільки збігів... Я теж досить рано навчився читати російською і вже в п'ять років із задоволенням прочитав товсту книжку «Русские народные сказки». А коли моя перша вчителька наполягла, щоб я прочитав тоненьку книжечку про бджілку, то я невмовно страждав... Поєднання літер «бдж» здавалося мені таким штучним, таким неприродним! Зате потім був дуже вдячний вчителям за українізацію.

— Ось так і я з горем навпіл опановував українську. А коли влітку 1995-го приїхав у рідний Донбас, то відразу побіг із двір похвалитися своєю «українською наукою». Хлопці сприйняли мої місіонерські, українізаційні поштуги прохолодно. Один із них прямо сказав: «Говориш по-українски, ну и вали в свою Украину...». І тоді я обурено вигукнув: «А это и есть моя Украина, это ты вали отсюда!». До білки не дійшло, але той випадок закарбувався в мій пам'яті на все життя: презирство й агресія в очах хлопця з нашого двору і моє почуття образи. Ровесник відкинув і розтоптав безцінний, на мій погляд, дарунок, який я віз з самого Києва — українську мову...

— Зверну вашу увагу на те, що рідко буває предметом обговорення у колах мовознавців. Небайдужість і високий мовний патріотизм «новонавернених» часто сягає вищого рівня, ніж у «звичайних», пересічних українців. Просвітяни навіть не підозрюють, що це не така вже й нечисленна категорія... Ну, кому у 70-ті роки потрібна була мовна статистика? Хіба що нам, людям із загостреним почуттям справедливості, які призвичаїлися існувати на стику двох культур. Добре, що ви тепер маєте можливість користуватися «непідпільною» статистикою. Нам же було складніше. Але завершу свою думку. Чи дуже помилюся мій брат у 1972 році, стверджуючи, що лише 50% львів'ян говорить українською? У 1978 році я вже сам «науковіше» підраховував кількість україномовних у центральній частині Львова. Пригадую, що першого дня спілкувався з місцевими виключно українською, а наступного — виключно російською. Опитав таким чином два рази по сто чоловік. Першого дня 58% львів'ян відповідало мені українською, а наступного трішки менше — 53%. Що й зрозуміло, бо дехто підлаштувався

під мою російську. Отже, перше, брат не так вже й помилюся у свої шістнадцять років. По-друге, з цифр видно, що львів'яни, попри шалений тиск на них і постійне «розбавлення» російськомовним населенням, були не надто поступливими. Лише 5% підлаштувалися під мову приїжджого. У інших містах ця цифра була набагато більшою! У Чернівцях, за моїми оцінками, в 1981 році українською розмовляло на вулицях лише 25% мешканців (це ще менше, ніж брат зафіксував у 1972 році), російською розмовляли навіть ті, хто говорив нею дуже погано, і навіть тоді, коли я звертався до них українською. Отже, в цьому місті був сильніший русифікаційний тиск, і не було такого сильного спротиву, як у Львові. Тепер це вже історія. Але треба пам'ятати, що «мовна» історія у кожного міста своя. І її варто фіксувати, зберігати. Бо вже у 1990-му я нарахував 40% чернівчан, які спілкувалися на вулицях українською. Тепер їх ще більше — понад 50%. Отже, незалежність таки принесла свої добрі плоди. Але хто тепер згадає про ті ганебні 25% у 1981 році? Офіційної статистики немає... А «народній» аналітиці хто повірить?

— Так, «мовна» історія міст — це важливо і цікаво! Її варто писати, якщо є достатньо матеріалу. А щодо незалежності, то тут, окрім позитиву, вистачає й негативу. За моїми експертними оцінками, близько 60% вихідців із села русифікуються навіть в київських столичних умовах. Лише 40% тримаються своєї мови. Міграційні процеси відбуваються вже не так, як це було за радянської доби. Тоді освічені російськомовні люди виїздили до Москви і Ленінграда, а Київ заселявся вихідцями з навколишніх сіл. Багато було вихідців з Київської, Вінницької, Житомирської, Чернігівської областей. Зрозуміло чому — впливав географічний чинник. Тепер ситуація принципово інша. До Києва вже переїжджають міські мешканці з Харкова, Дніпропетровська, Запоріжжя, з усього урбанізованого Донбасу. Тепер близько 60% мігрантів до Києва — це колишні мешканці міст, які від народження були російськомовними. Звичайно, за рахунок сільської міграції та переїзду до Києва вихідців із Західної України відбувається певна стабілізація цього процесу.

— А як тепер із шкільництвом? — Тут я завжди з сумом згадую наших «противіхів», які допомогли прийти до влади Януковичу. Нова мовна політика у сфері освіти, зокрема й закон Ківалова-Колесніченка, призвели до того, що упродовж 2010–2013 років відбувалося послідовне скорочення числа першачків, які навчалися українською. Якщо у 2009–2010 році приблизно 55% дітей на Донбасі пішло в перші класи з українською мовою навчання, то в 2010-му — 53%, а тепер лише 50%. По Одесі, Хар-

ківській, Луганській областях також спостерігається спад на 5–10%. Найбільше втратила Луганщина, яка спочатку майже подолати 50-відсотковий бар'єр, а тепер скотилася до позначки 42–43%. Нагадую, що йдеться саме про першачків. Це десятки тисяч учнів, які пішли в класи з російською мовою навчання. Їхній світогляд тепер формуватимуть російськомовні коди.

— Про мову вивісок можете щось сказати? Це те, що ми колись пробували неофіційно «моніторити» 30–40 років тому.

— А ось тепер, на жаль, мову вивісок ніхто не моніторить та й важко це вивчити соціологічно. Але певна динаміка є. Якщо говорити про мій рідний Донбас, то найбільш українізованим є Донецьк. Там 30–35% українських вивісок. І це попри те, що в цьому місті українці становлять лише 45% від усього населення, а з них лише 20% вважають українську мову рідною. У моєму ж рідному Артемівську українців значно більше — 73%, і 40% з них визнають цю мову рідною. Але українських вивісок в Артемівську значно менше, ніж у Донецьку — лише кожна п'ята...

— Але й у Донецьку українських вивісок малувато. У 2009 році мені вдалося зробити унікальний знімок: на кіоску з написом «Ремонт обуви» хтось червоною фарбою від руки дописав: «Ремонт взуття». Така активна позиція невідомих донецьких «молодогвардійців» неабияк надихає.

— Найбільш драматична ситуація в Києві. На початку 2000-х столиця була на 90% україномовною — за вивісками. А тепер лише на 60–70%. З'явилося багато російськомовних білбордів, маленької реклами... Бутіки, ресторани, ювелірні магазини — все «елітарне» зупинилося на російській мові. Тепер Київ зрівнявся з Харковом. А раніше виглядав краще.

— Я пригадую ситуацію 30-річної давнини. Одеса мала тоді лише 25% українських вивісок, Миколаїв — 30%, Запоріжжя — 35%, а ось Харків понад 80%! Він у цьому плані і тоді майже не відрізнявся від Києва епохи Щербицького. Якщо говорити саме про мову вивісок, а не про школи, то дві наші столиці тоді були підкреслено українськими! Видно, КПРС проявляла неабияку гнучкість і не гробувала масштабною «показухою». Тепер же в епоху дикого капіталізму Київ і Харків демонструють певну здачу позицій. Інші ж наші міста поволі українізуються.

— Мої «польові» спостереження доводять, що у Хмельницькому українська мова фактично перемогла у повсякденному спілкуванні. Та й за іншими даними відсоток української досить великий — від 70% до 80%. Трохи гірші показники має спілкування в соцмережах. Навіть якщо брати дітей до 14 років (покоління хмельничан, яке виростало в умовах незалежності), то з них лише 40% заповнюють анкети українською. Ще менший показник у Вінниці — 26%. І це при тому, що 65–70% вінничан у побуті спілкуються українською. Прірва між 70% і 26% просто вражає! Вона свідчить про високий мовний конформізм мешканців столиці Поділля. В Полтаві спілкування українською 50%, але російська утверджується в мові вивісок і в інтернеті. На власні очі міг оцінити ситуацію в Ужгороді. В центрі міста не менше 70% спілкується українською. Але ужгородці частіше переходять на мову співбесідника, ніж львів'яни чи тернопольяни. Отже, ситуація в Україні не настільки погана, як прогнозували песимісти, але й не настільки добра, як запевняли оптимісти: мовляв, закон Ківалова-Колесніченка ні на що не вплине. Таки впливає... Тому й не можу не думати про те, яку негативну роль відіграли «противіхи» під час останніх виборів.

Сергій ЛАЩЕНКО

Донецьк, 2009 р.

ОТОЧЕННЯ
ШЕВЧЕНКА

ПАВЛО ЕНГЕЛЬГАРДТ

Що ж то був за чоловік, який розпоряджався долею Тараса Шевченка близько десяти років? Сучасники залишили про Павла Васильовича дуже суперечливі свідчення. Так, художник, професор Петербурзької академії мистецтв Карл Брюллов (1799–1852) назвав Енгельгардта «амфібією» і «свиною в торжковських черевиках». Маємо кілька згадок про карикатурні, «неаристократичні» вчинки ротмістра П. Енгельгардта, зокрема, коли пан «с остервененим выдрал его <Шевченко> за уши, надавал пощечины» (Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. — Т. 5. — С. 192).

Схожі за інтонацією й висновки перекладача і письменника Олександра Кониського (1836–1900), який досліджував парубочий літа Тараса й в оцінці будь-якого з поміщиків, аристократів, чиновників, з якими стикався Шевченко, виходив з того, що все і всі були проти нужденного страждальника Тараса. У своєму дослідженні «Парубочий вік Т. Г. Шевченка до викупу з кріпацтва» про Павла Енгельгардта він писав: «Павло Енгельгардт був коли не зразок, так в усякому разі значний репрезентант тієї «мозаїки», що за нашого часу аж кишить по Україні. За батьків — ніби німець; віри — православної, з мови — або поляк, або француз, зі служби — «верноподданный» офіцер російський; звичаями космополіт — дука, пан; яко дідич — володар українських «душ» на українській землі; душею й поведінням з народом і взагалі з людьми, яких вважав нижче себе, — пиндючна «животина»... взагалі ж «пан як пан» (Див.: Кониський О. Парубочий вік Т. Г. Шевченка до викупу з кріпацтва, 1829–1838: Критико-біогр. нарис. — Львів, 1894. — С. 9).

Свідчень про панів Енгельгардтів збереглося не багато. Василь Васильович (1755–1828), генерал-аншеф (найвищий генеральський чин) і сенатор, одержав 1791 року в спадок від свого дядька, князя Григорія Потьомкіна (1739–1791), володіння в Україні. 1792 року він тут і поселився, перед тим збудувавши маєтки в селах Будище й Вільшана. Був не одружений, але мав незаконну дружину (жила на правах коханки й за переказами була княжною). Народила п'ятеро позашлюбних ді-

тей. Майбутній генерал викрав її з монастиря. В маєтку Енгельгардтів вона ніколи не жила: селилася десь поряд з конторою. В різний час мешкала у Вербівці, Будищах, Моринцях, Кирилівці. Тут і померла. Похована з північного боку сільської церкви, близько місця, де стоїть зараз пам'ятник Тарасові Шевченку. Пізніше один з її внуків напише: «Мати Павла Енгельгардта, Марія Осипівна, походила з польської дворянської родини. Спершу вийшла заміж за смоленського поміщика Івана Глінку (родина композитора Михайла Глінки), потім стала незаконною дружиною Василя Васильовича Енгельгардта. Її старший син Андрій був тяжко

жив безтурботно.

...Від Павла Енгельгардта маєток у Будищах перейшов до його сина Петра, але жив той в основному в Санкт-Петербурзі (вулиця Мохова). Шевченка з ним познайомив весною 1858 року композитор, земляк із містечка Городище Семен Гулак-Артемівський (1813–1873). У «Журналі» поет тоді записав про «...весьма приличного юношу. Многие и многое пошевелилось в душе моей при встрече с сыном моего бывшего помещика» (Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. — Т. 5. — К., 2003. — С. 173).

Палац у селі Будищах Звенигородського повіту був двоповерховим і розкішним (нині це тільки один поверх і визначення

гардта сына Павла определит ко двору его императорского величества пажем с отпуском в дом родителя до окончания наук» (Тихонова А. Род Энгельгардтов в истории России XVII–XX вв. — Смоленск: СГПУ, 2001. — С. 36). Юнак 1818 року й 23 березня був зарахований прапорщиком до Казанського драгунського полку. Служити в провінційному війську синові найбагатших з вельмож не хотілося, і 6 березня 1819 року височайшим наказом його перевели до лейб-гвардії Уланського полку «с переименованием в корнеты» (Там само).

Проясень. Назва полку, в якому служив Павло Енгельгардт, потребує уточ-

ни при високих особах.

У 1825 (за іншими даними — в 1827) році Павло одружився з баронесою Софією, представницею прибалтійської гілки його роду. Шлюб було зареєстровано в метричній книзі полку, крім того, відповідний запис зроблено в генеалогічній книзі Енгельгардтів. Рік 1828 приніс у родину одночасно і щастя, і горе. У подружжя народився первісток, а 12 травня відійшов у вічність батько Павла, Василь Васильович. Обидві ці події обумовили появу в домі «козачка Тараса». Саме в цей час Шевченко з Кирилівки потрапляє в панські покої.

За однією з версій обслуговував Павло Енгельгардт-старший. Допо-

те мистецьке право Шевченка «рисовать». Пан довго тримав хлопця серед «двірні»: попервах кріпак носив дрова, чистив і мив посуд, прибирав кімнати, порався на городі, був кухарчуком. Потім Шевченка було призначено хатнім козачком. Набагато пізніше Шевченко згадував, що в його обов'язки входило «подавати люльку чи стакан і стояти непомітним істуканом поряд крісла». Однак не всім розповідям Тараса Шевченка слід вірити беззастережно. Насправді ж козачок — хлопець для доручень, наближена особа, яка користувалася певними привілеями. Зазвичай в панів таких слуг було небагато: козачок і дівчина — для «побігеньок» при пані.

Як би то не було, а десять років, з 1828-го до 22 квітня 1838-го року, Шевченко залишався Енгельгардтовим кріпаком. Аж поки не була складена й підписана «відпускна».

Шлях до волі був для Тараса нелегким, і про нього варто сказати. Деякі факти тривалої «епопеї» викуплення Шевченка знаходимо в його ж повісті «Художник». Зокрема, там описано візит Карла Брюллового до Павла Енгельгардта і його враження від цієї зустрічі: «Я видел немало на своем веку разного разбора русских помещиков: и богатых, и средней руки, и хуторян. Видел даже таких, которые постоянно живут во Франции и в Англии и с восторгом говорят о благосостоянии тамошних фермеров и мужиков, а у себя дома последнюю овцу у мужика грабят. Видел я много оригиналов в этом роде. Но такого оригинала, русского человека, который бы грубо принял у себя в доме К. Брюллово, не видал» (Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. — Т. 4. — К., 2003. — С. 134). Прізвище «великого Карла», яке гриміло в Санкт-Петербурзі, нічого не значило для «гвардійського офіцера», і той відправив знаного художника ні з чим.

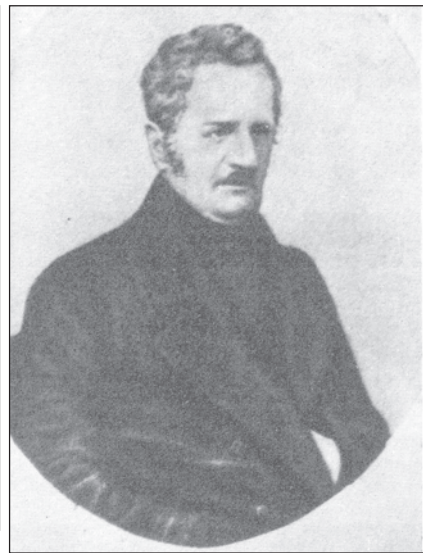
Пішов на поклін до Павла Енгельгардта просити за Шевченка й дипломатичний академік Академії мистецтв Олексій Венеціанов (1780–1847), його розповідь про візит передано в «Художнику» так: «Помещик как помещик! Правда, он меня с час протерзал в передней. Ну, да это уж у них обычай такой. Сначала я повел о просвещении вообще и о филантропии в особенности. Он молча долго меня слушал со вниманием и наконец прервал: «Да вы скажите прямо, просто, чего вы хотите от меня с вашим Брюлловым? Одолжил он меня вчера. Это настоящий американский дикарь!». И он громко захохотал. Я было сконфузился, но вскоре оправился и хладнокровно, просто объяснил ему дело. «Вот так бы давно сказали. А то филантропия! Какая тут филантропия! Деньги, и больше ничего! — прибавил он самодовольно. — Так вы хотите знать решительную цену. Так ли я вас понял?». Я ответил: «Решительная так». — «Так вот же вам моя решительная цена: 2500 рублей! Согласны?». — «Согласен», — отвечал я.

Портрет П. Енгельгардта. Т. Шевченко. Акварель, 1833 р.

Портрет П. Енгельгардта в ад'ютантському мундирі. Невідомий художник

Портрет П. Енгельгардта в халаті. Невідомий художник

поранений 1807 року в битві при Фрідланді. На полі бою він сам собі відрізав ножем поранену ногу, встиг накласти жгут, зупинити кровотечу; згодом йому виготовили з кінської дубленої шкіри протез ноги. Вже на протезі воював з турками й французами (1812). Його портрет є в Ермітажі.

Середній син Василь Васильович — полковник, літератор, знайомий Пушкіна. Його дотепними висловами та епіграмами захоплювалася вся столиця. В його будинку в С.-Петербурзі тепер розміщується концертний зал імені М. Глінки. Найнепримітнішим з братів виявився Павло Енгельгардт. Він часто бував у селі, де народився й де похована його мати. Вихованець пажеського корпусу, в армії дослужився до ротмістра. В ранзі полковника 1832 року залишив військову службу,

розкішний сприймається дуже умовно). Але збереглися малюнки внучки тугешного лісничого — Віри Опанасівни Кирпотенко, яка народилася 1902 року. Дівчинкою бувала в маєтку та покоях, товаришувала з дітьми останньої власниці Будищ Наталії Петрівни Масаковської-Енгельгардт (згадують, що останні з родини Енгельгардтів виборилися з України вже на початку 1920-х).

І все ж розповіді детальніше про самого Павла Васильовича Енгельгардта і про те, як склалися його стосунки з «козачком» Тарасом. Народився російський дворянин швейцарського походження, представник розгалуженого роду Енгельгардтів Павло 5 лютого 1798 року. Коли йому виповнилося десять, «...государь император высочайше повелеть соизволил действительного тайного советника Энгель-

нень. У повісті Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали» читаємо: «Степан Осипович Прехтель был когда-то штаб-лекарем в Курляндском драгунском, теперь Уланском, полку». Відзначена Тарасом «подробница» прикметна: після вступу на престол Миколи I відбулися зміни в російській армії, особливо в кінноті, більшість драгунських полків були перейменовані на «уланські», солдатів і офіцерів переведягнато в нову форму. Серед «реорганізованих» перебував і Курляндський драгунський полк, який 6 жовтня 1827 року дістав назву «Курляндського уланського». (Див.: Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. — Т. 4. — К., 2003. — С. 303).

Павло прослужив у полку два роки. Вже з 23 листопада 1821 року, не йдучи у відставку зі служби в полку, був призначений ад'ютантом віленського генерал-губернатора, генерала Олександра Римського-Корсакова, а 14 червня 1822 року Павло Васильович «производится» в поручики «...с оставлением в прежней должности» ад'ютанта. На той час сини заможних батьків ніколи не служили в полках, а влаштувалися ад'ютантами до високих начальників. З 16-ти ротмістрів Уланського полку тільки восьмеро служили на передовій діючій армії, а з 28-ми штаб-ротмістрів тільки семеро були «комплектні», тобто в полку, решта, «сверхкомплектні», служили, як і Павло Енгельгардт, ад'ютантами

ки Павло був нежонатим, він міг обходитися денщиком, коли ж одружився й став батьком і власником маєтків та обширних земель, виникла потреба в кухарках, лакеях, служницях.

Інші відомості отримуємо вже від самого Шевченка. В «Автобіографії» Тарас Григорович писав: «Помещику, Павлу Васильевичу Энгельгардту, только что наследовавшему достоинство побочного отца своего, понадобился ресторанный мальчик, и оборванный школяр-бродяга попал прямо в тиковую куртку, в такие же шаровары и наконец в комнатные казачки». Отже, цілком можливо, що свою службу в пана Тараса розпочав уже після смерті старого Енгельгардта, тоді, коли Павлові залишилося «...недвижимого именина на сумму — 3.200.000 рублей, движимого в банковых билетах — 109.000 рублей, в закладных, заемн. обяз. и расписках — 6.500.000 рублей» і він став одним із найбагатших людей Російської імперії (Див.: Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. — Т. 5. — С. 192).

Чим же займався Тарас у панському маєтку? Якими були його обов'язки? Хлопці, яких набирали як прислугу, мали стати кухарями, конторниками, кухарями. Але серед них повинен був знайтися й «покоевий маляр». І він знайшовся. Очевидно, саме юного Шевченка брали як «кімнатного живописця». Однак молодий гвардійський офіцер Павло Енгельгардт не відразу признав

Вільшана. Стела на місці, де стояла садиба пана П. Енгельгардта

Село Будище. Альтанка в мастьку П. Енгельгардта. Мал. В. Кирпотенко

«Он — человек ремесленный, — продолжал он, — при доме необходимый». И еще что-то хотел он говорить. Но я поклонился и вышел. И вот я перед вами, — прибавил старик, улыбаясь» (Шевченко Т. ПЗТ у 12-ти т. — Т. 4. — К., 2003. — С. 135).

Як відомо, Павло Енгельгардт зажадав за «волю» кріпака Тараса Шевченка 2500 рублів. Щоб їх зібрати, Карл Брюллов написав портрет поета Василя Жуковського (1783–1852), який розіграв 26 квітня 1838 року в лотерею, долучивши до цієї справи навіть членів царської родини. Імператриця Олександра Федорівна пожертвувала 400 рублів, спадкоємець престолою Олександр Миколайович і велика княгиня Олена Павлівна — по 300, решту грошей доплатили гості. І вже за тиждень Павло Енгельгардт документально засвідчив, що «...отпустил на волю крепостного моего человека Тараса Григорьевича сына Шевченка, доставшего мне по наследству» (Шевченко Т. Матеріали та документи до біографії. — К., 1975. — С. 22).

Продаж Тараса Шевченка був найвигіднішою обгородкою поміщика. Енгельгардти в Санкт-Петербурзі мешкали в просторому дерев'яному будинку в Саперному провулку, 19. За гроші від продажу талановитого кріпака поміщик триповерховий палац на 17 вікон. Це був чи не перший і єдиний кам'яний будинок № 10 у провулку. У дворі містилися двоповерхові службові флігелі, зокрема стайня, радував великий сад. Павло Енгельгардт здавав квартири в оренду, тому дім мав статус «прибуткового».

В автобіографії Кобзаря, у повістях «Прогулка с удовольствием и не без морали», «Художник» є епізоди, за якими неодмінно ми впізнаємо Василя, Павла, Софію Енгельгардтів і факти з їхнього життя. Залишив нам Тарас Шевченко у спадок і портрет свого пана.

Проясень. «Портрет П. В. Енгельгардта виконаний у жанрі поширеного на той час акварельного портрета-мініатюри. Зіставлення з іншим достеменно зображенням поміщика підтвердили, що на портреті саме він, Павло Васильович Енгельгардт. Ні підпис автора, ні датування твору не викликають жодних сумнівів: «Портрет П. В. Енгельгардта. Акварель. 1833». Протягом тривалого часу портрет зберігався в колекції сина Павла, Василя Павловича Енгельгардта. Наступні місяці збе-

рігання були такими: на початку 1910-х — у І. Є. Цветкова; з 1924 — державна Третьяковська галерея (Москва); з 1929 — Інститут Тараса Шевченка Наркомосу УРСР; з 1932 — Галерея картин Т. Г. Шевченка (Харків); з 1940 — Центральный музей Т. Г. Шевченка (Київ); з 1948 — Державний музей Т. Г. Шевченка (нині — Національний музей Тараса Шевченка).

Про Павла Енгельгардта блискуче написав й Олександр Кониський, автор неперевшеного, може, й досі життєпису про Тараса Шевченка. Він був «...коли не зразок, так в усякому разі значний репрезентант тієї «мозаїки», що за нашого часу аж кишить по Україні. І ось така людина вирішувала, як жити і що робити Шевченкові — чи загине талант Тараса, його сонячний хист поета, а чи він розвиватиметься...» (Див.: Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. Твори у 2-х т. — Т. 1. — Львів, 1998. — С. 98).

Помер Павло Енгельгардт 30 грудня 1849 року, могла загубилася на одному з кладовищ Санкт-Петербурга. А на Черкащині від маєтку Енгельгардта вціліла будівля літньої дачі, приміщення, де працювали управитель і челядь, винний льох. Збереглися два дуби, яким близько 600 і 800 років. І спомин...

...Здавалося б, можемо зробити висновок, що характерними рисами цього поміщика були обмеженість, брутальність й суворе поводження з кріпаками. І все ж таки саме Павло Енгельгардт продав Шевченкові «волю», саме в його домі Тарас чтився й робив перші кроки в поезії та живописі, і, можливо, саме він першим зрозумів — свідомо чи ні, що цей хлопчина в майбутньому буде таки чогось вартий. Хто знає, а може, це — Тарасова доля?

Віктор ЖАДЬКО, письменник, публіцист

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Кониський Я. Тарас Шевченко-Грушівський: хроніка його життя. — К., 1991. — 603 с.;
- Непокупний А. Балтійські зорі Тараса // У Вільні, городі преславнім. — К., 1985. — 343 с.;
- Новицький О. Тарас Шевченко як маляр. — № 38. — Львів; Москва, 1914. — С. 40; Тарас Шевченко. Документи та матеріали бібліографії. 1814-1861. — К., 1982. — 432 с.
- Фото автора та малюнки П. Енгельгардта із книги А. Непокупного «Балтійські зорі Тараса. Литва в житті і творчості Т. Г. Шевченка».

ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ ПОЕТА

Творча спадщина нашого Національного Пророка — невичерпне джерело. Кожне нове покоління з урахуванням потреб своєї епохи шукає і знаходить у творах Батька нації, посланого нам Всевишнім, нові риси і особливості.

У переддень 200-ї річниці від дня народження поета звернемо свій погляд лише до однієї гілки творчого дерева Т. Г. Шевченка — йдеться про створений ним «Букварь южнорусский».

22 травня 1861 року о 7-й годині вечора труну з прахом Т. Г. Шевченка, як і заповів поет, опустили в могилу на Чернечій горі поблизу Канева.

Так вже трапилося, що тієї сумної весни з Петербурга в Україну відлетіло десять тисяч «Букварів» українською мовою. Того «Букваря» українським дітям склав і віддрукував за власний кошт поет — «І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь».

На жаль, про цей бік громадської і педагогічної діяльності Великого Кобзаря знає не так вже багато людей. Особливо неприпустимо це в наші дні, коли освітня система переживає складні часи реформування в умовах вимріяної поетом незалежної України. То облишимо на кілька хвилин наші буденні клопоти і звернемо свій погляд на останні місяці і дні життя нашого Пророка.

* * *

У жовтні 1859 року з дозволу попечителя Київського навчального округу М. І. Пирогова у Києві на Подолі була заснована одна з перших в Україні недільних шкіл. Рік потому недільні школи були відкриті в Чернігові, Ніжині, Харкові та інших містах. Ще через рік їх було вже 111. Це були безплатні освітні заклади, в яких не лише дорослі, але й діти здобували початкову освіту. Навчання у недільних школах здебільшого велось рідною мовою.

Своєю появою недільні школи завдячували ініціативі української інтелігенції, прогресивно налаштованому студентству. «За учредzenie воскресных школ принялись первые — малороссы, ревностные поклонники Кулиши и Шевченко», — писав пізніше Пирогов.

Того ж 1859 року Шевченко вперше після заслання побував у Києві. Поет зацікавився недільними школами, надавав їм особливого значення. Він установив постійний зв'язок із засновниками недільних шкіл. Повернувшись до столиці, Шевченко надіслав в Україну для потреб недільних шкіл 50 примірників «Кобзаря».

У вересні-листопаді 1860 року Шевченко склав для недільних шкіл «Букварь южнорусский» і видав його у грудні того ж року накладом у 10 000 примірників (хоч на обкладинці час видання позначено наступним, 1861 роком). Це була остання прижиттєва книжка поета. Як писав Пантелеймон Куліш, Шевченко «почав «Кобзарем», а закінчив «Букварем».

* * *

Поет Олекса Ющенко років десять тому оприлюднив вірш «Букварик послала Тарас...». Автор зумів поетичним словом передати зміст і спрямування Шевченкового «Букваря»:

*Хоч підкрадалася недуга
І чорний ворон з-за Неви,
До Букваря він, як до друга,
Озвався: — дитя мое, живи!
Живи і поклонись ласкаво,
Хто у неволі впазурях...
І ти, моя журлива славо,
Ставай з Буквариком
на шлях...
Ідти, летіти і правду щирю
Народу кривому нести,*

*І ще не вбиту в щастя віру
Проносьте крізь неволі сіль,
Крізь ланцюги, тюремні мури,
Через моря, через піски,
Крізь царство прокляте,
похмура,
Крізь даль, крізь морок —
наврошки...*

*Летить, і діточок убогих
Учитися благословить,
Вони — надія і тривога,
Пружиниста народу віть, —
Щоб віть зростала без огуди,
І щоб минув мороз її.
Де добрі люди — правда буде
В новій і праведній сім'ї...
...Буквар і кобзарева слава
В дорогу дальню вируша,
А з ними променем яскравим
Летить поетова душа...*

«Буквар» не був для Шевченка самоціллю. Задум поета щодо свого внеску у справу народної освіти був широким. Про це, зокрема, свідчать численні листи поета. Ось лише кілька листів за один день — 4 січня 1861 року.

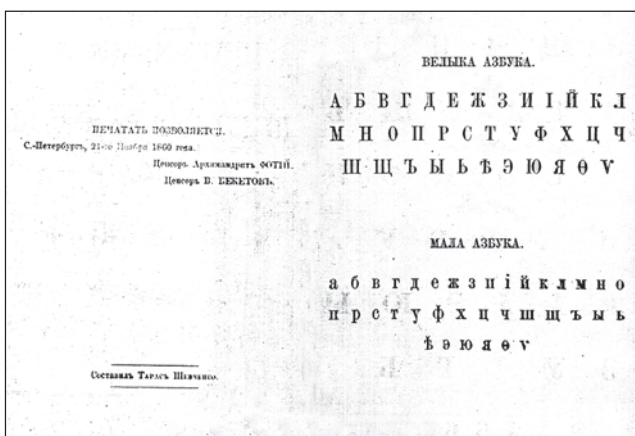
Із листа до Михайла Чалого: «Думка єсть за «Букварем» напечатати лічбу (арифметику) — і ціни, і величини такої ж, як і «Буквар». За лічбою — етнографію і географію в 10 копійок. А історію, тільки нашу, може, вбгаю в 10 копійок».

Із листа до Федота Ткаченка: «Посилаю тобі 10 моїх «Букварів» на показ, а з контори транспортом ти получиш їх 10 000, і не розв'язавши тюка, передай його, хто там у вас старший над воскресними школами. А він нехай знає спродасть, а грошки положить в касу воскресної школи».

Із листа до Платона Смирненка: «Составил я и издал буквар для наших сельских школ в количестве 10 000 экземпляров...».

Свого часу довелося мені відвідати Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка у Києві. У одній з експозицій під склом запримітив я «Буквар Южнорусский», що вийшов у Петербурзі. Ціна символічна, всього три копійки. Поет подбав, щоб кожна, навіть найбідніша селянська родина могла його придбати.

Шевченко узаявся за видання «Букваря» без будь-яких спонукань і заохочень, розраховуючи тільки на

себе. Аби добути гроші на цю добру справу, поет-художник вирішив написати автопортрет і розіграти його в лотерею. І ось у вересні 1860 року на виставці у Петербурзькій академії мистецтв Шевченко представив п'ять офортів та автопортрет, мальований олійними фарбами.

«Русский художественный листок», що його видавав Василь Тімм, з цього приводу писав: «Відомий малоросійський поет Т. Г. Шевченко виставив п'ять дуже вдалих гравюр і свій власний портрет, намальований олійними фарбами. Ми чули, що художник мав на меті розіграти цей портрет в лотерею, збір від якої він призначав на видання дешевої малоросійської абетки. Від широкого серця бажаємо, щоб ця чутка підтвердилася і щоб задуманому Т. Г. Шевченком сприяв усякий успіх».

* * *

Гортаємо сторінки Шевченкового «Букваря».

На перших сторінках «Букваря» вміщено алфавіт (великі і малі друковані і рукописні літери). Далі йдуть тексти для читання за складами (уривки із зроблених Шевченком раніше переспівів «Псалмів Давидових», тексти для суцільного читання). Половину книжки становлять фольклорні тексти. У розділі «Лічба» подано цифри, а таблицю множення до 100. Через «Буквар» проведено ідею виховання в дусі правдивості й чесності, нетерпимості до лицемірства й кривди.

*«Де єсть добрі люди,
Там і правда буде,
А де кривда буде,
Там добра не буде».*

Високо цінуючи народну етику і педагогіку, яку відобразено в фольклорі, Шевченко вмістив у «Букварі» «Думу про пирятинського поповича Олексія», «Думу про Марусю попівну Богуславку», а також приказки, що осуджують соціальні і моральні пороки і разом з думами розкривають красу і багатство рідної мови.

Навчальний матеріал «Букваря» перейнятий демократичними ідеями — ворожістю до індивідуалізму та гноблення осо-

БУКВАРА ЮЖНОРУССКИЙ

1861 року.

ВЕЛИКА АЗБУКА.
А Б В Г Д Е Ж З И Й К Л
М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч
Ш Щ Ъ Ы Ь Э Ю Я Ф
МАЛА АЗБУКА.
а б в г д е ж з и й к л м н
о п р с т у ф х ц ч ш щ ъ
ь э ю я ф

би. Егоїстичній моралі пануючих класів автор протиставляє ідею братніх взаємин людей праці. Двічі в книжці повторено строфу: «Чи є то лучче, краще в світі, Як укуні жити, З братом добрим добро певне Познать, не ділити?»

На сторінках «Букваря» чується відлуння тих мрій і далекосяжних намірів, якими надихалися учасники таємного Кирило-Мефодіївського товариства, до якого належав і Шевченко. В числі найважливіших програмових завдань товариства було й заснування шкіл з рідною мовою викладання, видання книжок, підручників для простого люду.

Свого часу Олесь Гончар слушно зауважив: «Шевченків «Буквар» наскрізь був перейнятий гуманним духом християнського вчення, духом тисячолітньої апостольської заповіді, на мудрій моралі яких віки і віки ґрунтується життя цивілізованих націй».

* * *

Вже після передчасної смерті Шевченка над його «Букварем» здійнялися ворожі хмари.

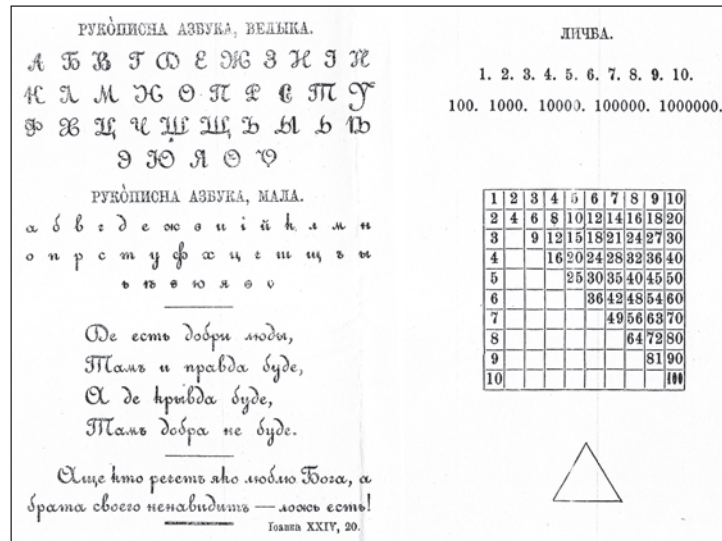
У 1862 році були заборонені недільні школи. Того ж року за спроби провести реформи в школах, за дозвіл на відкриття недільних шкіл в Україні був відлучений від педагогічної діяльності і відправлений на «почесне» заслання у свій маєток поблизу Вінниці М. І. Пирогов.

У 1863 році з'явився валуєвський заборонний циркуляр, в якому писалось, що «ніякої малоросійської мови не було, немає і бути не може». Видання книжок українською мовою було категорично заборонено. Ті, що були видані, вилучалися.

Але всього цього Кобзар знати вже не міг...

Закінчимо ці нотатки ше одним посиланням на Олеся Гончара: «Буквар південноруський», упорядкований Шевченком для українських недільних шкіл, був улюбленою працею нашого національного генія, його прощальною лебединою піснею, яку він послав з похмурих берегів Неви далекій своїй Україні, її дітям, її прекрасному юному цвіту, в чистому достойному майбутті поет вбачав і своє власне безсмертя».

Павло МАЗУР
м. Маріуполь

(Закінчення.
Початок у № 32)

* * *

Малика стояла на ганку готелю. Побачивши мене, зраділа, ніби давньому знайомому. В мене навіть серце здригнулось і щоки запалали.

— Де ж це ви пропадете цілий день? — голос у неї м'який, гортанный, слова вимовляє співуче — ніби вода ллється.

— Шукав роботу.
— Знайшли?
— Здається, знайшов...
— Правда? Ви, мабуть, ще не обідали?

Я готовий був випалити, що мене нагодували, що ситий по само зав'язку, але раптом зрозумів, що вона голодна.

— Не обідав, — збрехав я. — Солдат не звик їсти сам один. Я вас запрошую.

Малика спалахнула, опустила очі. І тільки тепер я розгледів акуратне ніжне личко, тонкий носик, пухлі губи, ямочку на підборідді. Вона глянула на свій масивний чоловічий годинник:

— Ходімо хутчіш до буфету, він працює до третьої години, ми ще встигнемо.

— Ми підемо до ресторану.
— Ви з глузду з'їхали! Туди ж треба силу-силенну грошей!

— У четвер я виходжу на роботу. Ходімо, — я обережно взяв її за руку. Кисть в неї була тонка, холодна і злегка тремтіла.

— Ви не наважуєтесь йти до ресторану з літнім чоловіком?

Вона розсміялася, і я відчув, як ожила, потеплішала її рука. В ресторані Малика довго й уважно вивчала меню.

— Замовимо борщ, котлети, на трете — компот. У нас в дитячому будинку на обід завжди давали борщ, котлету і компот.

— Дозвольте, я гляну... Пляшку шампанського, дві солянки, лангет, тістечка, — продиктував я офіціанті. — І ще, будь ласка, поміняйте скатертину.

Офіціантка щось буркнула у відповідь, і я не став вступати в суперечку, збоївся, що світлий радісний настрій раптом зникне назавсім. Глянув на Малику, і з її усмішки зрозумів, що вона вдячна мені за цю стриманість. Тільки похитала головою і сказала пошепки:

— Ви з глузду з'їхали! Хіба ж ми вип'ємо цілу пляшку шампанського?

— А куди нам поспішати? Вип'ємо, закусимо, сходимо в кіно. Гаразд?

Шампанське вона пила маленькими ковтками, смішно примружуючи очі і шоразу повторюючи: «Як смачно...».

— Подобається?
— Дуже. Я всього двічі пила шампанське. Уперше, коли йшла з дитбудинку, у нас була прощальна вечеря, а вдруге — я влаштувала собі день народження. Зберегла зароблені на збиранні бавовни гроші, купила найдорожчих цукерок і шампанського. Дівчатам з нашої кімнати навіть не сказала, що це з нагоди дня народження.

Я крадькома милувався Маликою і все намагався пригадати, на кого ж з моїх знайомих вона схожа.

— Ви ж нічого не їсте! — вона навіть дивувалася не так, як всі.

— Коли я п'ю шампанське, в мене втрачається апетит, — збрехав я втретє.

Пригадав на кого вона схожа! Якимось ми з дідом пішли на полювання білок. Ось тут я й побачив її. Білка була на диво велика, гладка, зирнула на мене чорними гудзиками очей, але з місця не зрушила. Я обережно здійняв берданку — головне було не злякати звірка, влучити точно в око; упіймав у проріз прицілу, але спусковий гачок так і не натиснув...

— Про що ви задумалися?

Я розповів Малиці про білку. Вона помовчала, в неї навіть обличчя витягнулось і зблідло.

— І ви її вбили!

— Ні. У нас, в справжніх мисливців, є закон: у звіра, який повірив тобі, не стріляти.

— Як це здорово: «не стріляти в звіра, який вірить тобі». І ви ніколи не порушували цього закону?

— Ніколи.

Вона полегшено зітхнула і відставила в бік недопитий келих.

Офіціантка довго і старанно підраховувала підсумок замовлення і нарешті промовила:

— З вас п'ятнадцять карбованців вісімдесят вісім копійок.

Я широким жестом дістав з кишені свій худенький гаманець, виклав на стіл три п'ятірки, карбованець і великодушно додав:

— Дякую. Задачу не потрібно.

Коли ми вийшли з ресторану, Малика простягнула мені вісім карбованців.

— Візьміть.

— Та що ви, Малико! Я вас запросив...

— Якщо ви не візьмете, я ображусь.

— Не візьму.

— Тоді я не піду з вами в кіно.

Я розізлився, схопив гроші і сунув їх до кишені.

Малика не витримала, усміхнувшись, обережно торкнулася пальцями значка на моїх грудях:

— Не треба, не гнівайся. Я вірю, що ти — справжній мисливець... Можна, я буду тебе так називати?

— Як хочеш.

Фільм мені не сподобався. Не знаю, чи то Малика відчувала мій настрій, чи то і її він припав не до смаку, вона потягла мене за руку і шепнула:

— Давай втечемо...

Ми йшли в нічних сутінках від одного ліхтаря до іншого, і шоразу, коли втрапляли в смугу світла, я бачив її задумливу усмішку, пухленькі губи, ямочку на підборідді, і мені так хотілося підхопити її, поставити на тумбу ліхтаря і, дивлячись прямо в очі, сказати найніжніші слова...

— Мисливче, ти не будеш сміятися, якщо я спитаю? Скажи, ти віриш в кохання з першого погляду?

Я все зрозумів! Вона закохалася в мене з першого погляду! Зараз я підхоплю її, поставлю на тумбу...

— Знаєш, Мисливче, я, наприклад, не вірю.

— Ч-ч-чому?

— Не вірю і край. Ну як можна закохатися за одну хвилину? Це так, для розваг вигадати, щоб потім легше було виправдовуватись...

— Не знаю... — стелю я плечима.

— Я завжди закохуюсь поступово, — четверте збрехав я.

— А я тобі подобаюсь?

Ось на це я геть не очікував. Що ж їй відповісти? Не можна ж без кінця брехати. Як же бути? Скажеш зайве — не повірять. Нічого не сказати — образиться.

— Подобається, — я відчув, як стиснули мою долоню її тоненькі пальці. — Дуже подобається.

— Це тобі здалося.

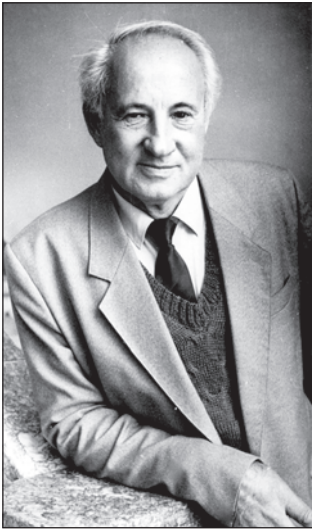
— Не забувай, що я — мисливець... до того ж снайпер.

— А ти закохувався колинебудь?

— Були дівчата, які мені подобалися... А от по-справжньому... По-справжньому ні.

— Напевно, справжнє кохання... це як пам'ять на все життя, коли не хочеш відпускати його від себе ні на крок.

Ось і камінь, за яким — обрив, тут буде моя робота,

Пролетів тиждень. Я вже відпрацював три зміни. Ходив на пошту, але посылки ще не було. Дорогою до готелю мене зупинила наша адміністраторка.

— Що ж це ти, солдате, закрити голову дівчині?! — вона дивилася на мене запально, і я прекрасно зрозумів, що саме її непокоїть.

— Ви перша, кого я запрошую на весілля!

— А коли весілля?

— Як тільки отримаю зарплату.

— Молодець. Ти — справжній джигіт. Так чинять справжні чоловіки. Дівчина тобі трапилася добра, багато красивих дітей народить.

Я хотів було поділитися з адміністраторкою своїми думками стосовно дітей, але вона поспішала.

Наступного дня бригадир зустрів мене з дерев'яним аршином в руці:

— Ну, артилеристе, коньяк з мене! Наша зміна йде попереду з перевиконанням на всі сто! Якщо й надалі так добре будеш крушити, премія нам забезпечена!

Коли ми натягли на себе

негнучкі роби, бригадир уважно оглянув кожного з нас: кому лямку поправив, кому наказав холюшу в чобіт заправити якомога глибше, а старому наказав причесати руді вуса і надіти на голову тубетейку, щоб лисина не світилася.

— Ти, бува, не жени мене зібрався? — поцікавився дід.

— Злякався, значить.

— Я сам не проти, але бабцю шкода, куди вона без мене?

— Давай домовимось, — бригадирів голос став глухим і звучав уже не так гучно, — сьогодні до нас прийде дівчина. Практику проходимо. Прошу вас, поводитися чемно, жодних нецензурних висловів. Розмовляти поміж собою шанобливо, тільки на «ви». Зрозуміло?

— Там, де замішана жінка, зрозумілого не буває! — філософськи підсумував Вусань. — А щодо звертання... це ми з повним задоволенням. Так воно веселіше буде.

— Це ж чому — поцікавився Електрик.

— А ось чому: припустимо, застоїло насос, почало нас затоплювати. — Вусань навіть показав, як нас буде затоплювати, — і я, замість того, щоб покрити тебе гарячим словом, почну викаблучуватись: «Дорогий, вельмишановний товаришу електрик, чи не здається вам, що зупинився насос і нас уже тее то як його, полоше по малківці». Чемно і красиво, туди його та розтуди...

Дівчина з'явилася після обіду. Це була Малика. Її привіз бригадир, привіз своєю машиною. Ми зі старим були біля монітора — до вечора я повинен був зробити ще одне обвалення. Бригадир посадовив дівчину в застінку, дістав з ящика брошуру з техніки безпеки, ту саму, яку змусив мене прочитати

від дошки до дошки. Цього разу читав брошуру сам бригадир.

Вони сиділи рядком, пліч-о-пліч, низько схилившись над книжкою. Мені навіть здалося, що він тримає її руку в своїй...

— Матері його ковінька! — підморгнув мені Вусань. Він, мабуть, помітив, що я частіше, ніж зазвичай, поглядаю в бік установки. — В молодості я й сам був хлопцем, який маху не дасть: ледь помічу по курсу гарненьку жіночку, тут же під'їду до неї...

— старий озирнувся і смикнув мене за рукав. — А наш, глянь, старіється... Як-не-як секція двокімнатна стоїть порожня, а природа, вона пустоти не терпить. Згадаєш, що я тобі казав: гарна буде парочка — гусак та гага-почка.

Як тільки стіна здригнулась і поповзла донизу, ми закріпили монітор — і бігом на установку. Малики вже не було, бригадира теж.

— Ну, що я тобі казав! — підморгнув мені Вусань.

...До готелю я вертався так, начеб мене туди на аркані тягли.

Йшов і, ковтаючи застряглий в горлі клубок, міркував: чому вона так вчинила, чим

я її образив?

Малика зустріла мене, як зазвичай, з усмішкою, ніби нічого й не сталося. Я мовчки сів на стілець, зітхнув, підвів на неї погляд.

— Чому ти не підійшов до мене? — спитала вона. — Злякався?

— Гадаю, тобі й без мене було добре...

— Ти впевнений?

— Звичайно: туди й назад на машині, техніку безпеки по складах читають. Ти могла йому сказати...

— Що ти — мій знайомий, і що тобі це неприємно?

— Ну, знаєш...

Це була наша перша сварка. Я грюкнув дверима і пішов до свого номера. Так і не спав всю ніч, а вранці не витримав, пішов миритися. Постукав несміливо, ледь чутно.

— Увійдїть.

Вона стояла біля вікна і навіть не обернулася. Я підійшов, обійняв її за плечі і відчув, як вони здригаються. Вона плакала. Я побачив на склі її насуплені брови, затиснуті губи і відчужений погляд. Я повинен попросити в неї вибачення.

— Не треба, маленька, не плач... Я тебе люблю... Ти в мене найгарніша, найніжніша, най...

І раптом слова застрягли в горлі: до готелю під'їхала машина, з неї виліз бригадир і, дивлячись в наш бік, замахав рукою. Малика відвернулася від вікна, уткнулася мені в груди і розридалася. Це було примирення. Я стояв спиною до дверей і все боявся поворухнутися: чекав, що от-от почується стук. Може, все це мені просто привиділося? Я обережно взяв у руки її обличчя і став цілувати в мокрі очі, носик; вона розсміялася й знову уткнулася в груди.

— Мисливче...

За дверима почувалися кро-

ки. Я весь стиснувся, мені здалося, що й Малика здригнулася. Хтось пройшов повз двері і кроки стихли. Я полегшено зітхнув... та от кроки почувалися знову. Він явно шукав її двері...

— Скажи, Мисливче... — вона підвела на мене усміщені очі, в них було стільки лукавих пустощів, що я не втримався від усмішки. Щойно плакала... — Скажи, а коли в нас буде весілля?

І я вирішив пожартувати:

— Буду я на першій зустрічній женитися...

Зараз вона розсміється, звалить мене і залоскоче до смерті. Але обличчя її раптом потемніло, очі розширились, по щіці пробігла судорога. Вона схопилася руками за горло, начеб їй нічим було дихати.

— Що з тобою, Малико? — я схопив склянку з водою, але не зміг змусити зробити хоча б ковток. — Що ти, маленька, я ж пожартував, невже ти не зрозуміла! Малико, любя, буде в нас весілля, чуєш, буде і дуже скоро, чесне комсомольське! Ну хочеш вдар мене, винен я...

Вона впала на ліжко, зарилася головою в подушку і заридала.

— Хочеш, завтра підемо і розпишемося? Будь ласка, не плач! Вслюк я, вибач мені, — я підхопив її на руки і, як маленьку дитину, носив по кімнаті, але заспокоїти не міг. Тоді я ухопив склянку і хлопнув їй водою в обличчя.

— Заспокойся, прошу тебе. На, візьми рушник, витри обличчя!

Вона заспокоїлася, витерла обличчя і, не дивлячись на мене, пошепки сказала:

— Йди геть. Прошу тебе, йди геть.

— Малико, любя...

— Нема більше Малики.

— Це ж був жарт...

— Не треба, ти ж сам казав, що справжній мисливець...

— Не проганяй, вислухай мене, я хотів...

— Йди геть.

Я послухався її. Нехай лишиться одна, заспокоїться, й образа минеться. Ну й скотина ж я. Хіба ж можна так жартувати. А раптом вона не вибачить? Знайти своє щастя за тридев'ять земель і так безглуздо його втратити. І все через власну дурість, звик молоти язиком услякі дурниці, де треба і де не треба...

Дійшовши до свого номера, я штовхнув двері і відсахнувся: назустріч мені підвівся бригадир:

— Де тебе носить?! Півгодини тебе чекаю. Наче тебе бачив я у вікні... Збирайся, у нашого змінника весілля, і він попросив, щоб ми за них відпрацювали. Відмовити я не міг, сам розумію, весілля раз у житті буває.

Того дня я Малику більше не бачив. Увечері постукався до номера, але ніхто не відповів. Вранці також двері були зачинені. На роботі вона з'явилася тільки під обід. Я стояв, усміхався, а на очі наверталися сльози. Привіталася зі мною сухо, стримано, ніби побачила вперше. Бригадир не відходив від неї ні на крок. В обід він подавав їй краші шматки, розсипався компліментами. Мене це почало дратувати, але я й знаку не подаю. Спокійно кладу руку на плече старого:

— Ну що, діду, ходімо.

— Як накажете, товаришу начальник, — мабуть, він не забув бригадирів наказ.

Я поглянув на стіну — високо, метрів тридцять не менше, до самої середини бугра підійшли. Прикинув відстань від гармати — також чимало, метрів п'ятдесят, отже, сила струменя буде не та, потрібно гармату ближче підтягнути. З'явилася можливість відірвати бригадира від Малики. І я мчу на установку.

— Слухай, бригадире, доведеться нарощувати труби, далеко тепер, не візьме монітор.

Бригадир неохоче погоджується:

— Ти на батареї головний, тобі видніше. Треба — наростимо.

Сказав — зробив. Завів трактор, підчепив тросами в'язку труб і потягнув до монітора. Потім підігнав візок зі зварювальною апаратурою — і за якихось півгодини моя гарматка стояла метрів за дванадцять від навислої над забоем стіни.

Дивлячись на неї, мені стало якось не по собі: якщо таку зруши серйозно, чого доброго, до установки докотиться. Мимохіть озирнувся — і знову вони поряд: тепер уже в кабіні трактора сидять... Серце забилося гулко і сердито — дідько з нею, з установкою! Хай затопить.

Стою, стискуючи до болю в руках шершавий дишець монітора. Від злості зуби ломить.

— Ти чого це, друже ситний, засумував?

Це Вусань. Поки я працюю, він стоїть без діла. Його робота попереду, — коли я почну розмивати завалене: він стежить за потоком пульпи, жоден клубок не повинен докотитися до смоктуна.

Заб'ється горло смоктуна — зупиниться насос, тоді нас почне заливати водою. Старий час від часу озиряється назад.

— А наш, глянь, нагострив на дівку списа... Ох і дівка, ох і царівна! Мабуть, знає, з якого боку аркан на нашого брата накинути. Знає, матері її ковненька.

— Чому ти вирішив, що вона — царівна? — питаю, не відриваючи погляду від струменя.

Старий радий, що йому вдалося затагти мене до розмови. Відразу обтруситься, як півник, і заходить справа, щоб розмову вести в обличчя.

— Царівни, вони, братику, не питають чому вони царівни. Народяться царівнами — все тут. І статурую, і вродою, і характером. Нібито така, як і всі, а копни її глибше — дивись, сердцевинка в ній так і світиться, так і світиться. І хто вгадає це світло, все життя зігрівається від нього буде... — старий тяжко зітхнув. Поворухив рудими вусами. — Була колись і в мене в житті царівна, та не розгледів... Звик всіх жінок одною міркою міряти. А царівни... вони, братику, свою мірку на нас мають і міряють один тільки раз...

— Це у ваш час всі дівки були царівнами. Сучасні дівчата — зовсім інші, — випалив я спересердя.

— Не скажи, солдате... Дівка вона є дівка. В усі часи була й залишиться, ось, як сонечко над головою. А стосовно бригадира нашого, око в нього, немов циркуль, — старий задер голову на навислу над нами стіну, почував потилицю. — Ох і рухоне сьогодні, матері її ковненька... Три плани, як пити дати.

Я глянув на стіну і раптом відчув, що ще хвилина-друга, стіна зрушить з місця і кине на мою маленьку гарматку величезні брили.

— Иди, старий, скажи бригадирові, нехай готує до пуску насос. Досить дівці забивати баки.

— От впаде, тоді й підемо. Сам йому й скажеш, навіщо мене у цю справу втягувати?

— Стіна завалюється, як десятиповерховий будинок, піднятий у повітря безшумним вибухом. Спочатку стіна вкривається пиловими зморшками, зморшки перетворюються на ламкі щілини — і от уже розвалена на тисячу брил уся ця махина падає донизу! Зазвичай поставиш гармату похило, укріпиш ствол — і йди собі: струмінь будь-яку брилу надвоє розсіче і навсібіч розвалить. От і тепер я закріпив ствол, як належить, погукав діду:

— Утікаймо! — і кинувся геть. Але Вусань не послухався мене і лишився на місці, йому здалося, що я недостатньо закріпив гармату...

Ще трохи і брила праворуч розчавить і його, і гармату: старий не помічає набагаючої небезпеки. Я кидуюся до монітора, зриваю кріплення і впритул розстрілюю брилу. Все. Кінець. Нам тепер звідси не вийти. Ця подруга не тільки нас, а й установку може рознести на друзки.

— Ліворуч! Ліворуч тобі кажуть! — кричить мені прямо у вухо Вусань. — Повертай, матері твоїй!.. Тримайся!..

Я ледве встигаю за сірими димчими шматками, що наповзають зусібіч. І розстрілюю їх впритул, кромсаю на частини, відкидаю геть.

— Праворуч йде стерво! Ріж, матері йй... Не дивлячись, спрямовую гармату праворуч і б'ю прямою наводкою, як не раз бувало на маневрах.

— Ліворуч-руч! Вона більше йшла по центру, величезна, заввишки з двоповерховий дім, що розвалюється на ходу. Певно, втрапила на слизьку піддошву, і тепер на всіх парах котить на нас...

— Тримайся, солдате! Це гукав бригадир. Я розсік її упоперек, полюснув струменем по шматку, що відвалився праворуч, а ось з другою половиною розправитися не встиг: вона підповзла дуже близько до монітора і струмінь, спрямований впритул, рвонувся назад, обдав мене з голови до ніг. Я тільки запам'ятав, як мене різко штовхнуло в груди, і відкинуло вбік. Я спробував підвестися, але щось нестерпно важке навалилося на мене...

Отямився на установці. Ледь розплющив очі і побачив над собою великі перелякані очі Малики. Я спробував підвестися, але вона стримала мене:

— Не треба, полежи трохи.

Я здійняв догори руки — руки були цілі. Підтягнув ноги — діють, отже, все гаразд.

— Який ти молодець... справжній мисливць, — вона витирає слюзи і намагається усміхнутися, але усмішка виходить якась жалібна, неприродна.

— Значить, ти мені пробачила? Не ображаєшся...

— Лежи спокійно, Анвар за лікарем побіг.

Лікар обстежив мене і сказав, що все гаразд, що треба буде полежати, щоб не далися ознаки наслідки шоку.

— Матері його ковненька! Що я тобі казав! Казав, три пла-

ни буде, — Вусань так двигнув мене по коліну, що я відразу скочив на ноги.

— План... — пробурчав невдоволено бригадир. — Був би нам усім план, а особливо мені...

Бригадир відвіз мене до лікарні і пообіцяв завтра провідати.

Лежу в палаті один. Лежу і не відриваю від дверей погляду. Зараз постукає і увійде...

Як тільки мене виписали, першим ділом помчав на пошту, отримав чорнобурку і відразу ж до готелю. Навіть стукати не довелося, двері до люксу були прочинені. Малика вклала до валізи речі.

— А-а... це ти, Мисливць.

— Добридень, Малико, дивись, що я тобі приніс, — я розгорнув чорнобурку, провів долонею по сріблястому загрівку і накинув її на плечі.

Вона постояла перед дзеркалом, милуючись подарунком, навіть обгорнула лисцею голову, потім обернулася до мене, усміхнулася жалібно-жалібно і простягнула чорнобурку назад:

— Дякую тобі, Мисливць. Це дуже дорогий подарунок...

— Ну що ти, Малико. Я чекав, коли її пришлють, щоб сказати тобі...

— Не треба, не кажи, я все розумію, — і знову взялася за речі.

— Куди б ти не поїхала... — Я не їду, я переїжджаю до Анвара.

— До Анвара?! — не зрозумів я. — Навіщо?

— Я виходжу за нього заміж.

— Малико, люба... — Не треба, мовчи. Я зовсім не ображаю на тебе. Ти хороший, добрий... але я не можу інакше.

— І квапишся позбутися мене? — Дякую тобі, Мисливць, за все. А тепер йди, я не хочу, щоб Анвар застав тебе тут.

— Останнє моє прохання ти можеш виконати? — Яке?

— Нехай ця чорнобурка буде моїм весільним подарунком... Будь ласка, прошу тебе. Мені буде приємно думати, що вона зігріває тебе.

— Ні, Мисливцю, я не хочу починати з вузлика на пам'ять...

* * *

Більше я Малику не бачив. Анвар запросив мене на весілля, але я не пішов, а коли одержав першу зарплату, остаточно вирішив повернутися додому. Свій останній вечір в Алтинтапкані я простовби-чав біля будинку, де жив Анвар, поки не вийшла Малика. Вона з'явилася на балконі, постояла трохи, роззирнулася навсібіч, ніби стривожена білка, і пішла.

Вранці, залишаючи готель, я дістав з валізи чорнобурку і віддав її адміністраторці:

— Це вам, на пам'ять про солдата...

— Рахмат, дякую.

— Скажіть, будь ласка, а що в перекладі означає Малика?

— Малика! — вона розуміюче усміхнулася і похитала головою. — Малика означає царівна, дочка шаха.

— Он воно що... Царівна, значить...

— Царівна, — підтвердила вона.

...Пізно увечері я вилітав з Ташкента. Я летів на протилежний край світу...

Переклад
Данило КОНОНЕНКО

«МОБІЛЬНА БІБЛІОТЕКА» ЗАВОЙОВУЄ УКРАЇНУ

Оператор мобільного зв'язку «МТС Україна» започаткував надзвичайно цікаву й корисну просвітницьку акцію, влаштувавши 3 серпня в Києві, а 7 серпня в Одесі свої «мобільні бібліотеки». Справа в тім, що у його мережі вже зареєстровано близько 4 мільйонів абонентів із смартфонами. Але половина з них «не кумекає у їхніх розумових здібностях» і використовує прилади лише для дзвінків та листування. Тож мережа МТС, яка нині відзначає своє 20-річчя, вирішила з допомогою «розумних» планшетів і смартфонів залучити своїх абонентів до читання книжок. А влаштування нею «мобільних бібліотек» стало справжнім ноу-хау.

Відкриття такої віртуальної книгозбірні в Одесі вилитося у справжнє свято. Улаштували бібліотеку в самсінькому центрі міста, на Соборній площі. На імітованих під книжкові полиці круглих тумбах одеситам та гостям міста було презентовано більш як з півтисячі видань. Звичайно, в каталозі бібліотеки здебільшого значаться твори, які при бажанні й самим можна знайти в Інтернеті, але тут майже весь асортимент на виду. Читачі отримали змогу знайти твори світової класики, фантастику, детективи, книжки для дітей, сучасну зарубіжну й українську літературу. Серед авторів є і такі популярні, як Андрій Курков, Сергій Жадан, Любо Дереш, Марина й Сергій Дяченко. Не обійдені увагою й одеські літератори.

У рамках цього інноваційного проекту відбулася також благодійна соціальна акція «Принеси паперову книгу і отримай натомість 500 електронних», яка стала продовженням всеукраїнського

руху «100 книжок до сільської бібліотеки». З кількох тисяч зібраних книжок для бібліотек Одеської області на Соборці було зведено чималу вежу. Вона поповнюватиметься і зростатиме й надалі, адже «мобільна бібліотека» тут діятиме майже три місяці, а потім її переселять у закриті приміщення.

Слідом за Києвом та Одесою подібні бібліотеки невдовзі з'являться у Львові, Харкові та Дніпропетровську. Для місцевих жителів їхня відкриття теж буде справжнім святом із літературними вікторинами, конкурсами на краще виконання віршів улюблених поетів, із дитячими розвагами під керівництвом літературного казкового персонажа Капелюшника. «Мобільна бібліотека» від МТС починає впевнено завоювати Україну.

Сергій ГОРИЦВІТ

На світлинах: доступ до віртуальних книжкових полиць відкрито; спорудження книжкової вежі.

Фото автора

ТИМ
ЧАСОМ...

У ЛУГАНСЬКУ ЗАКРИВАЄТЬСЯ ОСТАННЯ УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ?!

Єдина в Луганську українська книгарня «Східна Брама» розташовувалася в торговельно-сервісному комплексі, але днями керівництво комплексу попросило звільнити приміщення, розповів власник магазину Дмитро Снегірьов газеті «Сегодня».

«Мені сказали, що на це місце в'їде російський бізнесмен і відкриє тут спортивний магазин. Нам же запропонували приміщення на першому поверсі комплексу, але воно дуже велике для нас, і оренда там — удвічі вища, ніж нинішня. А наш магазин неприбутковий», — пояснив Д. Снегірьов.

У Д. Снегірьова є підозри, що реальна причина закриття магазину — політична. За словами підприємця, тиск на нього почався після візиту київського патріарха Філарета до Луганська, підтримку якому надала очолювана Д. Снегірьовим громадська організація.

«Східна Брама» в Луганську відкрилася у березні цього року і спеціалізувалась на продажі книг, дисків, національної символіки, футболок і сувенірів.

«Міф про те, що українські книги на Сході України не сприймаються, був нами розвіяний. У нас були свої покупці, причому звичайні громадяни, а не «професійні українці» або «патріоти». Нашими бестселерами були книги Василя Шкляра, Сергія Жадана, Оксани Забужко, Юрія Андруховича. Був великий попит на футболки з національною символікою, українську класичну музику і українські мультфільми», — підкреслив власник магазину.

У відділі оренди ТЦ журналістам заявили, що вперше чують про те, що магазин української книги «Східна Брама» залишає територію закладу. Пообіцяли передзвонити, але слова не дотримали...

А ВСЕ ПОЧИНАЛОСЯ ІЗ ЗОРЯНОГО КРИМСЬКОГО ПЕРЕДЖИВ'Я...

Пригадую спекотне кримське літо 1964-го... Я, солдат третього року строкової служби однієї з військових частин, що на той час розташовувалася в Сімферополі, під час кількогодінного звільнення до міста, ходжу по книгарнях у пошуках чогось цікавого рідною мовою. Звісно, більше мене цікавили поетичні новинки. А вже на той час я вже й сам був поетом-початківцем, якому поталанило у травні 1963-го побувати в Одеському будинку творчості письменників на всеукраїнській нараді-семінарі молодих авторів.

Отож уважно придивляюся, чи не з'явилася друком збірка котрогось знайомого мені автора у кримській книгарні. Зважу, що в ті 50-60-ті роки в Криму можна було частіше надіати українську книжку, ніж у роки незалежності нашої країни. Не раз і не два я мав змогу придбати збірку віршів когось із поетів-«шістдесятників», не кажучи вже про українську класику... У букіністичній книгарні вдалося навіть випадково натрапити на перші поетичні збірки Ліни Костенко «Проміння землі» («Молодь», 1957) та «Вітрила» («Радянський письменник», 1958).

Жвавішим було в ті роки у Криму й українське культурне та літературне життя: переважно з українським репертуаром працював Кримський музично-драматичний український театр (саме так він тоді називався). Невдовзі після входження Кримської області до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки (1954 р.) почала виходити українською мовою газета «Радянський Крим». Згодом вона припинила свій вихід, але натомість виходила український дубляж обласної компартійної газети «Кримська правда», виходив альманах «Крим», де друкувалися й твори українських авторів, які на той час жили й працювали в Криму, зокрема вірші поетів Степана Литвина, Миколи Артеменка, Дмитра Черевичного...

В обласному книжковому видавництві, що іменувалося тоді Кримвидав, виходили друком книги українських авторів — Степана Литвина, Лідії Кульбак, Миколи Артеменка, Дмитра Черевичного, Володимира Шахнюка, Анатолія Логвиненка... Працювала обласна філія Спілки письменників України з молодіжним літературним об'єднанням при ній...

Отож, блукаючи книгарнями, а їх в Сімферополі було кілька, в одній з них я натрапив на невеликого формату збірку віршів «Зоряне переджив'я», видану Кримвидавом 1964 року. Ім'я автора було мені не знайоме: Михайло Шалата. Перегорнувши кілька її сторінок, пробігши очима два-три вірші, не вагаючись, придбав її. І хоч переважна більшість віршів, як мені пам'ятається, були не суто кримської тематики, бо ж Кримвидав видавав перевагу саме місцевій, кримській тематиці, я відчув подих Карпатського краю, шелест смерічок і дивну музику гірських потічків. Село з його одвічними хліборобськими клопотами і турботами про хліб домінувало в збірці.

Мені, селянському синові, який теж писав на сільську тематику, дуже хотілося познайомитися з автором, душа якого була чимось близько споріднена з моєю, але в кого я не запитував — чи то в товаришів з літературного об'єднання, чи то в письменників старшого покоління, на жаль, ніхто нічого не знав про автора «Зоряного переджив'я»... Лишалось видавництво, але туди я ще заходити вагався, тим більше, що там у редакції художньої літератури працював суворий на вигляд і, як мені здавалося, завжди чимось невдоволений редактор Григорій Таран. Він, розповідали мої українські поетирівесники, коли бувало заходили до його кабінету, зустрічав їх словами: «Що, ти ще й досі пишеш?». І тільки через багато років, перечитуючи збірку поета з міста Дрогобича Михайла Шалати «Грабина», я натрапив у статті «Про автора», як народилася його перша збірка віршів.

«...У доробку в 1964 році уже мав поетичну збірку «Зоряне перед-

жив'я». А народилася ця збірка так. У січні-червні 1962 року Михайло Шалата перебував на останній педагогічній практиці в Криму, в літературно-славному Коктебелі. У сільраді, навпроти якої квартирував, позичив на суботу й неділю друкарську машину, передрукував понад чотири десятки поезій, котрі мав під рукою, й вислав одного квітневого дня в Сімферополь у Кримвидав. Більше цього машинопису не бачив — навіть коректури збірки не прислали. Книжка вийшла через два роки, коли автор уже був у Дрогобичі й коли його критерії щодо поезії, звісно, зросли. І хоч «Літературна Україна» привітала цей поетичний дебют рецензією «Загалом вдало», з наступними збірками не поспішав: ще раз пересвідчився, що слово — не горобець».

Ось чому я не зустрівся тоді з поетом-першокнижником Михайлом Шалатою. Він проходив свою педагогічну практику в Коктебелі за сотню кілометрів від Сімферополя, в якій я закінчував свою солдатську трирічку, і до міста мав можливість вийти лише у кількогодінне звільнення... Тобто, як кажуть, були ми з Михайлом на різних меридіанах...

Але ім'я поета я запам'ятав, довго тримав у своїй домашній книгозбірці збірку «Зоряне переджив'я», яка під час переїзду з квартири на квартиру десь, на жаль, загубилася... Тоді, у перші роки після приєднання Криму до України, Кримвидав сам відшукував місцевих українських авторів: певно, була дана така вказівка «згори». А оскільки рукопис Михайла Шалати надійшов з «глибинки», а вірші були на належному художньому рівні, то й видали книжку відносно швидко.

Хоч і не вдалося мені тоді зустрітися з Михайлом у Криму, але споріднені художнім словом наші душі перегукувалися через наших спільних знайомих, а згодом і добрих друзів-дрогобичан Івана Гнатюка, Ігоря Нижника, Миколи Турківського... До речі, з Ігорем та Миколою ми разом були на тому пам'ятному для нас Одеському семінарі молодих авторів у травні 1963-го... Особисто ж з Михайлом Шалатою, уже на той час відомим поетом, критиком, літературознавцем, членом Спілки письменників України, професором Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, ми познайомилися тільки в грудні 1994 року в Києві під час якогось письменницького заходу — чи то Пленуму, чи з'їзду.

Таким він мені чомусь і уявлявся — красивим, струнким, як карпатський бук, зі щирою світлою усмішкою на добром обличчі. Тоді ж Михайло Шалата й подарував мені свою нову збірку поезій «Із плинну літ» з теплим земляцьким надписом: «Вельмишановному Данилові Кононенку від колишнього кримчанина — на здоров'я, та творчість, на многая літа. Від широкого серця — Мих. Шалата. Київ, 7.XII.94».

А вдруге ми зустрілися з Михайлом Шалатою уже в серпні 2001 року в Києві як делегати Третього Всесвітнього форуму українців. Тоді поет подарував мені свою збірку віршів «Грабина», сповнену глибокого національного духу, позначену високою поетичною майстерністю.

Як причетний до кримських реалій, адже ж і йому самому довелося їх відчувати на собі, Михайло Шалата бере близько до серця усе, що стосується життя-буття кримських українців. Тільки-но почала виходити в 1992 році україномовна газета «Кримська світлиця», він став одним з її постійних читачів та авторів. Його вірші, наукові та публіцистичні статті час від часу з'являються на її сторінках. Великого розгласу в Криму набула його глибоко патріотична стаття про героїв Крут. А вірші Михайла Шалати з його збірки календарної лірики «Рік» публікувалися і в «Кримській світлиці», і в дитячому додатку «Джерельце».

«Ваша газета «Кримська світлиця» робить дуже велику державотворчу роботу. Знаю, як непросто в Криму, де ще відчутний такий пе-

кельний тиск нашої північної сусідки на Україну, видавати українську газету. Тож хай Вам, якщо не на землі, то на небі воздасться сторицею за Ваше подвижництво, бо «Кримська світлиця» — як оаза для душі українців Криму, і не тільки. Низький уклін усім працівникам «Кримської світлиці», — написав в одному зі своїх листів до мене Михайло Йосипович.

Отож творчий доробок поета і науковця Михайла Шалати вважаю духовним надбанням не лише дрогобичан, а й кримчан. І не тільки нині, в часи нашої незалежності, а — звідна, з 1964 року, часу виходу в світ його першої поетичної збірки «Зоряне переджив'я» у сімферопольському книжковому видавництві Кримвидав. Так, то було справді зоряне переджив'я тоді ще молодого поета, його творча заявка на щедрих письменницькі жнива. Нині у поета і науковця, громадського діяча вельми щедрий творчий ужинок: окрім уже згаданої збірки віршів «Зоряне переджив'я», у цьому ряду книги «Із плинну літ», «Копя», «Грабина», «Рік», «Вітри відродження» та «Ім'я Шашкевича», «Наша доля» (пісні на слова поета), для дітей — «Вітусина книжка», літературознавчих і публіцистичних книг: «Маркіян Шашкевич», «Юрій Федькович», «Місто в підгір'ї Карпат», «Година для праці настала», «Юрій Дрогобич і його доба», «З Шевченком — у нове тисячоліття», «Трилітник

Михайло ШАЛАТА

З ПЛИННУ ЛІТ

МАТЕРІ

Уперше «Отче наш»
і «Ще не вмерла»
Малим почув я, мамо,
з Ваших уст,
Коли портрет Мазепи люто дерли
Й Тараса нишком розбивали бюст.
Хрести ламали, храми руйнували,
І кров'ю упивалися кати,
І ставили нам ідолів-гевалів
Там, де стояли храми і хрести.
Каміння жаху виростало всюди,
Де вражий перст
націлювався лишень,
Волали мури і німіли люди,
І в темні перетворювався день.
«Моліться, діти! — ледве тихо-тихо
Ви шепотіли, білі, як стіна. —
Свята Михальда провіщала лихо:
Зі сходу запанує сатана».

І ми молились, гаряче молились,
З очей сльоза — немов роса з трави.
І в тім, що зла руїна розвалилась,
Допомогли і наші молитви.

Якби сьогодні, мамо, Ви устали,
То з радощів, мабуть,
умерли б знов:
Нема вже в нас божків
на п'єдесталах
І прапорів, забагнених у кров.

Одначе, знаю,
Ваш великий досвід,
Збагачений наукою століть,
Дозволив би сказати:

«Щойно досвіт.
Дивіться, діти, — хвилі не заспіть!»

МОВА РІДНА, СЛОВО РІДНЕ
Народи — наче квіти розмаїті,
Їх мови творять китицю чудову.
Й нема образи більшої на світі,
Як та — коли образять рідну мову.

«Малі та бідні мови...»
— Лиш забродили

Так думають — уголос чи про себе.
Та ж рідна мова кожного народу
Відповідає всім його потребам!

Вона — як мати: хай не виняткова,
Але і наймиліша, й найдорожча.
Найбільша честь —
своє рідне слово

Нести, як стяг,
на найлюдніші площі.

Та ж рідне слово завждоньки
на варті
Народної і пам'яті, і слави.
Без мови рідної — чого ми варті?
Суша билина — вітру для забави.

Та ж мова — то життя, душа народу!
І хай людці затямлять злоязикі:
Всі мови світу рівні від природи,
Й нема малих — усі вони великі!

пам'яті»...

Михайло Шалата здійснив наукову редакцію і двічі перевидав (у Києві, 1987 і Львові, 2007) першу книжку українською народною мовою в Галичині «Русалка Дністровая». Упорядкував і видав зі своїми вступними статтями й коментарями твори М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, Ю. Федьковича, М. Устияновича, І. Франка, А. Чайковського, Т. Бордуляка, А. Франко-Ключко та ін.

Не перестав працювати й нині, уболіваючи за нашу мову, за наше давнє й сьогодення, за духовне наповнення молодих душ.

Пишу ці рядки, а в шойно принесеній мені поштаркою «Літературній Україні» за 18 липня цього року читаю болючі рядки Михайла Шалати про прикре недбальство працівників редакції «Українського народного календаря», які частогусто припускаються помилок, зокрема в матеріалах, що публікуються в рубриці «Роде наш красний». Наводячи приклади головогупства тих, хто готує ці матеріали, Михайло Шалата застерігає: «Український народний календар» повинен всеціло відповідати своїй назві. Мусить у нім бути тільки правда й воістину український народний дух! Він же, цей календар, — головний серед численних, що виходять в Україні, до того ж — один із небагатьох україномовних».

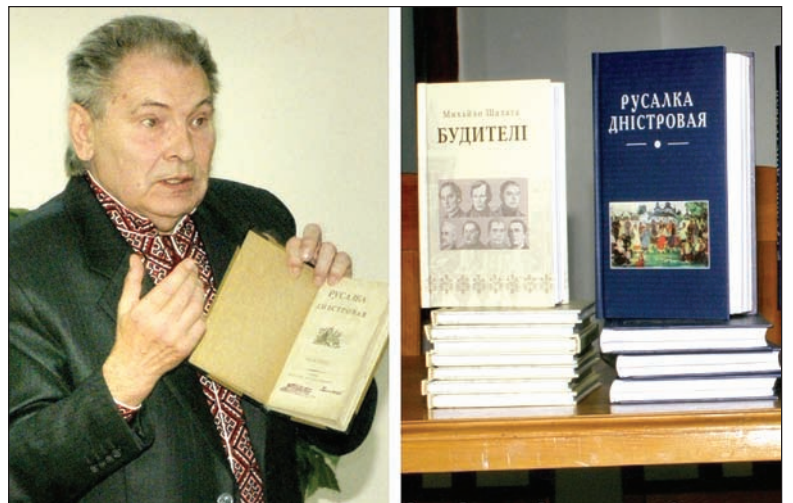
Отже, серце поета не байдуже до надбань нашої духовності, душа його непокоїться, працює і день, і ніч. Так, справді багаті творчі жнива у письменника і науковця з

Дрогобича, що на Львівщині, Михайла Шалати. Але ж оте зоряне переджив'я поета, час перед його творчими жнивими, зачиналося майже півстоліття тому в Криму. І ми, кримські українці, про це пам'ятаємо...

А закінчити свої рядки про поета, творчий шлях якого почався в Криму збіркою «Зоряне переджив'я», а набрав розгону і сили на Львівщині, хочу рядками вірша, присвяченого Михайлу Шалаті:

У мене є друзів багато,
Живуть вони в різних краях.
Між них — і Михайло Шалата,
Професор, поет-західняк.
Шляхи наші з ним заплелися
Колісь в українським Криму.
Тут вірші рікою лилися,
Співала тут муза йому.
Отут, де солдатом служив я,
Де втратив душі супокій,
Він зоряне стрів переджив'я
Й поїхав в Дрогобич у світ.
На жаль, розвела тоді доля,
А то б я поїхав із ним
Туди, де і мова, і воля,
— Лишив би лиш згадку про Крим.
Та, мабуть, судилось в «Світлиці»
Свою спостигати мету —
Копати вкраїнську криницю,
Її березти чистоту.
Обоє в турботах ми нині,
Щоб ріднее слово цвіло.
Шумить у Михайла «Грабина»,
Струмує мов «Джерело»...
Як сталося — так склалося,
мій друже,
Те Господу знать одному...
Та любим Вкраїну ми дуже
В Дрогобичі — ти, я — в Криму!

Данило КОНОНЕНКО

«Благословенна рідна моя мова,
Бентежна радосте, тривожний болю,
Моє ти щастя, доле веселкова,
Святися вічно!» —
я щодень глаголю.

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

Велико думаючи про народ,
І в ночі грозові, і в дні погожі
Не задля почестей і нагород
Він мудре слово ставить на сторожі.
Землі Тараса волелюбний син,
На всіх життя етапах —
мужній воїн,

Прославлений
митець-громадянин,
Любові всенародної достоїн.

Поборники Свободи і Добра —
Його герої — завжди перед нами.
Ось він стоїть над вічністю Дніпра,
Стривожений Чернобиля вітрами.

Задивлений у завтра, мов орел,
Турбується про душ людських
собори.

Зворушливо, з м'яким
полтавським «ел»,
Зі світом про грядущину говорить.

А світ несеться в безвісті століть,
Усе навкруг шумить,
клекоче, гроха...
В глибокій думі над Дніпром стоїть
Олесь Гончар: письменник і епоха.

* * *

Місяць стежку ізумрудить,
Малиново дзвонять роси.
Три дуби широкогруді
Над рікою сіно косять.

У жасминові замети
Поринають білі мрії.
І русалки в очереті
Ніжно персами білють.
Ходять двоє поміж квітів...

Човен щастя на причалі...

В ніч таку нема на світі
Ні турботи, ні печалі.

* * *

Щодень до тебе, Україно-нене,
Іду на сповідь, несучи тривоги:
Чи довго треба, щоб дурне, зелене
Із праведної збилося дороги!?

Тривожуюся, хвилююся, бо мушу
Честь родоводу сину поручити,
А як уже зайничарять душу,
То нічого по світу волочитись.

Щодень зміряю, нене-Україно,
Твій простір неба

і глибину Дніпрову.
Всевишнього в думках

молю уклінно:
Храни, о Боже, українську мову!

Ім'я Господнє гзгадую не всеу —
Та ж рік за роком гине наша Троя,
А завойовник хижий нам диктує,
Хто наші зрадники, а хто герої.

Виходять наші орачі на ниву —
І часто не вертаються в оселі:
Зблудивши, потрапляють

к нечестиву
Лукаву змію, що у підземеллі.

Лиш, до вікна припавши, куш калини

Мене втішає: «Зачекай ще трошки:
Ростуть, ростуть у матері-Вкраїні
Нових часів нові Котигорошки».

* * *

Зупинися! —
Розтоптана квітка...
Запитай,
Хто зневажив лелітку,
Хто посмів
У країні квітчастій
Зазіхнути
На квітчину щастя!?

* * *
Свободу ламали й зламали
На очах одичлої публіки.
Свобода не визнавала
Диктованої республіки.
Зламали свободу й кинули
Конати на роздоріжжі.

А мимо ішов хлопчина
Й знайшов гайдамацький ніж.

* * *
Навстіж відчинені вікна.
Спрагла земля — в чеканні.
Навіть натомлений вітер
Присів на опалий лист...

Заграй на одній струні,
Новоявлений Паганіні.
Інакше ж бо не повірять,
Що ти прийшов.

* * *
Мої сни — голубі дельфіни —
Поспливали у морі Смутку,
Позривали із хвиль запінених
Сподівань незабудки.

І ні з ким я тоді не радився —
Ні з човном, ні з вітрилом срібним.
Знав: комусь в океані Радості
Незабудки мої потрібні.

ПРОВОДИ

Так нікто не кохав...
В. Сосюра

Вірна доле моя
Волошкаво.
Тільки ти,
Тільки я
І розмова.
Лиш однісінька тінь...
І розмова...
І шляхи в далечині
Загадкову.
І сигналять дроти
Понад нами.
Тільки я,
Тільки ти
Між ланами.
Запізнілі гречки...
І розмова...
Приготуй рушники,
Чорноброва.
Я повернуся,
Лиш
Май надію.
Над слідами спориш
Не замріє.
Дні прийдуть золоті
Шляхом битим...
Хто ж бо вміє в житті
Так любити!

* * *
— Яблунько
З українським серцем,
Не жовтій —
Ще надворі
Серпень.
Не жовтій,
Не жовтій
Так рано.
Чи глибока на тілі
Рана?
— Ой, глибока!
Така глибока,
Що ніяк не вгамую
Соку,
Що ніяк не вгамую
Болю,
Хоч дивлюся на світ
З любов'ю,
І з любов'ю
Щоднини гасну
Передчасно,
Ой, передчасно!
Не жалій мене,
Русий хлопче!
Як недоля
Мене розтопче,
Ти розкажеш
Новому дневі
Про нескорену
Яблуневість.

ЯК ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Ти хотів би,
як Леся, прожити,
Ти співати хотів би,
як Леся,
Щоб у серці,
як промені в житті,
І любов,
і ненависть сплелися.
Ти хотів би...
А чи готовий
Все віддати,
до краплі крові,
Щоб
на стоптаних вітрах
Всенародну помножить
славу?
Чи, як факел,
світлив би людям,
Зневажаючи
болі власні,
Проникаючи
всюди-всюди,

Де надія чиясь
погасне?
Ти хотів би прожити,
як Леся,
Ти, як Леся,
хотів би співати? —
То до моря краплиною
влийся
І зумій у нім
бурю здійснити.
Не поет —
то сміливий лицар
Серед моря — робітного люду.
Коли слово — не твердая криця,
Нехай воля
крицевою буде!

МАЛИЙ ТАРАС

Він стовпи ішов шукати
До кругого небокраю:
Чи такі, як біла хати
Ветхі стіни підпирають?

А чи, може?..
О, напевно,
В позолоченій обнові,
Бо хіба під небом древнім
Стовп стоятиме кленовий?

Він стовпи ішов шукати,
Не питав, що шлях у терні.
В грудях — пахощі від м'яти,
М'ятний світ — в очах озерних.

Домоткана сорочина
Вкрити вбогість неспроміжна,
І над голими плечима
Голубиць хилилась ніжно.

Він стовпи ішов шукати
Ті, що небо підпирають, —
Пісню вирішив почати
На краю свого краю.

...До стовпів ішов хлопчина
І не знав тоді про себе —
Що могутніми плечима
Підіпре українське небо.

КОЗАЦЬКА СМЕРТЬ

(За народними мотивами)

Вірний друже, розумний коню,
Не рятуй вже мене від погоні, —
Надлетіла оса сталева
І вп'ялася у скроню.

Я залишусь в степу лежати,
Будуть трави за мною ридати,
Будуть пити росу криваву
Вітрові крилаті.

Мене вкриє одне лиш небо.
А тобі, коню мій, бігти треба,
Бо родина, вже сиротина,
Жде на звістку від тебе.

Поклонися матусі тричі,
Нехай сина ніколи не кличе,
Як розпука посіє слюзи
На смутному обличчі.

Заіржи, нехай батько чує,
Та віддай йому срібну зброю,
Хай узнає, що син хоробро
Впав за землю святу.

Край воріт задзвени копитом
Там, де мила zostалась тужити.
Нехай мила столи весільні
Не забуде накрити.

Музикантів не треба, звісно,
Козаку досить рідної пісні,
Отієї, що розлілється —
Мало серце не трісне.

Поприходять дружки, бояри, —
Молодих не застануть у парі.
Сумуватимуть самотньо
Очі милої карі.

Будуть їсти і пити будуть
На весілля запрошені люди.
...А мені калачем пшеничним
Ляже сонце на груди.

* * *
В нас усяк, хто не захоче,
Стане в позу і пророчить:
Ми прийдем у дзвоні праці
До найкращої з формацій.
Йдем до раю, люди, чуєте!
Лиш працюйте, лиш працюйте!

Не жалійте крові й поту —
За роботу, за роботу.

Не зважайте, люди темні,
Що працюєте даремно.

Бідувати довго треба,
Поки буде «по потребах».

* * *

Дуже дивні в нас порядки:
Ти — багач,
у тебе — латка.

Хай на латці —
латка з латки:
— Де податки?

* * *

Хай ти чином перекрив би
Всі чини —

Не чини нікому кривди,
Не чини.

Адже кривда не подивиться,
Чи ти вищий,

чи найвищий рангом, —
Б'є прямицінько у потилицю,
Повертаючись бумерангом.

НАЦІОНАЛЬНА ГОРДІСТЬ

Юліану Редькові

Не крию —
Серце в мене горде,
І то, признатися, по вінця.
Чи може бути більша гордість,
Ніж народитись
Українцем?

І хоч би навіть сили злісні
Сто раз Вітчизну поборили —
Священну українську пісню
З грудей не вирвати ніколи!

Я гордий, —
чуєте? —
я гордий,
Бо народився на Україні,
Бо вийшов із того народу,
Який не падав на коліна.

Не падав, —
чуєте? —
й не буде
При найстрашнішій лихолітті!
Чи є світліша радість, люди,
Як українцем жити на світі!?

* * *
Буває тяжко в темноті;
Роями думи налітають,
Та все не ті, та все не ті,
Що краплю радості вливають.

Буває тяжко в заперті,
Душа ридає, хоч не чути.
Нехай кайдани золоті,
Та все ж вони зовуться пута.

А вам, карателі, не знати,
Що означають темні ґрати,
Бо ви, карателі, — святі.

О, йдіть, слова мої, на чати,
Не дайте іскор убивати,
Щоб не зачахнути
в темноті.

ГРАБИНА

Грабе, грабе,
Лісовий рабе!
Десь там дуб, а чи клен.
Чи панянка береза.
А то скрізь, куди оком не кинеш, —
Грабина, грабина,
Грабина.

Від дитинства з цією грабиною
Зв'язано так багато!
Можу з кожною деревиною,
Як з людиною,
Розмовляти.

Під тим лісом грабовим
Отча стояла хатина.
Мені тут світала година.
Тут я вчився любові
До України.

У тій грабині
Не лиш солов'їв, зозуль
Я слухав.

Там у війну ховався від куль.
Грабини зеленій патруль
Оберігав мене від злих духів.

На хатину під лісом
Кат зиркав бісом.
Батько — шведце на усю околицю —
Тут частенько
Степановим хлопцям*
Взуття лагодив при каганці.
І тоді стерегли хатину
Навіть серни й зайці.

Чи ж малому мені
Було тоді до постелі?!

Об холодні тручись шинелі,
Я слухав повстанські пісні,
Напівшепітні і сумні,
Але...

З вірою в дні веселі.

Як давно,
Як давно це було!
Веселіє, проте аж нині,
Приїжджаючи в рідне село,
Йду найперше вклонитись грабині.
Йду й питаюся

в дуба, у клена, в беріз:

«Якби не грабина —
чи був би тут ліс?»

Грабе, грабе,
друже мій лісовий,
Розвивайся і квітни!
Як ти в лісі,
Так я між людей

Прагну корисним бути
Й... непомітним.

* Українські повстанці,
керовані Степаном Бандерою.

ДО УКРАЇНИ

Поля і гай,
Пісень луна —
Моя українська
Сторона.

Вкраїнонько,
Калинонько,
Тяжка твоя
Годинонька.

Зазнала ти
І горя, й зла,
Але працю
Не була.

Забродам
Не корилася,
Все за свободу
Билася.

О, воленько
Сподівана,
Ти Кобзарем
Оспівана.

О, краю мій
Незмірений,
В твоїх людей
Є зір ясний.

Горджуся,
Що я твій слуга,
Моя Україно
Дорога!

СВІТАНОК

Поблід, немов злякався дива,
Щербатий місяць-ворожит.
Сховались зорі соромливо
В м'який небесний оксамит.

В ранковій тиші ліс дримає,
Не чуто шелесту листви.
Роса алмазами звисає
З густої сонної трави.

Ще пахне вогкістю усюди,
Та вже за обрієм крутим
Засмаглий схід на повні груди
Дихнув промінням золотим.

* * *
Синів народжують бої,
Народжують і забирають.

Сини мої,
Сини мої,
Окрасо матернього краю!
В напрузі здивлених віків
Сини горять
І не згоряють.
Ідуть сини,
Ідуть сини
В бої
за долю
Вітчизни.

ДО РІДНОГО КРАЮ

Коли б доля роз'єднала
Нас хотіла із тобою,
Я б згодивсь вербою стати,
Придорожною вербою.

Піт і кров мене б живили
Кожну хвилю, кожну добу.
Піт і кров, що розгубили
Мого роду хлібороби.

Обіймаючи корінням
Грудку щастя дорогого,
Я вивчав би всі боління
І турботи роду мого.

І шумів би понад полем
Кучерявим верховіттям,
Що мій край зазнав недолі,
Та проте найкращий в світі.

Слав би листя журавлям тим,
Що в краях чужих, південних,
І крилаті емігранти
Поверталися б до мене.

Я просив би їх без краю
Не літати по чужинах,
Бо в моєму тільки краї
Квітне доля журавлина.

Коктебель

КРИМСЬКІ МОТИВИ

КРИМЧАНКА

Бархат сімферопольського неба
вітровий розгнуданий
полоще.

Я стою
на привокзальній площі,
хоч давно вже
вирушати треба.
Музику відстукали колеса,
вікна відкриті вагонні.
Як тепер

у місті невгомним
відшукати бажану адресу?

Я хвилююсь:
на землі далекій
як зустрінуть —
байдухе чи мило?..

Раптом поруч:
— Мабуть, утомилась?..
Ви б зайшли до нас...
на чебуреки...

Наче сон пронизано
надвое...
Повернувся —
де вже тут утома!?

Дівчина
незнана і знайома
виграє
веселою-брову.

Ранок
став якимсь незвичним ранком,
аж дерева обійнялись
босі...

— Чи не скажеш,
хто ти, білокоса?

А вона всміхнулася:
— Кримчанка.

— Чи не скажеш,
хто ти, білокоса?
А вона всміхнулася:
— Кримчанка.

КОКТЕБЕЛЬСЬКІ МИГДАЛИ

Ой, чи досить лютневого світла,
Чи не рано мигдали розквітгли,
Чи мигдали розквітгли не рано,
Що, як світла не стане?

Що, як лютій вітрами погрозить
І тріскучим ударить морозом?
Облетять пелюстки на мигдалях,
Як торік облітали...

Ні, не ранне цвітіння — упору.
Он мигдали подерлися вгору,
Вартовими весну виглядають
З невідомого краю.

Хай поникне цвітіння додолу,
Як морози судились на долю,
Та стрічатимуть весни й надалі
Непокірні мигдалі.

* * *

Той до кінця не знає Криму,
Хто кроками не помережив
Його степи неопалимі
І галькувате побережжя.

Той Криму до кінця не знає,
Кого прибої не п'янили,
З висот Ай-Петрі й Сюрю-кая
Не стежив хто, як грають крила.

ФЕОДОСІЯ

Знову прямую до гавані,
наче бувалий моряк.

Човен вітрилом кива мені,
Танкер гукає:

— Ну, як?..

— Друзі, — скажу, — Феодосія —
збіг щонайкращих доріг,
варто жаліти, що досі я
з нею зустрітись не міг.

Тут далечинно і рибою
пахне шумливий прибіл,
мало душа не вистрибує, —
хоче сказати: радій!

Тільки пора розлучатися,
і не зарадить ніяк...
Човен, не слід хвилюватися,
ти не журися, маяк.

Я лиш почав своє плавання,
рушив у хвилі круті.
Скільки ще пристаней, гаваней
буде у мене в житті!

Яснооке Надросся... Кого воно тільки не вивело на велелюдний шлях всенародної слави! Кого тільки не соборувало висотою визнання і шани! Самородком цього краю залишається і Настя Присяжнюк. І не тільки цей куточок древного Поділля співає осанну цій геніальній жінці, а й уся Україна, широкий світ її знає. Який же неощенний скарб збрала вона за своє життя! Десять літ вела невтомно свій фольклорний записник, бережно все нотувала і до журналістського записника, до яких ще не одне покоління торкатиметься серцем і душею як до глибокого, чистого і вічного джерела національної духовності, світлого собору людської душі. Важко переоцінити все те благородне і величне, що зробила за своє подвижницьке життя ця мудра жінка, котра поєднала в собі вченого-фольклориста, активного громадського діяча, пошуковця, пристрасного і талановитого журналіста, написавши за десятки років співпраці з різними періодичними виданнями України понад добрих три (!) тисячі статей, кореспонденцій, нарисів, есе, спогадів, врешті, навіть наукових досліджень у галузі народної творчості. А ще Настя Присяжнюк була пристрасним краєзнавцем, педагогом, істориком... Отож значущою децимою її духовної спадщини й залишаються її записники, власне, він є одним із сотні зошитів-зшитків, як колись їх називали.

Той незвичайний записник відкривався перлинами народного епосу, наспіваними батьком Андріаном Присяжнюком, злидним чинбарем, у багатодітній сім'ї якого панував культ пісні. Як не бідували, почасти лише на картоплі трималися, а співали серцем і душею завжди. А було дітей у родині Присяжнюків аж дванадцять, і всім їм давала раду, доводила все до пуття мужня, благородна жінка — мати Марія Онуфрійвна, колишня наймичка. Співала вона теж дуже гарно. Усе про жіночу долю, все про людську кривду... У родинному хорі, крім малої Настусі, брали участь і Василь з Мотрею, Ганна, Софія, Голяна, Текля. Вони душею вбирали красу народних пісень, той дух, ті ідеї, які несли з собою мелодійні хвилі, в яких клекотала ненависть народу до панщини, билася думи крильми, інколи обламуючи їх у нерівному герці, горда, волелюбна душа народу. І може, саме ці пісні заронили в серця Мотрі, Насті, Василя іскри, з яких потім розгорілося полум'я, з яким вони й виринули в буремне життя, пішли шукати кращої для себе й народу світлої долі. Разом із піснями зростав у Насті Андріївни інтерес до народної творчості, до природи тих явищ, духовного життя суспільства, які свідчать про його естетичні уподобання, в яких найповніше розкриваються його прагнення до добра, гордий дух волелюбства, яким був пронизаний увесь шлях жінки.

Доля юної фольклористки складалася непросто. Бура першої російської революції докотилася і до надроснянського містечка Погребище. Одна з дочок Андріана Присяжнюка, сільська вчителька Мотря, стала на тернистий шлях боротьби з силами самодержавства, очоливши невеликий загін мужніх селянських хлопців, карала поміщиків і жандармів. Вона приносила в Погребище нові натхненні пісні, народжені революцією. Настя Андріанівна, захоплена сестрою, яка слугувала для неї ідеалом, підхоплювала ті пісні й несла поміж людей. Пісня все примітніше надихала дівчину і кликала за собою.

Після трагічної смерті сестри-революционерки (як ми тепер трактуємо, що то був гурток анархістів) — події, яка сколихнула всі прогресивні сили тодішньої Росії і дала письменнику Володимирі Короленку ще один факт, котрий ліг в основу його відомого нариса «Побутове явище», — Настя Андріанівна всією душею поринула в революційну діяльність. Незабаром, перебуваючи в Одесі, вона стала одним із організаторів страйку на канатному заводі. Подейкують, що там і досі одна зі сторінок експозиції історії цього заводу розпові-

дає про безстрашну і мужню подлянку Настю Присяжнюк. Після арешту її етапом відправили до Чернігова. Там вона познайомилася і близько зійшлася з людьми, які залишили «в нашій душі, спраглий до краси, слід на все життя». Кілька днів Настя Андріанівна перебувала в гостинній родині Коцюбинських, подружилася з сином великого письменника — Юрієм. Власне, то було вже дещо більше — перше і ніжно-чуйне кохання, яке через суворість долі все ж не судилося донести до омріяного. Як і потім буде розтраченим на вітрах неблаганної долі й інше, не менш ніжнє і тонке почуття. Забігаючи наперед, згадаю, що то вже буде в Харкові, де зустрінуться двоє молодих однопідумців — Настя зі своїм коханим, якого чорні суспільні сили запроторять за активну діяльність всупереч владі на десятирічне заслання до чужого і далекого Магадана, а десь невдовзі й Настю спіткає така ж гірка доля. Репресивна машина не пощадила жіночу долю, спровадивши і її на каторгу.

велься пряма трансляція по колишньому центральному телебаченню, кілька разів сюди приїздили журналісти та оператори українського телебачення. А тогочасна Всесоюзна фірма грамзапису здійснила окреме видання набору грамплатівок із записами народних пісень з голосу особисто Насті Присяжнюк. Пісня її полинула по всьому світу.

Тісний творчий зв'язок еднав Настю Присяжнюк — Берегиню пісні — не тільки з творчими посталями в журналістиці, літературі, а й з багатьма виконавцями її збірань, зокрема, з народними артистами СРСР Анастасією Кочергою та Україною — Олександром Таранцем, які чимало разів бували в Погребищі, щоб завітати до її хатини, «повної народних пісень», як багато хто образно називав її скромне помешкання. Сюди завертав свою стежину й народний артист СРСР, лауреат Шевченківської премії, диригент, земляк надроснянців Олександр Мінківський. Про це свідчать навіть численні листи з особистого листування Насті Присяжнюк, бо

тинстві так називали... Привіт ширій і милій Вашій дружині й дочечці. Із сердечним вітанням Настя Андріанівна. Думаю, Ви мені напишете, чи придатні ці пісні Вам?».

Разом із записами пісень Настя Присяжнюк снує ниточку історії рідного краю, селища від найдавніших часів, складає книгу народної кухні, досліджує походження прізвищ і прізвищ, пише роздуми про значення квітів у нашому житті, звертається до описів назв кутків, вулиць тощо. Саме вона простежила історію зародження залізниці від станції Козятин до Жашкова, Христинівки, Умані, з особливою прискіпливістю вивчила і уклала в чималий розділ основної науково-дослідницької праці «Історія Погребища» все, що стосується будівництва залізниці та станцій на території Погребищенського району.

...1932-го року Настя Присяжнюк добувається до Києва, прихопивши з собою чималу сув'язь народних пісень, що вже встигла зібрати в рідному Надроссі. З цим духовним багажем вона й прийшла до

усної народної творчості.

По війні невгамовна жінка знову береться за своє: відроджує в пам'яті втрачене, поповнює фольклорну скарбницю ще не відомими піснями. Десять ширих помічників допомагають їй осягнути багатства народнопісенної творчості. Якби назвати всіх — був би чималим перелік тих імен. Але досить хоча б згадати Палажку Лагич, від якої записано п'ятсот (!) пісень, чи Одарку Сиротян, котра лише за один вечір наспівала Насті Присяжнюк понад три десятки прекрасних народних пісень, котрі й дотепер притаманні тільки цьому куточку.

Книга «Пісні Поділля», у створенні якої взяли участь кращі науковці інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології Академії наук України імені Максима Рильського, — своєрідний пам'ятник фольклорним старожитностям соборної України, яскраве і переконливе свідчення глибокої та широкій увазі широкого громадськості до вічних джерел народної творчості. Чималий запас збірань фольклористки й дотепер зберігається у рукописних Фондах згаданого інституту. Унікальна за своїм змістом книга записів «Пісні Поділля». Вона вмістила на своїх сторінках понад тисячу кращих народних пісень Надросся. А це лише незначна частина неоціненого скарбу, зібраного Настею Андріанівною. Відібрав їх до збірника і упорядкував учений-фольклорознавець Степан Мишанич, доповнивши цікавою дослідницькою статтею.

Хіба ж можна, пишучи ці рядки, не згадати й того, що науково-дослідницькому перу цієї невтомної трудівниці належать і такі унікальні за своїм змістом і соціальним значенням для науки і життєдіяльності суспільства розвідки, як «Рось — ріка-трудівниця» та «Історія Погребища». У першій праці Настя Присяжнюк простежила шлях русла річки Рось од її початку, а це поблизу села Ординець, поміж широкими полями у виярку, що в Погребищенському районі, аж допоки тихоплинна красуня зустрічається з батьком-Дніпром на Черкащині, й потому вони вже разом несуть свої води до Чорного моря. Авторка занотувала не лише колоритні місцями вздовж берегів Росі, звичаї та обряди тамтешніх мешканців, а й сиву минувшину і сьогодення всіх надроснянських куточків, а до «Історії Погребища» Настя Андріанівна зверталася багато десятиків літ, уклавши таку книгу більш як на двісті сторінок тексту, це нині єдина пам'ятка такого характеру, котра тривалий час чекає на своє окреме видання.

...Щоразу, коли беруся писати про Настю Андріанівну, пам'ять воскресить роками. Приїжджаючи на літні канікули до чарівно-живописного куточка Надросся, неодмінно віднаходив бодай день-другий, аби поспілкуватися з Настею Андріанівною, пишався тим, що її ім'я й подвижницька справа були відомі й моїм професорам, науковцям Донецького державного (нині національного) університету, в якому я навчався, що про неї багато можна було почути на заняттях з української фольклористики... І щоразу привозив до університету, коли вже розпочиналися заняття, не тільки свіжі враження від наших творчих взаємин з ученою-фольклористкою, а й чимало метрів плівки магнітних записів з її голосом. А вже потім подавав новий рукопис до котрогось часопису або на Республіканське радіо про той чи інший відрізок життя і творчої діяльності Берегині скарбів народних. Ще за життя Насті Андріанівни видрукував про неї більше десятка найрізноманітніших публікацій. Ще одлетять літа і літа, а її подвижницька титанічна спадщина буде хвилювати й наснажувати не одне покоління журналістів, письменників, істориків... А вже надто тих, кому не байдужа народна пісня, народна дума, кому завше жива і рідна душа народу, якому до останнього подиху служила Настя Присяжнюк.

Едуард ПОДІЛЬСЬКИЙ,
заслужений журналіст України
м. Погребище

ВОГНЕМ КАЛИНИ ПІСНЯ ПЕРЕВИТА...

Але саме того часу, вертаючись думкою назад, коли Настя Присяжнюк пізнала радість перших почуттів з Юрієм Коцюбинським, з-під пера батька Юрія — вже на ту пору відомого майстра художньої прози Михайла Михайловича — вийшла повість «Тіні забутих предків». У ній так багатогранно вирає всіма кольорами веселки фольклор Гуцульщини: казки та пісні, звичаї фантастичного і чарівного краю. Звичайно, Настя Андріанівна ввібрала у своє серце співане письменником. Відтоді вона вже не викине його з душі, не розгубить на шарпких вітрах долі, котрі надійніше гартували її утвердження.

Та справжня окриленість її творчості прийшла тоді, коли впала фортеця самодержавства. Навчаючись у Кам'янець-Подільському інституті народної освіти, а потім вчителюючи в селах рідного Поділля, взялася Настя Присяжнюк за своє заповітне — почала по перлині збирати невмирущий скарб рідного народу, самоцвіти рідного куточка над милою і тихоплинною Россю. Це про її титанічну працю згодом образно і точно скаже письменник-земляк Валентин Речмедін: «Настя Присяжнюк — творець справжньої енциклопедії подільського фольклору». Ці слова вдячні погребищани викарбують на її надмогильному пам'ятнику, під яким покоїться в Бозі прах славної Берегині народних скарбів, невтомного літописця рідного Надросся.

Валентина Речмедіна настільки заповнить сподвижництво цієї родини, що навіть спроможеться на повість «Дівчина в терновому вінку», присвячену, зокрема, Мотрі-революционерці, врешті, й усій родині Присяжнюків. А ще, будучи свого часу головним редактором газети «Культура і життя», а згодом першим заступником головного редактора часопису «Вітчизна», цей художник слова чимало разів на сторінках цих видань звертався до роду Присяжнюків.

В. Речмедін десятки разів приїздив до Насті Андріанівни, турбуючись про її побутові умови та творчий шлях. Принагідно слід згадати, що в старенькій хатині над Россю бували за життя Насті Присяжнюк і Михайло Стельмах, Платон Воронько, Іван Драч, Володимир Качкан, Арсен Ішук, Микола Сингаївський... Вже не кажучи про те, що побували в Насті Андріанівни головні редактори мало не всіх республіканських видань (газет і журналів), побували в «хатині, повній пісень», численні провідні журналісти не тільки з республіканських, обласних, а й десятків міських-районних і районних часописів найдаліших регіонів держави, у тому числі й сусідніх Росії, Білорусі, дружніх Польщі, Болгарії... З її подвір'я

ж вона до останніх днів земного життя листувалася з багатьма. Ось і зараз тримаю лист од неї до Олександра Таранця, датований 7 січня 1970 року: «Глибокошановний Олександр Михайловичу! Від Вас так давно не було листа, що я думала, Ви вже забули про мене. Я одержала понад півтори сотні поздоровлень з Новим роком і 75-річчям свого життя, але Вашому щирому поздоровленню я найдуже зраділа, бо ж Ви далеко неординарна особистість нашої держави.

Я здивалася Вашою мамою і вона сказала, що Вам надіслали нарис Сенкевича з «Комсомольському племені». Я повинна просити пробачення за цей нарис. Кореспондент побачив у мене подаровану Вами програму концертну, на якій був Ваш дарчий напис і автограф, а тому зробив висновок, що Ви до мене приїхали. А насправді ж це було принагідно, що Ви відвідали мою непомітну хатину.

Від Олександра Мінківського я ще листа не одержала. А шкода. Щирих сердець не можна відкидати, а погребищани хочуть широго його бачити. Платон Воронько приїздив до земляків свого вчителя, а ми — його земляки. До мене заходив, багато про що наговорилися з ним, поназгадувалося...

А Ваше бажання я виконала: надсилаю Вам 9 пісень, навіть з нотами, які написав мені сьогодні самородок Мілятицький Володимир Романович (у нарисі Сенкевича теж є про нього). Пісні я добирала старовинні, щоб виконував їх чоловічий голос, і також для дуетів, щоб були чоловічий і жіночий голоси. У мене дуже багато для жіночого виконання. Коли б Ви самі були, то могли б вибрати більше, які Вам до вподоби. А вибрати в мене є з чого... Чекаю фото.

Бажаю Вам здоров'я і творчих успіхів. Між іншим, я чула на Новий рік о 6-й годині вечора Ваш виступ і Ретвицького. Я прямо припала до гучномовця. А чого це Ви Сашко, а не Олеся? Вас же в ди-

Климента Квітки — чоловіка славної Лесі Українки — запропонувала пісні для окремого видання. Тоді ж Климент Квітка скрушно поскаржився, що нині в країні бракує не лише паперу, а й коштів, а тому про видання фольклорних праць годі думати. Але запропонував Насті Андріанівні «подарувати» для Британського музею народних голосинь бодай один зразок-експонат такого плачу-голосіння з її подільської сторони. Вона пригадала, як дванадцять літ тому проводжала в останню дорогу її сестра Ганна свою маленьку дочку Одарочку, чий оченята навіки закрила дочасна чорна тінь бідатства та злиднів. Той згусток материнської трагедії й душевного смутку, що воістину можна назвати шедевром народної поетичності, вихлопнула у своєму плачі Настя Андріанівна на фонограф. І нині ця перлина усної народної творчості-смутку, одна-єдина (!) з усієї України зберігається серед подібних голосінь на далекому Туманному Альбіоні. Ще за життя Насті Присяжнюк одна польська газета, пригадавши, «Житє і слово», високо відгукнулася про нашу славетну землячку, наголосивши, що якби з певних міркувань поселення Погребище ще не було нанесене на географічні карти, то тільки ім'я Насті Присяжнюк зробило б його відомим усьому світові! Ось такою вона була — духовна глибочинь доби, такою вона залишається і сьогодні — Собором наших душ!

Великою втраатою для України було знищення серед інших скарбів її великого доробку, який вона переслала до рукописного фонду Академії наук. Під час війни загинули у вогні цілі стоси зошитів-зшитків погребищенської трудівниці — з піснями, переказами, прислів'ями, приказками, гуморесками, легендами, народними оповідками, казками, бувальщинами... Усього ж було зібрано «жницю пісеньних нив» понад п'ять тисяч (!) різних за жанровою спрямованістю пісень, десятки тисяч прислів'їв, приказок, інших значущих перлин

КРИМСЬКА «РАДОНИЦЯ» НА ЖНИВАХ

(Закінчення. Поч. на 1-й стор.)

Аж от несподіванка — вітер пропав. Але його можна закликати свистом. Ой, що ж тут почалося! Усі перетворилися на солов'їв-розбійників, так почали свистіти, що й вітру не треба!

А потім ми понесли наше зерно на жорна, щоб змолоти муку. Ми усі спробували їх крутити: ох, і нелегка ж це праця. З тістом — легше і цікавіше. Цим у нас займалась Світлана. Її вчили робити з тіста шишечки, троянди, крендельочки, пташечки, а потім відправили її витвори в мазану глиняну пічку, яка розташована прямо тут, просто неба. Перша партія трішки підгоріла, але смачнішого хліба у польвих умовах ми ще не їли!

Ми поринули в атмосферу майстер-класів, дбайливо підібраних організаторами. Ось тут у хатинці живе майстриня, яка робить ляльки-мотанки, а її сусіди плетуть солом'яних ангелочків, які потім кружляють на гілочках дерев під подувом вітерця. В цій оселі з-під рук майстра народжуються гончарні вироби, а тут прядуть на веретені, тчуть килими, вибивають рушники та багато іншого. Настя захопилася різьбою по дереву і отримала власноруч зроблений кулон у вигляді листочка. Я не могла відірватися від плетіння поясів. Сидячи під деревом коло паркану на

Анастасія Полатнева співає в церкві

нера, до роботи долучились всі. Світлана вирішила прикрасити хустку, я з обрізків тканини сплела та прикрасила поясок та сумочку. Фарба на вироб висихала тут же, на галявині, потім суکنі зшивалися. В останній день фестивалю Леся та Тетяна, а разом з ними й волонтери фестивалю представили власноруч зроблені суکنі на подіумі. Слід зазначити, що колекція вишла дуже яскравою, оригінальною, неповторною і отримала захоплені відгуки глядачів.

Але ж ми приїхали на співочий фестиваль ще й як його учасники!

Створюємо одяг самі!

«Жнива! Щоразу, як я повторюю це слово, на моєму обличчі з'являється усмішка! — пригадує фестивальні дні Анастасія. — Жнива — це маленький острів життя. Це яскраві кольори, котрі увірвалися в мою буденність. А найбільше — фольклор. Він був повсюди: в одязі, природі, виробках, хатинках, думках, у голосі, піснях... Фольклор заворожує. В нього, як у море, пірнаєш з головою, і не хочеться виринати. Я хочу подякувати Ірині Данилейко за те, що надала мені можливість заспівати у Кобзарському куточку. Для мене це — вершина щастя. Бо коли ти співаєш, потрібні люди, які тебе розуміють. І вони були! Саме там! Вони надихають на щось нове, вони дають мені наснагу. Хочеться співати й співати! Я хочу, щоб фольклор і далі розвивався, щоб до нього долучалося якомога більше людей. Слухай автентичне, вдягай традиційне, будь особливим!».

А в цей час на великій галявині, де розташована прикрашена снопами із золотим колоссям головна сцена фестивалю, вже почали свої виступи інші колективи. Ми — наймолодший гурт, який виступив тут. Серед творів, представлених «Радоницею», були пісні календарно-обрядового циклу. Виступ тривав 15 хвилин, і кожен з учасників нашої групи міг показати себе і як соліст, і як виконавець багатоголосного співу.

«Співати було легко, звук був дуже гарний, організатори поставили якісну техніку, а глядачі слухали уважно і проводжали усіх бурхливими оплесками», — пригадує Влад Молчанов.

Ще один наш виступ був у Дитячому куточку перед Церквою Параскеви та сільською школою. Тут нашим завданням було показати дітям, які прийшли на фестиваль, традиційні українські ігри, хороводи, залучити їх до масового дійства. На жаль, традиція вивчення таких ігор та хороводів у сучасній школі занедбана, хоча саме таке дійство виступало в давнину дуже багато проблем — від розвитку мовлення до вивчення послідовності дій господарської діяльності, сприяло розвитку психологічної розкутості. А ще такі ігри спонукають дітей знайомитися та спілкуватися одне з одним, бути комунікабельними, розвивають

почуття довіри до оточуючих, що є не останньою проблемою сучасних школярів, які просиджують весь час за комп'ютером. Ми впорались із завданням, бо глядачі самі почали приєднуватися до наших хороводів. Також у Дитячому куточку ми побачили, як грають фольклорні гурти «Будимир» та «Джерельце», дещо у них перейняли.

«Враження від фестивалю переповнюють. Я отримала величезну насолоду від кожної хвилини перебування у Києві, — каже Леся Ковалик. — Найбільше, звичайно, вразило село Пирогів. Все, що нас оточувало, переносило у минулі століття, коли вишиванка для людини була звичним одягом. Проводилося безліч майстер-класів, де нам вдалося багато чому навчитися: різьбити по дереву, випікати коники з тіста, плести пояси, робити вибірку на тканині. Багато чого я тут спробувала уперше в житті. Навіть робити перші кроки по подіуму у власній сорочці, яку я створювала два дні, роблячи на ній візерунки за допомогою картоплі та фарби. Вперше я опинилася на полі та власноруч жала пшеницю. Вперше побувала у хатах наших прабабусь та прадідів, побачила, де і як вони жили. Я щаслива, що побувала на цих «Жнивах!»

А між тим фестивальне містечко — це лише одна сьома частина великого музею села Пирогів! Тільки тут кожен може здійснити подорож у минуле по всіх регіонах України: Полісся, Поділля, Карпати... Дуже гармонійно пов'язані елементи побуту українців, складається враження, що ти знаходишся в окремому селищі України. Подвір'я зустрічає яскравими квітами. Внутрішнє оздоблення хатин таке, що здається, ніби хазяйка тільки-но вийшла до криниці. Тут і скрині із речами господарів, глечики на печі, вишиті яскраві рушники та ткані килими. А чи знаєте ви, чим пахне українська хата? Сіном, травами, і від цих пахоців стає спокійно і радісно на душі. Біля хати ростуть плодови дерева, в кожному подвір'ї можна знайти щось смаченьке і підкріпитися: абрикоси,

сливи, персики, груші, але найбільше яблук. Можна попитувати води з кринички, як у давнину.

Ми не дуже були схожі на звичайних відвідувачів музею, бо ми — співочі туристи, тому сідали попід хатою чи під великим столітнім дубом на лавку і співали. Співали широко, відверто, щасливі від того, що вміємо це робити, що можемо вилити свої почуття за допомогою української народної пісні.

«Завдяки щасливому випадку нас запросили взяти участь у IV Міжнародному етнографічному фестивалі «Жнива. Домоткань», — каже наш керівник Олена Миколаївна Полатнева. — Протягом трьох днів діти мали змогу насолоджуватися «духом давнини», побачити, як росте жито-пшениця, навчитися жати серпом, перевірити дієвість прислів'я «Брехать — не ціпом махать», тобто спробувати змолотити зерно, потім змолоти його власноруч на жорнах. А яким смачним видався обід у полі просто неба! Учасники гурту «Радониця» мали змогу познайомитися з найвідомішими етнографічними колективами України «Володар» (Київ), «Древо» (Полтава), «Казачий круг» (Москва), «Старе село» (Мінськ) і багатьма іншими.

Але найприємнішим для «радонтят» було визнання їхньої творчості як глядачами, так і учасниками і організаторами фестивалю! Ще нам дуже сподобалось, що на фестивалі використовувалися тільки «живий звук» і, незважаючи на те, що всі виступи проходили просто неба, співати було дуже легко, за що особисто окрема подяка організаторам фестивалю Ірині та Данилу Данилейкам та їхній творчій групі!

Дуже багато вражень отримали співаки «Радониці» на цьому фестивалі. Волонтери, артисти, майстри, відвідувачі стали на ці три дні однією великою родиною! Це був не тільки фестиваль фольклору та етніки, це був фестиваль дружби, чуйності, людяності та щирості, що завжди були притаманні нашому народові.

Ірина ОСАДЧЕНКО
Сімферополь — Київ

Хоровод з «Радоницею»

пеньочку, намагалась приборкати неслухняні ниточки завдовжки понад три метри і створити з них не просто смугасту крайку, а ще й з ромбиками.

На фестивалі ми зустріли багато талановитих людей, одна з них — дизайнер Тетяна М'ялковська з міста Луцьк. Те, що вона показувала, нам здавалося просто неймовірним. Відриси тканини, декілька кілограмів картоплі та багато різнокольорової фарби повинні були під її керівництвом і з нашою допомогою перетворитись на колекцію одягу, яку не соромно буде представити всій Україні. Леся та Тетяна завзято взялись до роботи. З допомогою майстра покроїли суکنі, фантазія підказала візерунки та декори. А навіщо ж картопля? Саме з картоплі були вирізані пташки, квітки, листочки та інше, щоб прикрасити суکنі в техніці «картопляна вибірка». Зрозумівши ідею дизай-

Почала наш виступ Анастасія Полатнева в Куточку кобзарів у Церкві Параскеви (1742 року!), привезеної з с. Зарубинці. Вона представила стародавні псалми, зібрані в різних куточках України. Співати в церкві дуже відповідально. Лише декілька колективів отримали право заспівати тут. Разом з такими метрами, як гурт Центру фольклору та етнографії Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, «Казачий круг» (м. Москва), співала і наша Анастасія. До речі, вона була наймолодшою виконавицею в Куточку кобзарів. Це не були виступи в повсякденному розумінні, це була духовна розмова учасників, і досвідчені, імениті учасники високо оцінили пісенну розповідь Анастасії. А ми, слухачі, деколи не могли стримати сліз, бо саме тут, у храмі, пісня проникає найглибше, в саму душу людини...

Кримчани на головній сцені

Привіт з фестивального Пирогова!

ЯК У ЗАВ'ЯЗАНОМУ МІШКУ...

Наш читач, «світличанин» Василь Кузьмович Білоус народився 18 лютого 1927 р. в селі Стражгород Теплицького району Вінницької області. Освіта — інженер-механік сільського господарства. У 1968-1972 роках працював викладачем спецдисциплін Уманського технікуму механізації сільського господарства. 28 вересня 1972 року арештований Черкаською обласною прокуратурою, засуджений обласним судом за ст. 187-1 КК УРСР («поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад») до двох років ув'язнення за протести проти русифікації України.

Василь Кузьмович надіслав до редакції спогади про своє многотрудне життя — як проєкцію на життя сучасне. Із тисяч, мільйонів таких ниточок-життів зіткана доля нашої Вітчизни. Як же жити, «рости і діяти нам треба», щоб радісною, світлою, гордою, високою була наша Українська Доля? До роздумів над цим і закликають спогади В. К. Білоуса.

Кілька століть освічені і небайдужі українці чинили опір онімеченню, ополяченню, зросійщенню, що їх силою запроваджували Австрія, Польща і особливо завзято — Московія. Для багатьох українців у шістдесятих роках минулого століття стала потрясінням праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», у якій викрито злочинну політику московських комуністичних шовіністів, приховану за фразами про дружбу, братерство та інтернаціоналізм. Свого часу Леся Українка порівняла українську мову до зброї. Катастрофою, погібеллю вважав Павло Загребельний втрату українцями рідної мови: «Різні національності мають свої звичаї, свої особливості, свою мову. Українська мова — це душа українського народу. Найдорожче для людини — це думка, а вся солодкість думки — в рідній мові. Ворог може захопити територію. Він може сплюндрувати міста і села. Але доки жива душа народу — народ безсмертний. Вмирає душа народу — вмирає народ. Без української мови немає українського народу. Він зникає з лиця землі, як древні аштеки. Чи не тому ворог зазіхає найперше на мову народу, який він хоче уярмити?». (Роман «Європа-45», 1962 р.). На тій же сторінці міститься цитата із виступу Гітлера: «Через сто років у Європі буде жити двісті п'ятдесят мільйонів людей, що розмовлятимуть по-німецьки. Народи повинні забути свою мову». У жадобі умертвляти кулями, газом, голодом мільйони дітей, жінок, стариків, і в мовній політиці між Гітлером і Сталіним, між нацистами і комуністами беззаперечний знак рівності.

Молоденька українська мати, аби поповнити жebraцький бюджет радянської сім'ї, спішила здати своє дитя у садочок і влаштуватись на роботу. Мати не задавалася питанням, чи садочок україномовний, чи російськомовний, аби влаштуватись. Після російськомовного садочка українську дитину відводили до російськомовної школи. Настирливо, послідовно, планово, без письмових циркулярів і указів московські шовіністи «по просьбе трудящихся» витісняли у містах України україномовні садочки і школи, насаджуючи російськомовні. На цьому рівні зросійщення українців відбувалось непомітно, безконфліктно.

У середньо-спеціальних і вищих освітніх закладах України процес зросійщення українців проводився агресивно, а тому конфліктно. Російськомовні викладачі, хай у дрібницях, але заохочувались, а україномовні постійно цькувались.

Весною 1933 року на моїх очах, семирічного хлопчика, померла з голоду моя дворічна сестричка Ніна. Того ж року я втратив матір Марію. Батько Кузьма здав мене у дитячий притулок міста Ленінграда, де голоду не було, а буханками хліба годували коней. 1 вересня 1933 року в Ленінграді я сів за парту «нульовки» і пізніше був повністю зросійщений. У 1958-1963 роках я разом із Олександром Морозом стаціонарно навчався на факультеті механізації в Українській сільгосп-академії. З часом я викладав предмет «Експлуатація машинно-тракторного парку» в Уманському технікумі механізації, а Сан Санич — той же предмет у Тарашанському технікумі. Я, зросійщений, переходжу читати предмет українською

мовою, а Мороз — з української мови на мову старшого брата.

Вироком Черкаського обласного суду в 1972 році я отримую за захист України від русифікації тюремні нари, баланду і невиліковну виразку шлунка. Сан Санич — привілей номенклатурника Київського обкому КПУ. Лише продаючи інтереси української нації, українець в Україні міг зробити собі успішну кар'єру.

...Швидка медична допомога не раз спасала мене від нападів різних хвороб, які я надбав за 80 років життіння в очікуванні «світлого майбутнього», і цього разу запровадила мене у терапевтичне відділення міської лікарні з температурою 39,5° і жакливими болями. Завідувач відділення В. Д. Мельничук був стурбований поведінкою тяжкохворого, який відмовився приймати ліки та їжу. Аби не відповідати за мою смерть, Василь Дмитрович зажадав письмового пояснення і отримав «протест», який підшив до лікарняної справи. Все відділення і шестеро хворих із палати № 7 знали причину мого голодування... Після чотирнадцяти днів того життя на воді з крану, в суботу вранці хворі і медсестри сказали мені, що Президент України Віктор Ющенко виступив по радіо і сказав: «В Румунії державною мовою є мова румунська, у Польщі — польська. В Україні державною мовою є і має вічно бути лише мова титульної нації — українська». Я припинив голодування.

Я — кулеметник кулемета «Максим», фронтівик-окопник. На моїх очах гинули від куль і осколків мої друзі по біді. Кінець війни був для мене першою в житті великою радістю. Я стріляв у повітря, підкидав пілотку, обнімався і вигукував: «А в мене вже не будуть стріляти! А на мене не кинуть бомбу! Я живий!!!».

Другу в житті, в десяток разів тривалішу у часі і повнішу радість я пережив разом із членами Народного Руху України. На Установчому з'їзді НРУ у мене долоні спухли від оплесків. Громадські акції прихильників НРУ під синьо-жовтими прапорами на Софійській площі збирали по триста тисяч українців. Безмежна радість, надія, сподівання на життя в умовах свободи сяяли в очах людей. Гімном тих демонстрацій була пісня січових стрільців «Червона калина». То був народний виплеск надії на кращу долю, на свободу, на заможне життя під захистом своєї держави.

Що трапилось? Хто погасив в очах українців радість, вселив у їхні душі сум, розпач, безнадію, байдужість? Хто примусив дочок і синів України втікати від неї мільйонами за кордони? Моя відповідь беззаперечна: українців угамували, приборкали, політично кастрували.

В які часи, з яких країв в організм української нації, титульної, історично корінної нації України, в наше українське середовище проникли, вп'ялися антиукраїнські смертельні «шлаки»? Німкеня Катерина II розпочала процес з допомогою наглядачів, приборкувачів волелюбних і непокірних українців. Москалі, німці, серби, поляки, болгары, угорці, євреї, бельгійці ставали панам над українцями. 350 років Російська імперія нашіговувала Україну антиукраїнськими «шлаками». Зовсім не випадково руйнуванням Запорозької Січі керував серб — генерал Текеля, а поміщиком-кріпосником у кріпака-українця Т. Шевченка був

В. К. Білоус (фото 1972 року)

німець П. Енгельгардт. Особливо інтенсивно шлакували Україну комуністи із московського Кремля. У 1944-1945 роках десятки тисяч російських офіцерів Радянської Армії направлялись в Україну на різні керівні посади, бо українцям, які пережили гітлерівську окупацію, кремлівська влада не довіряла.

Бідні наші українські жіночки-вдовиці! Ніким не захищених, озвіріли від людської крові «освободітелі» запрягали їх у борони замість коней, я це бачив сам.

Шлюзи для нинішнього потоку шлаків в Україну відкрила керівна верхівка КПУ, сформована Московією. Вони кинули українців із комуністичного московського тоталітаризму у вир демократії, і поки українці захлиналися і топчили в цій демократії, комуністичні «шлаки» розкрадали багатства України, ставали мільярдами-олігархами світового рівня — ворогами обкраденої нації українців. Було відкрито кордони України для необмеженого напливу «шлаків» новітніх — авантюристів з усього світу. Їм подібні не спускаються у шахти добувати вугілля чи уранову руду, не укладають на дорогах асфальт, не чистять каналізацію, не доять корів, не дихають отрутою разом із колорадськими жуками. Вони в солідарності із «совками» витісняють українців із вигідних робочих місць, нахабно навчають нас, як нам слід жити, обіймають керівні посади в галузях освіти, науки, культури та у ЗМІ, навчають нас, українців, як треба співати. Доборолась Україна...

А якщо українець намагається звестися з колін на своїй землі, захиститись від брутального нахабства, його звинувачують у ксенофобії, антисемітизмі, расизмі, нацизмі. Склалося так, що росіяни, узбеки, чуваші, євреї та представники інших націй добровільно чи примусово були наглядачами Москви над українцями. Коли на побутовому, виробничому, службовому рівні виникав конфлікт між українцем та кимось із них, українця ставили на коліна звинуваченням: «А ты, братец, украинский буржуазный националист!», а воно було для українця смертельним. І ось на 23-му році незалежності України у повний зріст постало питання: бути в Україні українській нації, титульній, корінній, чи не бути. Життя чи смерть?! Існувати українській нації поруч з націями поляків, румунів, естонців та багатьма іншими, чи згинуть, як згинувли древні аштеки? Бог сотворив нас для життя. І якщо ми дбаємо про спасіння української нації, то наші дії виправдані, і закордонні добродіти не мають права вказувати нам, що робити на своїй землі, політичній, сльозами і кров'ю сотень поколінь українців.

Крім «шлаків» совкових і новітніх, Україна надбала цілі політичні партії запроданців, які нищать все українське. Банда змовників, очолювана Леніним і Троцьким, отримала від воюючої з Росією Німеччини значну фінансову допомогу для підвину сили Росії зсередини. В опломбованому вагоні банда дісталась до Петрограда, де був уряд Керенського, народжений Лютне-

вою революцією 1917 року, яка дала народам Фінляндії, Польщі, України, Узбекистану, Туркменістану, Закавказзя шанс на незалежність, державність. Неперевершена у здатності переконливо брехати банда комуністів-більшовиків не скупилася на обіцянки: «Селянам — землю поміщиків і монастирів, робітникам — шахти, фабрики і заводи, мир на землі і райське «світле майбуттє». Безграмотні, тупі і п'яні, озброєні маузерами люди перевірили банді більшовицьких брехунів, які їхніми руками задушили Лютневу революцію 1917 року. Який наслідок?

Силою зброї, морем крові більшовики відновили Російську імперію під назвою СРСР. Лише Фінляндія і Польща зуміли захиститися від Червоної Армії. У селян відібрали землю, присадибні ділянки, вони втратили не лише шахти, фабрики, заводи, а й останню зброю — страйк. Хто страйкував — душили танками, як у Новоросійську. У селю повернули безпаспортне, без Юр'ївого дня, кріпацтво. Українці віддавали окупантам десятий сніп пшениці, а ще російським і польським поміщикам — третій сніп. У кріпака-колгоспника забирали все, і замість хліба «видавали» трудовні. Моя мати Марія казала: «Твій дід Харитон, баба Гафія, ми, чотири їхні дочки, були багатіями. Мали волів, коней, корів, клуню, хліви, конюшню, комору на слупах, жниварку, молотарку. Ми працювали з ранку до ночі. Не було часу поїсти. Я кидала у пелену кусень хліба і їла, працюючи. Ми були кулаками, бо на кулаках спали». У 1929 році в райцентрі Теплик (Вінниччина) Харитона Білика розкуркулили. На основі його господарства створили колгосп «За більшовицьку перемогу». Харитона Білика комуністи пограбували, але у Сибір не вислали, бо в сім'ї не використовували працю наймитів, хата була не під черепицею, а під соломою, вся сім'я Біликів: Харитон, Гафія і дочки Марія, Фросина, Явдоха і Настуся подала заяви про вступ до колгоспу. У фатальному для українців 1933 році Харитон Білик помер з голоду. У ті часи люди казали: здох з голоду. Здохла з голоду і його дружина Гафія, і їхня найменша дочка, а моя рідна тіточка шістнадцятирічна Настуся.

Ленін, Троцький і їхні соратники вернули силою зброї в імперію СРСР рабовласницький устрій. Кожного року за колючим дротом ГУЛАГу п'ять-сім мільйонів людей-зеків будували комунізм, без зарплати. Раби Риму, чорні раби у США могли після роботи поспілкуватися із сім'єю. Раб комунізму міг поспілкуватися лише зі смертю. У 1948 році я керував ротою солдатів-будівельників, які споруджували на місі Поворотному (Далекий Схід) радіомаяк. Від мису Поворотного до бухти Находка катером — дві години ходу. Бухта Находка глибоководна, добре схована від океанських хвиль, але сопки підступали до самої води. Триста тисяч зеків — рабів комунізму і сто тисяч українських дівчат кайлами довали сопки і шебінь та відносили на плечах подаль, аби збудувати пристані. Де взялись у Находці українські дівчата? У 1942-1943 роках їх відловили гітлерівські нацисти для рабської праці у Німеччині. 1945 року цих самих українських дівчат радянські війська під конвоем відправили відбудувати зруйновану війною промисловість і залишити своє молоде життя на «стройках комунізму». «Сука! На немцев работала! Снаряды на нас точила. Фашистам прислуживала! Трудом и жизнью оплатишь свое предательство!».

У своїх російськомовних газетах («Рабочая газета», «Город») Петро Симоненко хвалиться: «У кожному ВНЗ України студенти створили первинні організації КПУ. Молодь вірить комуністам, йде за комуністами». Чому молоді люди йдуть за комуністичною бандою потенційних убивць, грабіжників, брехунів і московських шпигунів? Засоби

масової інформації на 80 відсотків у руках антиукраїнців, українофобів, а тому студенти не знають про злочини комуністичних виродеків проти людства. Нюрнберзький суд розкрив, засудив злочини фашистських нацистів Німеччини і почепив на мотузках нацистських вождів. Злочини московських комуністичних фашистів жахливіші за злочини німецьких, але міжнародного суду над комуністичними фашистами не було, і тому Петро Симоненко, вождь КПУ, ходить і патякає про «світле майбуттє», що лишилось у минулому. Студенти не знають, що комуністичні фашисти до 1958 року забороняли проводити електрику в селах України. Селяни освітлювали свої хати каганцями, свічками, скалками. Українцям заборонили смажити кабанців, обклали кожну грушу і яблуню податком, не дозволяли тримати більше двох свиней, можна було мати лише одну корову. Паспорти селянам не видавали. Примусово селянин мав підписуватись на облігації, і сльози матері голодних дітей не рятували. Перший секретар РК КПУ і голова райвиконкому лікувались лише у Києві. У кожному обласному центрі України були окремі, ізольовані від простих людей лікарні з найновішим обладнанням. Вказані партійні і керівні особи в умовах хронічного дефіциту товарів мали право піти не в магазин, а на торгову базу і придбати потрібний дефіцитний товар. У підвалах будинку РК чи МК КПУ були магазини, доступні лише працівникам РК чи МК. Директор заводу чи МТС і їм подібні мали місячний оклад 190 крб., заступник — 170 крб., головний інженер — 170 крб. А при поштах були спекулятори у цивільному, але з наганями, які возносили начальству секретні пакети з сургучними печатками. Замкнувшись у кабінеті, начальник зривав печатки, відкривав пакет, а з нього випадало три-п'ять тисяч карбованців. Премія за відданість партії Леніна-Сталіна, за готовність гнуздати українців, включно до їхньої смерті. На рівні обкомів КПРС, а тим більш ЦК матеріальне забезпечення і пільги були фантастичні. Робітники стояли у черзі за квартирою по 20-30 років, а партійний керівний бонза отримувач чотирикімнатну квартиру протягом доби. І ніякого криміналу! Зате простих людей саджали за поліно дров, за рядно соломи, принесене з колгоспного поля, за відро вугілля, за котушку ниток, карали за жменю зерна, за качан кукурудзи.

Партійно-комсомольсько-господарський актив району у жнива роз'їжджав по селах, ночами робив засідки і ловив українських жінок, які ряднами носили солому із начебто свого — колективного, колгоспного поля. Чи був спротив сваволі комуністичній владі людоловів? У селі Мала Мочулка жіночка вибралась із стебел кукурудзи з тлукаком качанів і напоролась на «Победу» першого секретаря РК КПРС Дибського: «Давайно, жінко, сюди тлукак і сідай у машину». «Ой, спасибочки! Але у мене в кукурудзі є ще тлукак». Шурнула жіночка у кукурудзу, аж та затріщала, рятувалась від тюрми. Не буде ж «слуга народу» в лакованих черевиках «шукати голку у копиці сіна». До речі, директор Бджілянського спиртзаводу з трибуни розширеного бюро РК розніс у пух і прах голову колгоспу села Велика Мочулка, у якого колгоспники вдень викопували цукрові буряки, складали їх у кагати, а вночі розтягали буряки по хатах на самограй. Голова з трибуни виголосив промову: «У тебе завод обгороджений п'ятиметровим цегляним муром, прохідна з озброєною вартою. А що ось у цій пляшці, закритій качаном? Бджілянський спирт! Хочеш, я тобі зараз принесу каністру твого спирту?». Так от питаю тепер через газету Петра Симоненка і Петра Толочка: революція чи контрреволюція призвичаїла сумлінних українців красти?

Василь БІЛОУС

м. Умань
(Продовження буде)

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В БОЯХ ЗА КРИМ (1941-1945 рр.)

(Продовження. Поч. у № 29-32)

ОЛЕКСІЙ РОГОТЧЕНКО (1919)

Народився на Полтавщині. Учасник війни з першого дня до Перемоги. Був бійцем, командиром взводу розвідників, комсоргом, заступником редактора газети, редактором газети «Во славу Родины» 77-ї стрілецької дивізії. Брав участь в обороні Києва, Харкова, у визволенні Севастополя, Риги. Публікувався у фронтівній пресі. Події воєнного часу лягли в основу книг «Бійці пішли на завдання», «Рота», «А небо лишається голубим» та ін. «...Якось я прочитав фронтівні оповідання Олексія Роготченка «Коли цвітуть мімози». Оповідання яскраво нагадали мені фронтівні будні 1941 року на Україні. Часи були важкі. Дивізії Південно-Західного фронту, де мені довелося бути тоді начальником оперативного відділу штабу фронту, прийняли на себе штурм, стояли насмерть. Фашисти захоплювали рубежі, які обороняли наші війська, у двох випадках: або на них уже не лишилося жодного живого радянського бійця, або надходив наказ про відступ, оскільки ворог проникав у тил захисників. Оповідання О. Роготченка добре передають умови «переднього краю», самовідданість, з якою радянські воїни захищали свою Батьківщину. І це зрозуміло: адже автор розповідає про те, що сам бачив, про події, учасником яких йому довелося бути. Та й про нього самого мені траплялося читати в донесеннях з військ, в яких не раз згадувалося прізвище відважного комсорга 1044-го полку 289-ї стрілецької дивізії у зв'язку зі сміливими виласками у ворожий тил».

І. Х. БАГРАМЯН, двічі Герой Радянського Союзу, маршал Радянського Союзу, «Рота» Олексія Роготченка», газета «Советский пограничник», 23 лютого 1979 р.

МИКОЛА РОМАНЧЕНКО (1921-1991)

Микола Захарович Романченко народився в м. Держинську на Житомирщині. Учасник війни з липня 1941 р. Був відповідальним секретарем газети «За Батьківщину» 302-ї гірськострільцевої ди-

візії 51-ї армії Кримського і Сталінградського фронтів, редактором газети «У бій за Батьківщину!» 99-ї стрілецької дивізії 1-ї гвардійської армії Південного і 1-го Українського фронтів, кореспондентом газети «За честь Батьківщини» 1-го Українського фронту.

Був з десантом, який в ніч на 25 грудня 1941 року висадився на Керченський півострів у районі Камиш-Буруна. У травні 1942 р. на Кримському фронті під Керчу його було тяжко поранено і контужено.

Писав вірші, нариси для фронтівної преси. Героїка війни відображена в збірках віршів «Зоря моя», «Пісню іду шукати», «Дозорці», «Рубежі» та ін.

КЕРЧ

(травень 1942 року)

Георгію Книшу, моему бойовому побратиму і товаришу по перу, учасникові Керченської воєнної операції у грудні 1941 р.

Ще й досі в пам'яті травневий смерч,
Як залишали ми розбиті Керч.
І хто як міг — на дощі, на човні,
А дехто на знеможенім коні —
Через стрімку протоку в сизу рань
Старався переплисти на Тамань.
Не всі добрались на Кубань, ой ні!
І не один там смерть знайшов на дні
З хоробрих хлопців, бойових братів...
Ой, як з них кожен вижити хотів.
А нам поталанило, друже мій:
Перемогли злий кримський буревій.
І на землі кубанській стали ми,
Щоб захистити її
Кричевими грудьми...

ПОРУШЕНИЙ ЗАРІК

Так, зарікався: «Як винесу я ноги
Із Керчі й рани всі загою,
Вернусь живим з огненної дороги,
То в Керч — ніколи і ногою».

Давав зарік той
в травні
в сорок другім
На березі протоки
ніччю.
Давав зарік я
перед вірним другом,
А нам прожектор
бив у вічі...
Війна скінчилась.
В край свій повернувся.
І ось у Крим півтівка —
на спочинок...
І я від несподіванки

здрігнувся —
Й перед очима друг мій виник,
Перед яким я ніччю зарікався,
Що і ногою в Крим — ніколи!
І не поїхав...

Тільки згодом здався:
Переболів же кримським болем.
Його землею прикривавсь під Керчу, —
Хіба ж він винен, Крим чудовий?!
Тоді в своїм зарокі переперчив,
Тому порушив згодом слово.

Пройшов півострів
Керченський знов пішки,
Об'їздив Кримські гори й доли —
Та від зароку слід лишився трішки
У снах: ногою в Крим — ніколи!

**ХОДИТ ПЕСНЯ
НА ПЕРЕДНЕМ КРАЕ**

Ходит песня на переднем крае
От бойца к бойцу по всем цепям.
Кто сложил ее, никто не знает,
Средь колючей проволоки, ям.
Ходит песня на переднем крае,
С каждым днем звучит она сильней.
Враг от этой песни удирает,
Смерть свою он чувствует в ней.

Эта песня зародилась средь пожара,
И слова ее в победный бой ведут.
Пой же песню эту, дорогой товарищ,
Эту песню — ненависть зовут.

**НИКОЛАЙ РОМАНЧЕНКО
газета «Сын Отечества» 51-й армии
18 апреля 1943 г.**

«...Сьогодні політрук Романченко повинен зустрітися зі славним снайпером-вничувачем Григор'євим, який знищив 35 фашистів».

...І ось вони разом йдуть на передову. Тут Романченко — своя людина. З багатьма бійцями військової кореспондент червоноармійської газети «За Батьківщину» строчив по гітлерівцях із станкового кулемета, знищував німецьких автоматників «лимонкою», збивав з ніг меткою кулею. Коли обстановка ускладнювалась, був бійцем або сміливо брав на себе командування. Командири й бійці запрошують Романченка йти з ними в бій. — Приходь увечері — завтра діло буде, автомат дам, — каже йому капітан Лапін, з яким Романченко пробився у німецький тил і три доби тримав нерівний бій до підходу головних сил.

Пізно увечері Романченко вертається до редакційного бліндажа. Кипить робота — набірники набирають і верстають черговий номер дивізіона.

Старший політрук Н. Полтораков, політрук Е. Фегін. З кореспонденції «Військовий кореспондент».
Газета «Бойова Кримська», 5 травня 1942 р.

МИКОЛА СИДОРЯК (1922-1996)

Микола Миколайович Сидоряк народився у с. Великому Бичкові Рахівського району на Закарпатті. Учасник війни з перших днів.

Служив у відділі боеприпасів польового артилерійського складу 8-ї армії Волховського фронту; був начальником відділу евакуації при Окремій Приморській армії в Криму.

Учасник визволення Севастополя.

Героїка воєнного часу відображена в романах «Залізна трава», «Йосиф прекрасний», «Труханів острів».

ЯКІВ СІКОРСЬКИЙ (1904-1980)

Народився на Вінниччині. Учасник війни з серпня 1941 р. Старший лейтенант. Був помічником начальника штабу стрілецького полку на Кримському фронті, командиром взводу на армійських курсах командирів кулеметних рот (Північно-Кавказький фронт), начальником навчальної частини снайперської школи Харківського військового округу.

Героїці воєнного часу присвячено нариси, оповідання і повісті, опубліковані в періодичній пресі і які виходили окремими книгами.

ДМИТРО ТКАЧ (1912-1993)

Дмитро Васильович Ткач народився на Полтавщині. Учасник війни з червня 1941 року до Перемоги. Служив на Чорноморському флоті — на кораблі «Шторм» старшиною групи радистів. Брав участь в обороні і визволенні Одеси, Севастополя, Новоросійська, у висадці десантів, супроводженні транспортів з військами і боеприпасами.

Виступав зі статтями, нарисами, оповіданнями в газеті «Красный черноморец».

Героїка війни відображена в романах «Крута хвиля», «Шторм і штиль», «Спокійне море», у повістях «Моряки», «Єсть стояти насмерть!», «Генузька вежа» та багатьох оповіданнях.
(Продовження буде)

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

СЕРПЕНЬ

17

1245 р. — у битві поблизу галицького міста Ярослава Данило Галицький розгромив угорське військо і покінчив з боярським спротивом у Галицько-Волинському князівстві.

1914 р. — у Львові створено легіон Українських січових стрільців.

1918 р. — гетьман Павло Скоропадський встановив в Україні 8-годинний робочий день.

Народився:

1882 р. — Василь Тютюнник, український військовий діяч, полковник генштабу Армії УНР.

Сучасники відзначають, що Тютюнник, плануючи операції, любив ризикувати. Був видатним полководцем УНР, виступав за ведення бойових дій до останньої можливості. На відміну від ряду інших українських воєначальників, не намагався конкурувати із Симоном Петлюрою.

Помер:

1114 р. — Алімпій Печерський, київський мозаїст і живописець, монах Києво-Печерського монастиря.

1939 р. — Степан Сміль-Стоцький, мовознавець і педагог, громадський, культурний і економічний діяч Буковини.

18

1649 р. — Богдан Хмельницький підписав з польським королем Яном II Казимиром Зборівський мирний договір, який підсумував першу фазу історії Хмельниччини і легалізував самовряд-

О. Кониський

ність українських козаків в межах Речі Посполитої. Ця самоврядність втілювалася у козацькому державному утворенні — Війську Запорозькому, також відомому як Гетьманщина.

1918 р. — у Києві відбувся з'їзд губернських старост Української Держави.

1941 р. — співробітниками НКВС підірвана гребля Дніпрогесу.

1992 р. — заснована Почесна відзнака Президента України, перша нагорода незалежної України (з 1996 р. — орден «За заслуги»).

2006 р. — у Києві почався четвертий Всесвітній форум українців. У роботі Форуму взяло участь 450 делегатів, 450 гостей, 50 представників т. зв. «четвертої хвилі» еміграції (українців, які виїхали за кордон на заробітки останніми роками), 80 представників зарубіжних ЗМІ, 450 учасників фестивалю «Український спів у світі» — усього близько 1900 осіб.

Народилися:

1836 р. — Олександр Кониський, український перекладач, письменник, видавець, лексикограф, педагог, громадський діяч ліберального напрямку. Літературні псевдоніми О. Верніволя, Ф. Горовенко, В. Буркун, Перебендя, О. Хуторянин та інші (всього близько 150). Професійний адвокат, педагог, журналіст. Автор слів пісні «Молитва за Україну» (1885), перекладу «Щоденника» Т. Г. Шевченка.

У Греко-Католицької церкви існує традиція співати цей духовний гімн після відправи.

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

*музика Миколи Лисенка
слова Олександра Кониського*

Боже великий, єдиний,
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Нас, усіх, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.

Молімось, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроті
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа.

1913 р. — Василь Бородай, народний художник України.

1933 р. — Бела Руденко, українська оперна співачка, лірико-колоратурне сопрано. Заслужена артистка України (1959), народна артистка СРСР (1960).

1956 р. — Василь Герасим'юк, український поет, лауреат Шевченківської премії (2003). Член НСПУ (1983), АУП (1997).

Померли:

1948 р. — у московській катівні загинув Василь Вишивий (Вільгельм фон Габсбург), австрійський архієпископ, український поет, полковник УСС. Прославився своїми військовими та дипломатичними здібностями, поезією і любов'ю до України.

1997 р. — Марія Приймаченко, українська народна художниця, представниця «народного примітиву» («наївного мистецтва»); лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, одна з найвідоміших українських художниць. Заслужений діяч мистецтв УРСР з 1970, народна художниця України. 2009 рік — за рішенням ЮНЕСКО — визнано роком Марії Приймаченко.

19

Преображення Господне. Відзначається Східною Церквою з IV століття.

1914 р. — створено керівний орган Українських січових стрільців — Українська бойова управа.

1977 р. — у Луцьку відкрито пам'ятник Лесі Українці.

1991 р. — ортодоксальні комуністи на чолі з віце-президентом Янаєвим проголосили в СРСР надзвичайний стан і створили новий орган правління — ГКЧП (Державний комітет з надзвичайного стану). Це прискорило проголошення Україною незалежності.

1992 р. — у Києві почав роботу I Всесвітній форум українців, який мав святковий, піднесений характер. Адже його делегати були сповнені великих очікувань — після кількох століть поневолення Україна отримала державний суверенітет, в українців з'явилася можливість власноруч будувати своє життя, дати належну оцінку подіям минулого.

Народилася:

1950 р. — Ольга Басистюк, народна артистка України, лауреат міжнародних конкурсів. Державна премія УРСР імені Тараса Шевченка (1987). Герой України (2010).

Помер:

1945 р. — підрозділом НКВС повірячому замордовано Юрія Липу, громадського діяча, письменника, поета, публіциста, одного з визначних ідеологів українського націоналізму та лікаря УПА.

20

1925 р. — Шевченкова гора в Каневі проголошена державним заповідником.

Помер:

1843 р. — Григорій Квітка-Основ'яненко, український прозаїк, драматург, журналіст, літературний критик і культурно-громадський

діяч. Основоположник художньої прози і жанру соціально-побутової комедії в класичній українській літературі.

21

1627 р. — випущено перший друкований словник української мови Памви Беринди.

1995 р. — британська антарктична станція «Фарадей» передана Україні.

Народився:

1892 р. — Кость Туркало, громадсько-політичний діяч, інженер-хімік, член Української Центральної Ради.

Помер:

1925 р. — Осип Маковей, український поет, прозаїк, публіцист, критик, літературознавець, перекладач, редактор багатьох періодичних видань, педагог та громадсько-політичний діяч.

Olga Basyshuk (soprano)
Ольга Басистюк (сопрано)

22

1992 р. — президент УНР в екзилі Микола Плав'юк передав президентові України Леоніду Кравчуку грамоту Державного центру УНР, згідно з якою незалежна Україна є правонаступницею Української Народної Республіки.

Народилася:

1966 р. — Ольга Сумська, українська актриса і телеведуча. Народна артистка України.

В УНІСОН НАСТРОЄНА ХВИЛЯ

На дерево і глину як чудові матеріали для свого житла люди звернули увагу ще в древні часи. Існувало навіть повір'я, що глина є зв'язуючою ланкою між землею і сонцем, а дерево — між сонцем і людиною. Щоб їй тепліше жилося в цьому світі, новонароджених немовлят ростили в дерев'яних колысках, дерев'яними меблями облаштовували побут, а після смерті проводжали в світ інший у дерев'яній домовині. Цей принцип синергії з навколишньою природою і всесвітом об'єднав у творчій співпраці двох майстрів декоративно-прикладного мистецтва: художника з обробки дерева Андрія Браїлова і кераміста Юлію Андрееву.

В їхній спільній експозиції з більш як п'ятдесяти

виробів: картин, композицій змішаної техніки і малих скульптурних форм, розгорнутих у виставковій залі Всеукраїнського інформаційно-культурного центру, розкривається діалог авторів з природним матеріалом. Продовжений мистецтвознавцями і глядачами, він зазвучав поліголоссям високих та одухотворених почуттів.

— Пейзажні композиції з дерева просякнуті такою особливою енергією і промінням сонця, що в них хочеться зайти, зачерпнути рукою води з річки Кача, — сказав на відкритті виставки генеральний директор ВІКЦ Микола Кузьмін. — А об'єднані в коло замкненого життєвого циклу символи на кераміці випромінюють світло, що уподібнює її з вітражами.

ПРО ЩО РОЗПОВІДАЮТЬ ДЕРЕВА?

Андрій Браїлов з дитинства дивився, як працював з деревиною дідусь і тато. Це було справжнє диво — запах лісової свіжості та смоли в міській оселі Сімферополя. Однак сам узяв у руки шматки дерева як матеріал для обробки набагато пізніше, коли він, механік харчової промисловості, випробував себе за спеціальністю, був і кондитером, і лицювальником, цікавився психологією тілесної орієнтації. Цей професійний і життєвий досвід з появою в його сім'ї власних маленьких дітей повернув і його самого до дитячих спогадів та дідусевої науки. Це був цілий світ про деревину, її сорти, щільність, структуру, методи шліфування. Вигадливі форми окремих шматків давали поштовх його фантазії, викликали в уяві образи казкових персонажів. Так, наприклад, із кількох дощок різної деревини виникла композиція «Пробудження Котигорішка», дух якого, на думку майстра, живе в кожному хлопчиківі. Внизу картини — абрикосова деревина, зверху — горіхова, а рама зроблена з платана. В одному виробі поєднує до десяти видів дерев.

— Більше просто немає необхідності, — говорить А. Браїлов.

Всього ж він використовує їх для різних виробів близько тридцяти. Найулюбленіші — лимон, волось-

кий горіх і ялівець, який нагадує йому ліс, а найбільш примхлива в обробці — тополя. Коли ж фрагмент бузку, одного з небагатьох видів деревини, що має фіолетовий відтінок, на одній із картинок після демонстрування на дискотечках потьмянів, майстер підправив його фарбами. Використовує їх зрідка і в інших композиціях, наприклад, для виразнішого відтворення палаючого багаття, яке символізує життя, чи голубизни неба.

Буває, одна робота — як спалах, створюється ним за один-два дні, а над іншою працює місяцями. Прикладом, композиція «Тиша» — камінь в обрамленні улюбленого ялівцю, за словами майстра, була створена за кілька днів до відкриття виставки в результаті широкерядного поруху від ознайомлення з творчістю кримськотатарських майстрів декоративно-прикладного мистецтва.

А. Браїлов вчиться знаходити велике в малому, і це сприйняття світу його очима, втілене авторською змішаною технікою у незвичайних, об'ємної форми композиціях, глядачі могли побачити на виставках у Кримській обсерваторії в смт. Научному, Музеї історії міста Сімферополь, Алуштинському краєзнавчому музеї.

— В Криму художньою обробкою дерева, матеріалу дуже тонкого, займається мало майстрів, — сказала мистецтвознавець Людмила Ліні-

ченко, яка багато років працювала в Сімферопольському художньому музеї. — Я бачила мозаїку з дерев, а цілі картини з глибиною зображуваного простору і філософської думки бачу вперше.

ОДУХОТВОРЕНА КЕРАМІКА

Про жінок зазвичай кажуть, що вони, як умілі господині, чаклують на кухні зі стравами. А Юлія Андреева, яка народилася в мальовничому білоруському місті Речниця, немов лісова красуня Олеся з однойменної повісті Олександра Купріна, чародійством наповнює увесь її простір і навіть повітря. Біолог за професією, вона десять років тому, захопившись психологією, на тренінгу-семінарі «Я і природа» вперше спробувала використати глину як матеріал для психотерапії.

— Глина дає можливість виразити свої почуття, — говорить Ю. Андреева, — всотати тривожні думки, страх, гнів.

Жіночі відчуття, на її думку, покочаються на риби, і цю символіку в поєднанні з сухоцвітом вона матеріалізувала в різних видах ваз, декоративних тарілках і підставках для паперу, фігурках звірів і птахів. А нині одухотворенням наповнює посуд: чайники і чайні набори, глечки і ложки... Окремі її вироби виконані технікою викладання джгутами, яка застосовувалася ще до появи гончарного кола. Викорис-

товує й інші стародавні прийоми гончарства, приміром, запарювання кераміки молоком.

— Виліпити виріб можна й за один день, — розповідає про специфіку роботи з глиною. — Наступний етап — сушіння — займає також один день. І ще один потрібен для випалювання. Отже, всього три дні.

Однак, як правило, вона цими строками не обмежується, а скрупульозно працює над кожним із своїх творів в середньому близько двох тижнів, перетворюючи тонкі, філігранні нитки суцільного, безперервного потоку глини та орнаменту в ажурну в'язь визначеної форми. Після зустрічі в мистецьких колах Юлії з Андрієм вони об'єднали свої робочі матеріали для створення спільних композицій «Чаша», «Древо насичення» та інших. А через деякий час до їхнього творчого дуєту приєднався з мармуровими доповненнями ще один майстер декоративно-прикладного мистецтва — Олексій Гузев. І сьогодні настінні панно та змішані скульптурні композиції в стилі ART NAIV їхнього тріо вже мають своїх шанувальників і споживачів. Мистецтвознавець ВІКЦ Ельміра Черкезова вважає, що вони можуть бути чудовим декоративним оформленням у сучасних інтер'єрах адміністративних і курортних споруд.

— Вироби зацікавлюють оригінальністю авторської техніки, — сказав після огляду експозиції голова Республіканського комітету АРК з інформації Вадим Волченко. — Вони — як ковток свіжого повітря в середині робочого дня.

І хочеться, за словами письменника Василя Шукшина, жити на такій в унісон настроєній хвилі.

Валентина НАСТІНА

УКРАЇНСЬКІ БАРДИ, ВАС ЧЕКАЄ ДОНУЗЛАВ!

Щороку в Криму проводиться чимало пісенних конкурсів і фестивалів, зокрема й авторської пісні. Зрозуміло, що вони практично стовідсотково — російськомовні. А чи є у нас українська авторська пісня, яка вона, про що, де звучить, хто її творить? А може, українським бардам варто також провести у Криму фестиваль, щоб інших послухати й себе показати і гуртом пошукати відповіді на поставлені вище запитання?

Ось таку ідею запропонував «Світлиці», пам'ятаючи про наші колишні масові газетні пісенні акції, наш давній читач і шану-

вальник Михайло Степанович Микитюк із с. Мирне під Євпаторією. І не лише ідею, але й місце, де такий фестиваль можна провести вже у вересні цього року: це озеро Донузлав, де розташована дача Михайла Степановича, яка й може стати майбутньою фестивальною пісенною площадкою. Зацікавились? Тоді всі деталі за тел.: (067) 650-14-22, (050) 957-84-40. Ідея — є! Унікальна фестивальна площадка — чекає! Шукаємо учасників!

(До слова, для тих, хто після фестивалю захоче продовжити творчий відпочинок на Донузлаві, у місцевому пансіонаті будуть заброньовані місця за дуже прийнятною ціною — з триразовим харчуванням. Детальніше — за тел. 050-497-45-07, Михайло Степанович).

АНОНС!

Присвячена Дню незалежності України авторська телепрограма Олександра Польшченка «Рідна хата», яка записувалася в редакції «Кримської світлиці», демонструватиметься на ДТРК «Крим» у неділю, 18 серпня, початок о 17.40 (повторення у середу, 21 серпня, початок о 10.00).

ОФОРМИТИ ПЕРЕДПЛАТУ на всеукраїнську загальнополітичну і літературно-художню газету «Кримська світлиця» та інші культурологічні видання ДП «Національне газетно-журнальне видавництво» (газету «Культура і життя», журнали «Українська культура», «Український театр», «Театральний концертний Київ», «Музика», «Пам'ятки України: історія та культура») можна в будь-якому поштовому відділенні зв'язку України. У країнах далекого зарубіжжя оформити передплату на ці видання можна через сайт www.presa.ua на сторінці «Передплата On-Line». Передплатити та придбати окремі примірники видань в електронній версії можна за адресою — <http://presspoint.ua/>. Така послуга доступна в будь-якій країні світу. Довідки за тел.: (044) 498-23-64; e-mail: nvu.kultura.porhun@gmail.com